

**T.C.**  
**BALIKESİR ÜNİVERSİTESİ**  
**SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**  
**SİYASET BİLİMİ VE KAMU YÖNETİMİ ANABİLİM DALI**

**ULUSLARARASI GÖÇ HAREKETLERİ KARŞISINDA ULUS  
DEVLETİN KORUNMA STRATEJİLERİ: TÜRKİYE ÖRNEĞİ**

**YÜKSEK LİSANS TEZİ**

**ÖZGE SAVACI**

**BALIKESİR, 2023**



**T.C.**  
**BALIKESİR ÜNİVERSİTESİ**  
**SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**  
**SİYASET BİLİMİ VE KAMU YÖNETİMİ ANABİLİM DALI**

**ULUSLARARASI GÖÇ HAREKETLERİ KARŞISINDA ULUS  
DEVLETİN KORUNMA STRATEJİLERİ: TÜRKİYE ÖRNEĞİ**

**YÜKSEK LİSANS TEZİ**

**ÖZGE SAVACI**

**TEZ DANIŞMANI**

**PROF. DR. ŞENİZ ANBARLI BOZATAY**

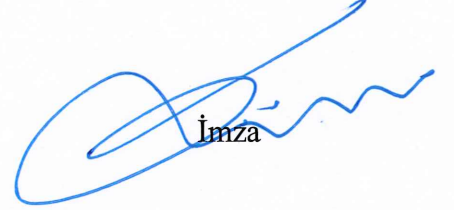
**BALIKESİR, 2023**

**T.C.**  
**BALIKESİR ÜNİVERSİTESİ**  
**SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**TEZ ONAYI**

Enstitümüzün Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Anabilim Dalı'nda 201912533014 numaralı Özge SAVACI'nın hazırladığı "ULUSLARARASI GÖÇ HAREKETLERİ KARŞISINDA ULUS DEVLETİN KORUNMA STRATEJİLERİ: TÜRKİYE ÖRNEĞİ" konulu YÜKSEK LİSANS tezi ile ilgili TEZ SAVUNMA SINAVI, Lisansüstü Eğitim Öğretim ve Sınav Yönetmeliği uyarınca 02/02/2023 tarihinde yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda tezin onayına OY BİRLİĞİ/OY ÇOKLUĞU ile karar verilmiştir.

Üye (Başkan) Doç. Dr. Tahsin GÜLER

İmza 

Üye (Danışman) Prof. Dr. Şeniz ANBARLI BOZATAY

İmza

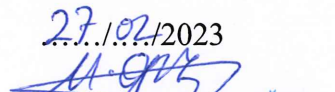


Üye Dr. Öğr. Üyesi Aykut ACAR

İmza



Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduklarını onaylım.

27.02.2023  
  
Dr. Öğr. Üyesi Mustafa OĞUZ  
Enstitü Onaycısı

## ETİK BEYAN

Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Yazım Kuralları'na uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmada;

- Tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi,
- Tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu,
- Tez çalışmada yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi,
- Kullanılan verilerde ve ortaya çıkan sonuçlarda herhangi bir değişiklik yapmadığımı,
- Bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim.

02/02/2023

Özge SAVACI

## ÖNSÖZ

Bu çalışmada, göç hareketleri çerçevesinde göçmenlerin uluslararası statüleri, uluslararası göç yönetimi, düzensiz göçün önlenmesine dair yaklaşımlar ele alınmıştır. Özellikle düzensiz göç hareketleri karşısında, Türkiye'nin geliştirdiği korunma stratejileri, ulusal göç mevzuatı ve yasal düzenlemeler çerçevesinde Türkiye'de bulunan siyasal partilerin ortaya koyduğu raporlar, parti liderlerinin söylemleri analiz edilmiştir.

Bu çalışmanın her aşamasında değerli bilgilerini, değerli vaktini ve sabrını benden esirgemeyerek her fırsatta çalışmamla yakından ilgilenen, eleştirileriyle yol gösteren danışman hocam sayın Prof. Dr. Şeniz ANBARLI BOZATAY'a teşekkür ve minnetimi belirtmek isterim.

Bu çalışmamda, desteğini esirgemeyen tüm aileme ve yakınlarıma teşekkürü bir borç bilirim.

**BALIKESİR, 2023**

**ÖZGE SAVACI**

## ÖZET

### ULUSLARARASI GÖÇ HAREKETLERİ KARŞISINDA ULUS DEVLETİN KORUNMA STRATEJİLERİ: TÜRKİYE ÖRNEĞİ

SAVACI, Özge

Yüksek Lisans, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Anabilim Dalı

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Şeniz ANBARLI BOZATAY

2023, 124 Sayfa

İnsanların mekânsal hareketliliği olarak ifade edebileceğimiz göç olgusu ulus devlet düzeniyle birlikte yeni bir anlam kazanmıştır. Göçün tarihsel olarak bu yeni formunun özü insanoğlunun sınırlar arası hareketliliğine dayanmaktadır. Ulus devlet düzeninin yaygınlaşmasıyla birlikte sosyolojik bir olgu olarak göç uluslararasılaşmıştır. Uluslararası göç olgusu ulus devlet düzeni tarafından şekillendirilmiştir. Bu bakımdan modernizmin bir ürünü olarak adlandırabileceğimiz uluslararası göç olgusu modern dünyanın şekillenmesinde de belirleyici bir etken olmuştur.

Göçü etkileyen pek çok konjonktürel faktör bulunmaktadır. Göçün temelinde coğrafi, fiziki ve demografik hareketlerden oluştuğu kanaati olsa da sonuçları gereği sınır aşan bir yapıda olduğunu söylemek mümkündür. Meydana gelen küresel ölçekteki göç hareketleri ulus devletlerin varlıkları açısından ciddi güvenlik tehditlerini de beraberinde getirmeye başlamaktadır. Bu tehditler karşısında ulus devletlerin mevcudiyetlerini korumaya yönelik aldığı tedbirler ve geliştirdikleri uygulamalar varlıkları açısından hayati bir öneme sahip olmaktadır.

Bu bağlamda çalışma, uzun yıllar boyunca göç alan bir ülke olan Türkiye'nin özellikle 2011'den itibaren artarak devam eden göç hareketleri karşısında geliştirdiği iç ve dış politikalarını, yasal düzenlemelerini, uluslararası iş birliklerini metin analizi yöntemi ile incelemeyi hedeflemektedir.

**Anahtar Kelimeler:** Ulus Devlet, Göç, Düzensiz Göç, Güvenlik, Güvenlikleştirme

## **ABSTRACT**

### **PROTECTION STRATEGIES OF THE NATION STATE AGAINST INTERNATIONAL MIGRATION MOVEMENTS: THE CASE OF TURKEY**

**SAVACI, Özge**

**Master Program, Political Science and Public Administration**

**Adviser: Prof. Dr. Şeniz ANBARLI BOZATAY**

**2023, 124 Pages**

The phenomenon of migration, which can be expressed as the spatial mobility of people, has gained a new meaning with the nation-state order. Historically, the essence of this new birth of migration is according to the mobility of human beings across borders. With the spread of the nation-state order, migration as a structural phenomenon has been structured internationally. The phenomenon of international migration has been shaped by the nation-state order. The phenomenon of international migration, which we call a product of this intertwined modernism, has also been an evil factor in the shaping of the modern world.

There are many cyclical factors in the migration outlook. Although the main lines of migration are thought to consist of physical and demographic movements, it is possible to say that the results have a transboundary structure. Global-scale migration movements are beginning to contain serious security threats in terms of the existence of nation-states. In the face of these threats, the application that preserves and develops the existence of nation-states in the direction they will continue has a vital effect in terms of their assets.

In this context, the study aims to analyze the domestic and foreign policies, legal regulations and international cooperation developed by Turkey, which has been a country of immigration for many years, especially in the face of increasing migration movements since 2011, with the text analysis method.

**Keywords:** Nation State, Immigration, Irregular Migration, Security, Securitization



## İÇİNDEKİLER

	<b>Sayfa</b>
ÖNSÖZ .....	iii
ÖZET .....	iv
ABSTRACT .....	v
İÇİNDEKİLER .....	vi
ŞEKİLLER LİSTESİ .....	x
KISALTMALAR LİSTESİ.....	xi
<b>1. GİRİŞ .....</b>	<b>1</b>
1.1. Araştırmanın Problemi .....	2
1.2. Araştırmanın Önemi .....	3
1.3. Araştırmanın Amacı .....	4
1.4. Araştırmanın Varsayımları .....	4
1.5. Araştırmanın Sınırlılıkları .....	5
1.6. Tanımlar .....	5
<b>2. İLGİLİ ALANYAZIN .....</b>	<b>7</b>
2.1. Kuramsal Çerçeve .....	7
2.1.1. Ulus Devlet Kavramı .....	7
2.1.2. Ulus Devletin Ortaya Çıkışı .....	12
2.1.3. Ulus Devletin Temel Unsurları.....	18
2.1.4. Ulus Devletin Varlığını Tehdit Eden Unsurlar.....	21
2.1.4.1. Küreselleşme.....	21
2.1.4.2. Ulus Devletin Temel Aktör Olma Konumunda Değişim .....	25
2.1.4.3. Ulus Devleti Çözme Girişimleri .....	26

2.1.4.3.1. Bölgeselleşme .....	26
2.1.4.3.2. Yerelleşme.....	27
2.1.4.3.3. Sermaye.....	28
2.1.4.3.4. Uluslararası Örgütler.....	29
2.1.5. Kavramsal Olarak Uluslararası Göç .....	30
2.1.5.1. Göçün Tanımı .....	30
2.1.5.2. Göçmen, Mülteci ve Sığınmacı.....	31
2.1.5.2.1. Göçmen .....	32
2.1.5.2.2. Mülteci ve Sığınmacı .....	33
2.1.5.3. Göçün Nedenleri .....	34
2.1.5.4. Göçün Türleri.....	35
2.1.5.4.1. İç Göç ve Dış Göç .....	36
2.1.5.4.2. Zorunlu ve Gönüllü Göç .....	37
2.1.5.4.3. Sürekli, Mevsimlik ve Emek Göçü .....	38
2.1.5.4.4. Beyin Göçü.....	39
2.1.5.5. Göç Kuramları .....	40
2.1.5.5.1. Ravenstein Göç Kuramı .....	40
2.1.5.5.2. Kesişen Fırsatlar Kuramı.....	42
2.1.5.5.3. İtme Çekme Kuramı .....	43
2.1.5.5.4. Göç Sistemleri Kuramı.....	44
2.1.5.5.5. İlişkiler Ağı Kuramı .....	45
2.1.5.5.6. Merkez-Çevre Göç Kuramı.....	47
<b>3. YÖNTEM.....</b>	<b>50</b>
3.1. Araştırmanın Yöntemi.....	50
3.2. Bilgi Toplama Kaynakları .....	50

3.3. Bilgilerin Toplanması ve Değerlendirilmesi .....	50
<b>4. BULGULAR VE YORUMLAR.....</b>	<b>51</b>
4.1. Düzensiz Göç Hareketleri Karşısında Korunma Stratejileri: Türkiye Örneği	51
4.1.1. Düzenli ve Düzensiz Göç .....	51
4.1.2. Uluslararası Hukukta Göçmenlerin Statülerine Dair Çerçeve.....	56
4.1.2.1. Mülteci Statüsü / Şartlı Mülteci Statüsü .....	58
4.1.2.2. Geçici Koruma Statüsü .....	61
4.1.3. Uluslararası Göç Yönetimi .....	62
4.1.3.1. Göç Yönetimi Kurumsal Yapısı.....	64
4.1.3.2. Uluslararası Göç Hukuku Kapsamında Düzensiz Göçün Önlenmesine Dair Yaklaşımlar .....	67
4.1.3.2.1. Kopenhag Okulu ve Güvenlikleştirme.....	67
4.1.3.2.2. Galler Ekolü (Aberystwyth Ekolü) ve Güvenlikleştirme.....	73
4.1.3.3. Türkiye’de Ulusal Göç Mevzuatı.....	75
4.1.3.3.1. 6458 Sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu .....	76
4.1.3.3.2. 5543 Sayılı İskân Kanunu .....	78
4.1.3.3.3. Geri Gönderme Merkezleri Yönetmeliği .....	79
4.1.3.3.4 Türkiye’de Geri Gönderme Merkezlerinin Durumu .....	80
4.1.3.4. Türkiye’nin Düzensiz Göç/Yasadışı Göç Karşısında Korunma Stratejileri.....	81
4.1.3.4.1. Cenevre Sözleşmesi ve Türkiye .....	87
4.1.3.4.2. Geri Gönderme Anlaşmaları ve Türkiye.....	89
4.1.3.4.3. Sınır Güvenliğinin Sağlanması .....	92
4.1.3.4.4. Yasadışı Göçmenlerin İdari Gözetim Altında Tutulması.....	93
4.1.3.4.5. Ülkeden Uzaklaştırma .....	94
4.1.3.4.6. Sınır Dışı Etme .....	94

4.1.3.5. Türkiye’de İktidar ve Muhalefet Partilerinin Düzensiz Göçe Dair Bakış Açıları .....	95
4.1.3.5.1. Adalet ve Kalkınma Partisi .....	95
4.1.3.5.2. Cumhuriyet Halk Partisi.....	97
4.1.3.5.3. Milliyetçi Hareket Partisi .....	98
4.1.3.5.4. İyi Parti.....	99
4.1.3.5.5. Zafer Partisi ve Anadolu Kalesi Projesi .....	100
<b>5. SONUÇLAR VE ÖNERİLER .....</b>	<b>103</b>
5.1. Sonuçlar.....	103
5.2. Öneriler.....	108
<b>KAYNAKÇA .....</b>	<b>112</b>

## ŞEKİLLER LİSTESİ

<b>Şekil 1:</b> Geri Gönderme Merkezleri .....	81
<b>Şekil 2:</b> Yıllara Göre Yakalanan Düzensiz Göçmen Sayısı.....	83
<b>Şekil 3:</b> Yıllara Göre Yakalanan Düzensiz Göçmenlerin Uyrak Dağılımı.....	84

## KISALTMALAR LİSTESİ

<b>AB</b>	: Avrupa Birliği
<b>ABD</b>	: Amerika Birleşik Devletleri
<b>AİHS</b>	: Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi
<b>AK Parti</b>	: Adalet ve Kalkınma Partisi
<b>akt</b>	: Aktaran
<b>ASEAN</b>	: Association of Southeast Asian Nations
<b>BM</b>	: Birleşmiş Milletler
<b>BMMYK</b>	: Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği
<b>CHP</b>	: Cumhuriyet Halk Partisi
<b>COMECON</b>	: Council for Mutual Economic Assistance
<b>COMİNFÖRM</b>	: Communist Parties of the Soviet Union
<b>EUROPOL</b>	: European Police Office
<b>FRONTEX</b>	: European Agency for the Management of Operational Cooperation at the External Borders of the Member States of the European Union
<b>GATT</b>	: General Agreement on Tariffs and Trade
<b>GİB</b>	: Göç İdaresi Başkanlığı
<b>GİGM</b>	: Göç İdaresi Genel Müdürlüğü
<b>ICMPD</b>	: International Centre for Migration Policy Development
<b>IMF</b>	: International Monetary Fund
<b>IOM</b>	: International Organization for Migration
<b>MHP</b>	: Milliyetçi Hareket Partisi
<b>MSHS</b>	: Medeni ve Siyasi Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme
<b>No</b>	: Numara

<b>OAU</b>	: Organization of African Unity
<b>OECD</b>	: Organisation for Economic Co-operation and Development
<b>s.</b>	: Sayfa
<b>SEATO</b>	: Southeast Asia Treaty Organization
<b>SSCB</b>	: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
<b>T.C.</b>	: Türkiye Cumhuriyeti
<b>TBMM</b>	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
<b>TDK</b>	: Türk Dil Kurumu
<b>UNHCR</b>	: United Nations High Commissioner for Refugees
<b>vb.</b>	: Ve benzerleri
<b>YUKK</b>	: Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu

## 1. GİRİŞ

Uluslararası göç hareketleri açısından küreselleşme gerek sınırlar arası insan hareketliliğini kolay hale getiren gerek ise bu hareketlilik halinden etkilenmekte olan bir süreçtir. Küreselleşmeyle insan kitlelerinin sınırlar ötesine olan hareketlilik oranı yükselmiş, hemen hemen bütün yönetimler değişik şekillerde bu durumdan etkilenmişlerdir. Öte yandan artmakta ve hızlanmakta olan sınır ötesi hareketliliği küreselleşmeyi artırmıştır. Küresel göç gündem olarak küreselleşme sürecine hız kazandırmıştır. Küreselleşme ve uluslararası göç etkileşimi ulus devletleri de etkisi altına almıştır. Küreselleşme ile ivme kazanan sınırlar arası hareketlilik, ulus devletlerin etno-kültürel çeşitlilik durumunu çeşitlendirmiştir. Bahsedilen durum kimlik ve sınırlar arasındaki geleneksel ilişkileri alt üst etmiştir. Uluslararası göçler, sonuçlar incelendiğinde geleneksel ulus devletleri değiştirmeye başlamıştır. Ulus, devlet ve vatandaşlığın ulus ötesi şekillerini yaratmıştır.

Modern devletin mühim unsurlarından biri, devletin mekân ile ilişkisidir. Modern devlette egemenlik mekân demektir. Toprağın kontrolü egemenliğin ana hatlarını oluşturur. Böylece modern egemenlik, toprağa dayalı sınırların kontrol ve denetimini gerektirir. Devlet içerisinde koşulsuz yaşam hakkı sadece vatandaşlara tanınmış olup, devletin vatandaşı olmayanlarsa “yabancı” olarak nitelendirilmiş ve devlete girişleri, ülkede konaklamaları belirli koşullara tabi tutulmuştur. Uluslararası göç, ulus devletin sınır, egemenlik, vatandaş vb. ana unsurları ile bağlantılı bir olgu şeklinde ortaya çıkmıştır. İçeri-dışarı, biz-öteki, yerli-yabancı vb. dikotomiler oluşmuştur.



## 1.1. Araştırmanın Problemi

İnsanlık tarihiyle yaşıt göç olgusunun kapsam ve boyutu yaşadığımız yüzyılda önceki dönemlere göre katlanarak devam ettiğinden gelecekte de ulus içi ve uluslararası gündemde varlığını ve önemini devam ettireceği öngörülmektedir. Küresel bir mesele olan göç kaynak, transit ve varış ülke ve toplumlarını çoğunlukla olumsuz sonuçlarıyla her açıdan etkilemektedir. Disiplinler arası ilgi ve çalışma sahası göç konusunda devlet ve devletler arası kuruluşların çözüm noktasında iş birliği ve görev paylaşımı gün geçtikçe artmaktadır. Klasik kamu hizmeti sunulan alanlardan ayrışan göç konusunda müstakil yasal düzenlemeler ve ihtisaslaşmış kurumların ihdasıyla göç kamu politika ve hizmet alanına dahil olmuştur. Göç olgusu eski ancak göçle ilgili kamu hizmetleri oldukça yenidir dolayısıyla disiplinler arası ilgi alanı, ulusal sınırları aşan boyutu, son derece değışken ve dinamik yapısı, artan ve çeşitlenen hacmi, göçün aktörü bireylerin bilinmez özellikleri, göçün yönetilmesi ve yürütülmesi güç bir kamu hizmet alanı olduğunu göstermektedir.

Göç hareketini gerçekleştiren birey ya da kitlelerin hedefi, gelişmiş ülkelere yerleşmek olsa da dünyadaki göçmen sayısının çoğunluğuna, gelişmekte olan ülkeler ev sahipliği yaptığı düşünölmektedir. Göçmenlerin hedef ülkelere geçişinde transit ülkelerin coğrafi konumu, sosyoekonomik durumu ve uluslararası koruma mekanizmalarına erişme imkânı tanınması, göç güzergâhını ve buna bağılı olarak güzergâhtaki ülkelerin göç yükünü belirlemektedir. Türkiye'nin jeo-stratejik konumu, göreceli sosyoekonomik istikrarı ve uluslararası koruma başvuru ülkesi olma özellikleri yanı sıra bilhassa son otuz yılda bölgesindeki yakın komşu ülkelerle tarihsel-kültürel bağların olduğu coğrafyadaki bir türlü bitmek bilmeyen siyasi, ekonomik istikrarsızlıklar ve sosyal çekişmeler göç alan ülke özelliğı kazanmasına yol açmıştır. Bir başka anlatımla, Türkiye'ye 1990'lı yıllarda yoğunluk kazanarak sayıları artan ve amaçları çeşitlenerek gelen uluslararası göçmenlerin varlığı yanı sıra çevresindeki ülkelerin sosyal ve siyasi istikrarsızlığının sonucu 2011 Suriye Krizinde olduğu gibi- kitlesel sığınmacılar yükünün kamu kesiminde yönetilebilirliğı ve toplum tarafından taşınabilirliğı (hazmetme) meselesi son derece önemlidir.

Türkiye artan ve çeşitlenen göç yükünü taşıma amacıyla gerek içsel ihtiyaçların varlığı gerekse Avrupa Birliğı (AB) üyelik müzakere süreci gereklerinin çakışmasıyla göç ve iltica yönetim ve politika tarihinde milat sayılan 2013 tarihli Yabancılar ve

Uluslararası Koruma Kanunu (YUKK) çıkarmıştır. Bu anlamda YUKK ve bu yasayla eş zamanlı kurulan ihtisas kurumu (Göç İdaresi) göç yönetim stratejisinde önceki dönemle mukayese edildiğinde tarihsel kırılmanın da sembolüdür. Böylece göç ve iltica mevzuu müstakil kamu politika ve hizmet alanı haline gelerek klasik kamu hizmetlerinden kapsam, etki ve sonuçları bakımından hâlihazırda ve gelecekte ülkenin iç ve dış politik ilişkilerini yakından ilgilendirdiğinden ayrışmaktadır. Ancak göç ve iltica yönetim stratejisinin yürütme vasıtası Göç İdaresinin bu haliyle bilhassa kitlesel göç yönetiminde yeterli olup- olmadığı oldukça güncel ve önemli akademik ve politik tartışma mevzuudur. Nitekim Türkiye'nin son otuz yılda göç alan ülke olması ve özellikle son on yılda mevcut göç yükünün 2/3'den fazlasını Suriyeli sığınmacıların oluşturması göz önüne alındığında göç-iltica alanında kitlesel sığınmacı göçlerinin yönetilmesi meselesi önem kazanmaktadır. Bu anlamda göç-iltica alanını temel kamu hizmeti haline dönüştüren YUKK ve 29.10.2021 tarihinde Başkanlığa dönüştürülen Göç İdaresi Genel Müdürlüğünün (GİGM) kitlesel göçlerde yeterliliği kritik önemdedir. Türkiye'nin göç yükünün 2/3'den fazlasını oluşturan Suriyeli kitlesel sığınmacıların yönetimi, mevcut yasal ve kurumsal yapı içerisinde bu sığınmacıların kontrol ve yönetiminin araştırılarak gerekli iyileştirme ve geliştirmelerin ivedilikle yapılması kamu düzeni ve toplumsal istikrarın riske edilmemesi için elzemdir. Nitekim bu araştırmada odaklanılan temel konu; ulus devlet olan Türkiye'nin düzensiz göç hareketleri karşısında korunma stratejileridir.

## **1.2. Araştırmanın Önemi**

Küreselleşmenin ekonomik, sosyal ve politik olmak üzere birçok etkisi vardır. Özellikle II. Dünya Savaşı'nın ardından yaşanan süreci tanımlamakta olan; hız, kapsam, yoğunluk ve toplumsal etkiler açısından önceki dönemlerinden ayrılmış olan çağdaş küreselleşme, ulus devletin sınır, egemenlik, ulus, vatandaşlık vb. temel konularını ele alması çalışmanın önemini ortaya koymaktadır.

### **1.3. Araştırmanın Amacı**

Türkiye'nin AB müktesebatına uyumunun üstlenilmesi kapsamında gerçekleştirilen 2013 tarihli yasal ve idari değişiklikler tarihi nitelikte olduğu kadar göç ve iltica yönetim stratejisinde tarihsel kırılmanın tezahürüdür. Bu süreçte göç yönetim stratejisinde değişimin simgesi GİGM'nin (Göç İdaresi Başkanlığı (GİB)) kitlesel göçlerde pratikte yeterliliğini test eden gelişme 2011 Suriye krizinin patlak vermesiyle ortaya çıkan Suriyeli sığınmacılar meselesidir.

Suriyeli kitlesel sığınmacılar meselesinin toplum ve devlet üzerindeki yük ve külfeti elbette Türkiye'nin coğrafi konumu, bulunduğu bölgedeki tarihi ve kültürel bağların varlığı ve kendi içsel cazip koşullarından bağımsız düşünülemez. Türkiye'nin göç edenler için taşıdığı bu cazip özellikler geçmişte olduğu gibi gelecekte de göç alan ülke potansiyelini koruyacağına güçlü işaretler. Keza Türkiye'nin artan ve çeşitlenen göç yükünü ifade eden içsel ihtiyaçların varlığı ile AB üyelik sürecin gerektirdiği göç-iltica alanındaki yapısal değişim ihtiyacının çakışması sonrası göç ve iltica mevzusu müstakil kamu politika ve hizmet alanına dönüşmüş. Bu noktada AB ile yapılan antlaşmalar bugün düzensiz göç ile mücadele konusunda Türkiye'nin elini kolunu bağlamaktadır. Bu çalışma ile ulus devlet olan Türkiye'nin, düzensiz göç hareketleri karşısında korunma stratejilerinin incelenmesi amaçlanmaktadır.

### **1.4. Araştırmanın Varsayımları**

Bu çalışmanın varsayımları şöyledir:

1-Gelişen düzensiz göç hareketlerinin ulus devlet yapısı üzerinde bozulmalar meydana getirdiği varsayılmaktadır.

2-Göç hareketlerinin göç alan ülkeler açısından güvenlik problemlerini de beraberinde getirdiği varsayılmaktadır.

3-Devletlerin karşı karşıya kaldığı göç hareketleri karşısında uyguladıkları politikalarda değişikliklere gidebileceği varsayılmaktadır.

4-Göç hareketlerinin, göç alan ülkelerde toplumdaki algılanış ve tepkiler doğrultusunda siyasal partilerin politikalarına ve söylemlerine yansıdığı varsayılmaktadır.

### **1.5. Araştırmanın Sınırlılıkları**

Bu tez çalışmasında, veri kaynağı olarak süreli yayınlar, makaleler, kitaplar, dergiler, lisansüstü tezler, bildirimler, konuşma metinleri, raporlar, siyasal parti programları, internet veri tabanları bilgi kaynakları bakımından araştırmanın sınırlılıklarını oluşturmaktadır.

Tezin konu bakımından sınırı, bahse konu olan göç hareketleri karşısında ulus devletin korunma stratejileridir. Zira, göç karşısındaki sosyal, ekonomik, kültürel stratejiler çalışmanın ilgi alanına dahil edilmemiştir.

### **1.6. Tanımlar**

**Uluslararası Göç:** Ekonomik, toplumsal, siyasi sebeplerle bireylerin veya toplulukların bir ülkeden başka bir ülkeye, bir yerleşim yerinden başka bir yerleşim yerine gitme işi olarak tanımlanmaktadır (http-1).

**Ulus Devlet:** Toprak bütünlüğüne bağlı siyasal örgütlü bir ulusun ya da uluslar topluluğunun oluşturmuş olduğu hukuki varlık olarak tanımlanmaktadır (http-2).

**Güvenlikleştirme:** Güvenlikleştirme pratiği, bir meselenin politika yapıcılar tarafından, güvenlik gündemine eklemlenmesi ve bu söylem doğrultusunda şekillenen olağan dışı siyasi işleyişlerin meşrulaştırılması olarak tanımlanmaktadır (Hisarlıoğlu, 2019).

**Düzensiz Göç:** Düzensiz göç, bir ülkeye yasadışı giriş yapmak, bir ülkede yasadışı şekilde kalmak ya da yasal yollar aracılığıyla girmek ve yasal süre içerisinde çıkmamak olarak tanımlanmaktadır (http-3).

**Mülteci:** Avrupa ülkelerinde meydana gelen olaylar nedeniyle; ırkı, dini, tabiiyeti, belli bir toplumsal gruba mensubiyeti veya siyasi düşüncelerinden dolayı zulme uğrayacağından haklı sebepler ile korkması nedeniyle vatandaşı olduğu ülkenin dışında bulunan ve bu ülkenin korumasından yararlanamayan veya bahsedilen korku nedeniyle yararlanmak istemeyen yabancıya veya bu tür olaylar sonucunda önceden yaşadığı ikamet ülkesinin dışında bulunan, oraya dönemeyen veya bahsedilen korku sebebiyle dönmek istemeyen vatansız kişiye statü belirleme işlemlerinden sonra verilen statü olarak tanımlanmaktadır (http-4).

**Sığınmacı:** Yabancı bir ülkede iltica etmeden önce belirli bir süre kalan kimsedir (http-5).

**Küreselleşme:** Küreselleşme, dünyanın farklı bölgelerinde yaşayan insan, toplum ve devletler arasındaki iletişim ve etkileşim derecesinin “karşılıklı bağımlılık” kavramı çerçevesinde giderek artması olarak tanımlanmaktadır (Bayar, 2008).

**İdari Gözetim:** Hakkında sınır dışı kararı verilenlerden; kaçma ve kaybolma riski bulunan, Türkiye'ye giriş veya çıkış kurallarını ihlal eden, sahte ya da asılsız belge kullanan, kabul edilebilir bir mazereti olmaksızın Türkiye'den çıkmaları için tanınan sürede çıkmayan, kamu düzeni, kamu güvenliği veya kamu sağlığı açısından tehdit oluşturan kişilerin Geri Gönderme Merkezinde tutulmaları şeklinde tanımlanmaktadır (http-6).

**Etnik Milliyetçilik:** Etnik milliyetçilik, ulus inşa süreçlerinde kökensel ve yayılmacı bir politikanın ürünü olarak ortaya çıkan milliyetçilik türü olarak tanımlanmaktadır (Kalyoncu ve Yücel, 2019).

**Vize Muafiyeti:** YUKK'a göre, vize alma gerekliliğini kaldıran düzenleme olarak tanımlanmaktadır.

## 2. İLGİLİ ALANYAZIN

### 2.1. Kuramsal Çerçeve

Bu kısımda ulus devlet ve göç kavramları temelinde değerlendirmeler yapılacaktır.

#### 2.1.1. Ulus Devlet Kavramı

Devlet kavramının kökeni Arapçadır. Arapça anlamıyla “zenginlik, talihli olma” anlamları ile tanımlanır (Etgü, 2018). Devlet başka bir tanımlama ile “belirli sınırlar içinde ve ortak bir yaşama tarzına sahip, egemenlik hakkını kullanan, milletin teşkilatlanmış şeklidir” (Erkal, Baloğlu, ve Baloğlu, 1997). Türk Dil Kurumu (TDK) sözlüğünde ise devlet kavramının; “toprak bütünlüğüne bağlı olarak siyasal bakımdan örgütlenmiş millet veya milletler topluluğunun oluşturduğu tüzel varlık ve bu tüzel kişiliğin yönetim organları, büyüklük, mevki” (http-7) gibi farklı anlamlara sahip olduğu belirtilmektedir.

Devlet kavramı sınıf yapısı üzerinden tanımlanabilirken, devletin bütün toplum için birleştirici olduğunu belirtir. Devletin her şeyin üstünde olduğunu düşünenler olduğu gibi onu bir amaç değil bir araç olarak ifade edenler ve hatta onun ortadan kalkması gereken bir yapı olduğunu ifade edenler bulunmaktadır (Kapani, 1995).

Orta çağ Avrupası’nda tüm siyasi birimlerin feodal bir karaktere sahip olduğu görülmektedir (Şahin, 2009). Feodal yapının en belirgin özelliği, “birden çok egemenin ve otoritenin aynı coğrafyada aynı anda hâkim olmasından kaynaklanan kargaşa ve düzensizlik” olarak belirtilmektedir. 16. yüzyılda geç feodal şartlarda ortaya çıkmış olan mutlak devlet modeli ise modern devlete ait görülen pek çok

özelliğın ilk defa gözlemlendiğı devlet biçimidir (Santamaria, 1998). Çünkü geç feodal dönemde gelişen ekonominin de yardımı ile merkezi iktidar sürekli ordu ve sürekli bürokrasiye sahip olma olanağına kavuşmuş ve burjuva da oluşmakta olan güçlü yapıya destek vermiştir (Şahin, 2009). Ticaretin gelişmesine paralel olarak da feodal devletteki bölünmüşlük ortadan kalkmaya, kralın kutsal şahsına ait olan bağılık artmaya, geniş düzeyde birlik bilinci gelişmeye ve güçlenen merkezi otorite egemenliğini hissettirmeye (Wallerstein, 1999) başlamıştır.

Devlet yapılanmasının biçimlenmesinde Sanayi Devriminin özel bir etkisi olmuştur. İlk olarak Batı Avrupa’da yaşanan Sanayi Devrimi, tarım toplumundan sanayi toplumuna geçişe diğer bir deyişle, geleneksel toplum yapısının değişmesine sebep olmuştur. Toplumsal yapı ve anlayıştaki değişme zamanla politik alanda da tesirini göstermiş ve ortaya çıkan modern toplumun gereksinimleri doğrultusunda yeni politik kurumlar görülmeye başlamıştır.

Modern devletler 18. yüzyılın sonlarında görülmeye başlanmıştır. Modern devletin temel özellikleri olarak; “içte ve dışta tam egemenlik, ülkesel ve siyasi bütünlük, güçlü merkezi idare” gibi hususlar gösterilmektedir. Modern devletler tarihte ilk defa sınırları belirgin topraklara sahip olurken, hükmettiğı halk üzerinde ara yöneticiler ve özerk kurumlar olmadan, direkt olarak egemenlik kullanabilmeye başlayarak topraklarında yaşamını sürdüren herkese aynı düzenlemeleri uygulamıştır (Pierson, 2000).

Siyasal bir örgütlenme biçimi olan devlet, sosyal yapı ile sıkı ilişki içindedir (Şaylan, 2016). Genellikle devlet ile toplum birbirinden ayrı kavramlar olarak düşünülmemektedir (Alağaç, 2018). Ulusun devletle veya siyasal toplulukla özdeş olduğu düşüncesinin yaygın biçimde kabulünün Batıda yaklaşık 200 yıllık bir tarihi vardır. Fransız ve Amerikan Devrimleri sonrası modern devletler içeride kültürel farklılığı en aza indirgeyerek, dışarıda ise devletler arasındaki farklılıkları en üst düzeye çıkararak ulusların oluşumuna zemin hazırlamıştır (Özyurt, 2017).

Modern devlet, meşruiyet krizini, milli egemenlik ilkesinin tesisıyla çözmüş (Şahin, 2009) ve toplumsal bütünlüğün sağlanmasında, ülkeye bağlılığa ve etnisiteye dayanmayan yurttaşlık düşüncesini ön planda tutmuştur (Şahin, 2009).

Modernleşmenin siyasi anlamdaki en büyük etkisi ulus-devletin oluşması (Yılmaz, 1996) olarak gösterilmektedir.

Ulus-devlet modeli, modern devlet yapılanmasına milli bileşenlerin eklenmesiyle ortaya çıkmış olan bir siyasi yapılanma modelidir. Milli unsurların başlıcaları ise şunlardır (Şahin, 2009):

- Siyasi yapının ulus üzerine bina edilmiş olması
- Egemenliğin ulusa ait olması
- Ulus esaslı toplumsal bütünlüğün hedeflenmesi
- Ülke sınırlarının ulusun yaşadığı alana göre tayin edilmesi.

Ulus-devlet modeli 18. yüzyılın sonlarında Fransa'da görülmüş, 20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren küresel ölçekte yaygınlığa kavuşmuştur (Şahin, 2009). Tarihsel gelişimine bakıldığında feodalitenin çözülmesi, kapitalizmin yaygınlaşması, Fransız İhtilali, Sanayi Devrimi gibi olguların ulus-devlet modelinin ortaya çıkmasında kilometre taşları olduğu yorumu yapılabilir. Ulus devlet modeli sanayileşme ile başlayan sürecin bir ürünü olsa da geleneksel dönemin toplumsal kurumları ulus devletin alt yapısını hazırlamıştır (Balibar ve Wallerstein, 1995).

Toplumsal zemin açısından ulus olgusunun ayrıntılarına inildiğinde, toplumun siyasi bir otorite tarafından dil, kültür, tarih ve köken gibi öğeler etrafında bütünlleştirilmesinin amaçlandığı görülmektedir (Habermas, 2002). Bu bağlamda ulus, “aynı dili konuşan, aynı tarih ve kültürel birikimi paylaşan, aynı düşmanlara sahip, aynı soydan gelen ve aynı dine inanan, kısacası bütünlleşmiş ve ortak kimliğe sahip bir topluluk” olarak kurgulanmıştır (Leca, 1998). Kısacası, ulus-devletlerde en azından aynı dili konuşan ve ortak bir kültürel birikimi paylaşan bir topluluğun oluşturulmasının amaçlandığı söylenebilir (Habermas, 2002).

Alağaç (2018), ulus-devletin temel özelliklerini ülkesel birlik, idari birlik, siyasi birlik, ulusal kimlik, milli egemenlik, kültür ve tarih birliği, dil birliği ve soy birliği olarak ele almıştır. Akca (2005) ise ulus devletin varlığını oluşturan temel öğeleri şu biçimde incelemektedir:

- Bir kurum olarak ulus-devlet, sınırları belirli bir toprak üzerinde egemenliğe sahiptir.



- Ulus-devlet, içte düzeni korumak ve sürdürüebilmek için meşru şiddet kullanma tekeline sahiptir.
- Ulus-devletin meşruiyeti, topraklarında yaşamakta olan bir kültürel homojeniteye sahip olması veya bir arada barınma iradesinin bulunması ile temellendirilebilir.
- Ulus-devletin siyasi kurum olarak etkinliği büyük ölçüde toprakları üzerindeki egemenliğine bağlıdır.

Şüphesiz, ulus-devletin en önemli kurucu unsurunu betimleyen kavram, egemenlik kavramıdır (Özgez, 2019). Ulus devletler ayrıca, belirli bir toprak parçası üzerinde kurulmuş olan “teritoryal” devletlerdir (Kerestecioğlu, 2013). Ulus-devlette ülkesel bütünlüğe büyük önem verilmekte, farklılaşma ve bölgeselleşmelere hoş bakılmamaktadır (Şahin, 2009).

Bütünleşmiş bir ulus tahayyülü ile yola koyulan ulus-devletlerde ulus ve milli bilincin oluşumunda savaş, felaket, inanç, siyasi yapı gibi çeşitli süreçlerin katkısı olmakla birlikte, ulus-devletin kuruluşunda sosyal ve kültürel faaliyetlerin yeri ayrıdır (Hobsbawm, 2017). Aynı ata, tarih, başarılar ve üzüntüleri birlikte mücadele (Şahin, 2009) gibi olgu ve mitler toplumsal birlik ve bütünlüğün sağlanması tasavvurunu ifade etmektedir. Ulus devlette ayrıca, ülke ile ulus arasında milliyetçi ideolojiden kaynaklanan ahlaki bağlar söz konusudur. Bu bağlar sayesinde ülkenin atalardan kalmış olan ve ataların hatıraları ile dolu bir yurt olarak algılanması sağlanmakta ve ülke, kutsal mahiyete sahip olan bir sadakat ögesi konumuna getirilmektedir (Smith, 2002).

Ulus-devletlerde ulusun kültürel bütünlüğünün yanı sıra siyasal bütünlük de büyük önem taşımaktadır (Erözden, 1997). Ulus-devlet; yasama yürütme ve yargı yetkisini kendinde toplayarak merkezileştirir (Özyurt, 2017), resmi olmayan hiçbir bireye ya da topluluğa yetki devretmez ve siyasal katılımı yetişkin tüm vatandaşlarını kapsayacak biçimde genişletir (Özyurt, 2017).

Temel kimlik ve yapısal bileşenler açısından bakıldığında ulus-devlet modelinin; i) milli egemenlik, ii) milli kimlik temel bileşenleri ile, iii) ülkesel bütünlük, iv) siyasi bütünlük ve v) idari bütünlük yapısal özelliklerinden oluştuğu söylenebilir (Şahin, 2009). Milli egemenliğin, ulus-devletin en temel bileşeni olarak

kabul edildiği düşünülebilir (Akca, 2005). Tüm ulus devletlerde siyasi sistemler milli egemenlik ilkesine göre yapılandırılmış (Erözden, 1997) durumdadır. Temelleri 16. yüzyıl Avrupa'sında atılan milli egemenlik anlayışı sayesinde güçlü bir egemenlik anlayışını yansıtmaktadır. Ulus-devlet egemenliği iki ana esas üzerinde yükselmektedir. Bunlardan birincisi siyasi otoritenin kendi yetkilerini ve temel hukuk kurallarını serbestçe belirleme hakkıdır. İkinci ana esas ise ulusun, egemenliğin kaynağı olarak kabul edilmesidir (Şahin, 2009).

Ulus-devletlerin diğ er bir yapısal bileş eni olan milli kimlik ile herkesin ortak bir üst kimliğ e sahip oluş u kastedilmektedir. Bir ulusu diğ erinden ayıran en dikkat çekici tema, milli kimlik ve költürdür (Şahin, 2009). Dil ise milli kimliğin en belirgin (Kösoğ lu, 2001) hatta ilk ve en önemli ögesi konumundadır. Milli kimlik bileş eni sayesinde yerleş miş bir milli bilincin sağ lanmasına çalış ılmaktadır. Ulus-devletlerde milli kimlik sağlam oluşturulursa siyasi ve toplumsal sistem sorunsuz biçimde iş leyebilecektir (Habermas, 2002). Ulus-devletin sınırları içinde doğ muş olan bir çocuk büyük ölçüde o ulusun bir üyesi olarak sosyalleş ir ve “ulus-devlet otonomisinin kendisini üretmesinin mekanizması” haline gelir (Tekeli ve İlkin, 2000). Milli kimlikle ilgili olarak onun geleneksel grup aidiyetlerinin, yavaş yavaş silinmesiyle ortaya çıkan kimlik krizlerine karş ılık (Şahin, 2009) olduğ u da söylenebilir. Ulus-devletlerde vatandaş ile ulusun özdeşleş me düzeyini artırmak amacıyla marş lar, anıtlar, bayraklar, armalar, bayramlar, zaferler, kahramanlar ve hatta doğ al güzellikler veya hükümet binaları gibi sembol değ eri taşıyan öğeler kimlik politikalarında kullanılmaktadır (Csepeli ve Örkény, 2002). Kısacası ulus-devlet, daha önce hemen hemen hiçbir devlet biçiminin olmadığı kadar költürel ve dolayısıyla toplumsal olanla ilişkilidir. Ulus-devlet, meş ruiyetin kaynağı olarak költürel bütünlüğe sahip olduğ u kabul edilen bir halka dayanmaktadır (Özyurt, 2017).

Ülke, “bir devletin egemenliğ ine tabi kılınmış olan yeryüzünün belirli bir kesimini” ifade etmektedir (Nalbant, 1997). Ulus-devletlerde ise ülke toprakları; “sınırları kesin olarak tanımlanmış, kutsal nitelik taşıyan, sadakat ögesi vasfına sahip ve üzerinde tek bir meş ru otoritenin bulunduğu bir alanı” ifade etmektedir (Coş kun, 1997). Ulus devletlerin yapısal özelliklerinden biri olan ülkesel bütünlük kapsamında ülkenin de bölünmezliğı esas tutulmakta ve ulusun bütünlüğü açısından ülke

sınırlarında merkezi siyasi otoriteden ayrı egemenlik adacıklarına sıcak bakılmamaktadır (Şahin, 2009).

Buraya kadar verilen açıklamalardan ulus-devletlerin toplumu ortak bir siyasi kültür etrafında bütünleştirme amacını taşıdıkları kolaylıkla görülebilmektedir. Çünkü ulus-devletin her bakımdan bütünleşmiş bir toplum oluşturma amacı, kültürel bütünlüğün yanı sıra siyasi bütünlüğü de gerektirmektedir (Bilgin, 2001). Siyasal bütünlük temel olarak birey ile devlet arasındaki hukuki bağ ile sağlanmakta ve her yerde aynı yasaların geçerli olmasını içermektedir (Şahin, 2009). Son olarak, ulus-devletin yapısal bileşenlerinden bir diğeri olan idari bütünlüğün ise ulusal egemenlikten kaynaklanan tek bir otoritenin varlığı ve bu otoriteden kaynaklanan güçlü bir idari yapılanma (Santamaria, 1998) anlamına geldiği söylenebilir. Ulus devletlerde nihai otoriteye sahip tek bir hükümet yapılanması tercih edilmektedir. Bu doğrultuda ulus-devletlerde kamu hizmetlerinin merkezin hiyerarşisi içinde yürütülmesi önemli bir ilke olarak uygulanmaktadır (Şahin, 2009).

Görüldüğü gibi ulus-devlet anlayışı, toplumun bazı ögeler etrafından birleştirilmesi ihtiyacından ortaya çıkarak gelişmiştir. Bu kapsamda ulus-devletlerde halkın ortak bir üst kimliği benimsemesi amaçlanmıştır. Bu ortak kimlik ise ortak coğrafya, ortak tarih, ortak dil gibi çeşitli niteliklere başvurularak oluşturulmaya çalışılmıştır. Böylelikle ülke çapında kültür bütünlüğünün ve ardından siyasi bütünlük ve idari bütünlüğün sağlanması hedeflenmiştir.

### **2.1.2. Ulus Devletin Ortaya Çıkışı**

Avrupa'da 15. yüzyıldan itibaren başlayan reform hareketleri sosyal yapıyı dönüştürmeye zorlamıştır. Bu dönemde ekonomide meydana gelen gelişme; sosyal yapının değişmesine ve soyluların da güç kaybetmesine yol açmıştır (Çam, 2005). Hamit Emrah Beriş'in (2008) ifade ettiği gibi, Feodal dönemde kendi ülkesinin içinde rahat gezemeyen bir tüccar artık ulus devlet arkasında bir güç olarak durması ve bunun sayesinde ülkeler arasında gezebilmektedir. Beriş'e göre, ulus devleti ortaya çıkaran asıl etken ise Amerikan ve Fransız Devrimleri olmuştur.

Ulus-devletin tarihsel sürecine baktığımızda, otuz yıl boyunca Avrupa'yı yıkıma götüren din savaşları sonunda yapılan, Westphalia Antlaşması sayesinde ortaya çıktığı görülmektedir. Bu doğrultuda sınırlı egemenlik ilkesi temelinde modern devletin kendi toprağı ve mülkü üzerinde yegâne öznesi olduğu uluslararası ilişkilerde mutlak, sürekli ve bölünmez egemenliğı kabul etmiştir (Bauman, vd., 2018). Ulus devleti tarihsel süreç içerisinde meydana getiren en önemli süreç ise moderniteye geçişi belirleyen dört devrimdir. Bunlar bilimsel, siyasal, kültürel ve endüstriyel devrimleridir. Bilimsel devrim Newton'la başlamıştır. Bu dönemde Tanrı tarafından yönetilen bir doğadan kendi kendini yöneten bir doğa anlayışı ortaya çıkmıştır. Siyasal devrimle ise demokrasinin devletin tek rasyonel biçimi olduğu anlaşılmıştır. Bu süreçte modern devlet demokratiktir ve iktidarı meşrulaştıran halk olacaktır. Kültürel devrim devletin laikleşmesi anlamına gelmektedir. Başka bir deyişle din ve siyasetin ayrıştırıldığı süreç bir anlamda devletin laikleşmesi olarak algılanmaktadır. Son olarak endüstriyel devrim emeğin soyutlanmasıyla karakterize edilmektedir. Dolayısıyla bu dört devrim ulus devletin doğuşuna zemin hazırlamıştır.

Ulus devletler tarihsel olarak feodal dönemin bitmesinden sonra baş göstermiştir. Bu dönemde meydana gelen ticari atılım ve iş bölümündeki artışın yarattığı etkiler, Avrupa'da geleneksel yapıları aşındırmıştır (Calhoun, 2012). İlk topluluklar olan göçebe hayat tarzında bugünkü anlamıyla bir devlet kavramı görülmemiştir. Ardından tarım toplumunda ise devletin belirtileri görülmeye başlamıştır. Poggi'ye (2016) göre bu tarihsel ortamı "Avrupa'nın Karanlık Çağları" olarak nitelendirmek pek de yanlış değildir. Bu dönemde sözü edilen sınıflardan soylular ve kilise rahipleri ayrıcalıklı sınıfı oluşturmaktadırlar. Temel üretim aracını elinde bulunduran soylular, serflerin yaptığı üretimden pay alarak geçinen bir sosyal sınıftır. Orta çağda askeri güç soylular arasında paylaştırılmıştır. Merkez tarafından maliyetli olduğu için askeri güç soylularca karşılanmıştır. Böylece merkezi güç, taşra tarafından sağlandığı için bağımsız hareket etme kabiliyetini yitirmiş oluyordu. Feodal sistemin en önemli kurumu olan kilise, eğitimden vergiye her türlü toplumsal ilişkiye müdahale edecek kadar muazzam bir güce sahiptir. Feodal sistemin en alt sınıfını köylüler ve serfler oluşturmaktadır. Bunlar siyasi haklardan mahrum kesimlerdir, serfler belli bir lordun topraklarında çalışma gücüne sahip köylülerdir. Serfler lordun

toprağına bağı vasallardır. Köylüler ise özgürce her yere gidebilen ücret karşılığında çalışabilen sosyal sınıflardır.

Feodal sistem, haçlı seferleri ve kentlerin uyanışıyla değişmiştir. Dolayısıyla bu iki önemli nedenden dolayı iktisadi faaliyet alanı daha da genişlemiştir. 12. ve 13. yüzyıllarda feodal üretim sisteminde ve ekonomik sistemde meydana gelen gelişmeler de Orta çağ Avrupa'sının yapısını büyük ölçüde değiştirmiştir. Feodal düzende önceleri serfleri toprağında belirli günler çalıştıran ve emek rant alan feodal beyler, daha sonraları bu rantı serflere bıraktığı belli bir topraktan ürün rant şeklinde alma yolunu tercih etmiştir. Ancak 12. yüzyıldan itibaren, feodal sistemin son devirlerinde para ekonomisinin belirmesi üzerine feodal beylerin aldığı rant, para ranta dönüşmüştür. Dolayısıyla serfler ve köylüler daha fazla ürün üreterek daha fazla kar elde etmeye başladılar. Bu dönemde serfler de kentlere taşınarak özgürlüklerini elde ettiler. Böylelikle ticaretin canlandığı, iktisadi yapının değiştiği, köy ekonomisinden kent ekonomisine, tarıma dayanan bir ekonomiden küçük el sanatları ekonomisine geçildiği görülmektedir. Böylece, iktisadi faaliyet köyden kente taşınmış ve kentte ticaretle uğraşan tabaka zenginleşerek burjuva sınıfını meydana getirmiştir (Özdemir, 2012).

13. yüzyıla gelindiğinde nüfustaki artış ve ekonomik gelişim kilisenin toplum üzerindeki etkisini zayıflatmıştır. Bu gelişmeleri 15. yüzyılda Batı Avrupa da izlemiştir. Girişimci toplumların okyanuslar ve ötesinde her ne var ise onları keşfederek şan ve servet peşine düşmeleriyle, modern çağ gelişimini ilan etmiştir. Bu dönemde coğrafi keşifler başlamış ve okyanuslar fethedilmiştir. Ticaretin arttırılmasıyla kentlerin önemi ağırlık kazanmıştır. 1450 yılında Avrupa'da en önemli gelişmelerden olan matbaacılık ortaya çıkmıştır. Bir cemiyetin siyasi ve toplumsal bir kimlik kazanıp kolektif bir forma bürünmesindeki en büyük husus belki de Benedict Anderson'un kavramsallaştırdığı "Matbaa Kapitalizm" sayesinde olmuştur denilebilir (Özdemir, 2012).

Anderson'a (2017) göre

*"Matbaa Kapitalizm ulusal gazetelerin yaygınlaşması ve roman türünün doğmasıyla, kapitalist güdülerle birincil olarak kar etmeyi amaçlayan matbaalar, aynı zamanda, belli bir toprak bütünlüğünü paylaşan insanların, Latince 'den bağımsız, yerel dillerde ortak bir dünyası yaratmasında çok önemli bir rol oynamıştır. Bu dönemde*

*yayıncılık zengin kapitalistlerin denetimi altında olan büyük bir sanayiydi (Anderson, 2017). "*

Böylece kapitalist üretim ilişkilerinin gelişmesi ile eş zamanlı olarak ulus-devletin ortaya çıktığı söylenebilir yani ulus devlet yapısı ilk olarak Avrupa'da feodal sistemin son bulması ve onun yerine merkezi devlet (monarşi) yapısını esas alan siyasal düzene geçilmesi ile kurulmuştur.

Tonnies'e (akt: Beriş, 2012) göre, modern toplumların gelişmesi ile topluluk (Gemeinschaft) ilişkileri yerini topluma (Gesellschaft) bırakmıştır. Gemeinschaft'da insanlar cemaat duygusu çerçevesinde bir arada yaşarlar. Dayanışma ruhu çok yüksek olan bu topluluklarda insanlar arasında ilişkiler da samimidir. Topluluklar kendilerini bir aile olarak görürler. Bu toplumda statüler doğuştan gelmektedir. Gesellschaft'ta bu yapı değişir ve eski geleneksel yapı yerine modern hukuk, sözleşme, rasyonellik, para ekonomisi ve kamuoyu yer almaktadır. Kısacası modernleşme ile durağan topluluklar (Gemeinschaft) yerini daha dinamik topluma (Gesellschaft) bırakmaktadırlar. 1789 yılında Fransız İhtilali ile devlet kavramı gayri şahsileştirildi. Bilindiği gibi geleneksel yönetimde devlet ile kral iç içe geçmiştir. Fransa kralı XIV. Louis'in (devlet benim) sözü de bundan kaynaklanmaktadır. Devletler, yöneten kişiler tarafından bir kimliğe sahip oluyordu bir diğer deyişle devlet kralın malı sayılırdı. Dolayısıyla, Fransız Devrimi ile devlet, kralın malı olmaktan çıkmış ve egemenlik halka devredilmiştir. Böylece modern devletin en önemli özellikleri arasında; muayyen sınırları, merkezi otorite, cebir tekeli, egemenlik yer almaktadır. Ulus devlet tarihsel olarak 16. ve 17. yüzyıllarda Batı Avrupa'da ortaya çıkmıştır. Bu tarihten önce devletsiz toplumlarda sosyal ilişkileri düzenleyen örf ve âdetler hâkimdi. Kelsen'in de ifade ettiği gibi devlet hukuk düzeninin kendisinden başka bir şey değildir (Norman, 2012). Millet ve örgütlenmiş kamu hizmetleri kralın yerini aldı. Böylece devlet bürokrasisinde çalışanlar artık prensin kulu değil, kamu hizmetçisi konumuna geldi. Bu süreçte devlette güçler ayrılığıyla birlikte kanunlar da çıkmaya başladı. Bu dönemde, Weber'in terminolojisine göre patrimonyalizm yerine yasal-rasyonel bürokratik yönetim anlayışı yer almıştır. Vatandaş kavramı yaygınlaştırıldı ve artık vatandaşların tamamı kamu işlerine eşit biçimde doğrudan katılmaya başladılar (Eryılmaz, 2014).

Wallerstein (1999), modern devletin en önemli özelliğinin egemenlik olduğunu ifade etmekte ve egemenlik kavramını içe dönük ve dışa dönük olmak üzere ikiye

ayırmaktadır. İe dönük olan egemenlik devletin hiçbir kişi, kurum veya grubu dikkate almak zorunda olmaksızın gerekli gördüğü düzenlemeler yapabileceği ve sınırlar dhilinde yaşayan herkesin bunlara uymasının zorunlu olmasıdır. Dışa dönük ise, bir devletin başka bir devletin iç içişlerine müdahale etmesini engeller. Wallerstein'e (2009) göre, hiçbir devlet uygulamada ie dönük egemenliğini tam olarak sağlayamamıştır. Zira devlet içinde birtakım muhaliflerin direnişiyle karşılaşmaktadır. Öte taraftan, devletlerin dış egemenliğinin de uygulamada mümkün olmadığı görülmektedir. Özellikle bu son dönemlerde görülüyor ki, devletlerin birbirlerinin içişlerine müdahale ettikleri ve uluslararası hukukun da dışa dönük egemenlik konusunda birçok sınırlamalar getirdiği gözlenmektedir. Ayrıca güçlü devletlerin diğer ülkelerin içişlerine müdahale ettikleri görülmektedir. J.J. Rousseau'nun (Toplum Sözleşmesi) adlı yapıtında bireylerin tekil iradelerinin genel irade içerisinde gelişmesi ve bu iradenin toplumun ortak iyiliğinin ortaya çıkması olarak ortaya konması söz konusudur. Bu yaklaşım Fransız Devrimini etkilemiştir. Hobbes'a benzer bir yaklaşım izleyen, Rousseau'da da egemenlik kavramı temsil yoluyla devredilmektedir. Bu da modern devletin önemli ilkelerinden biri sayılmaktadır.

Tarım toplumlarında okuryazarlık ve uzmanlaşma oranının düşük olduğu bilinmektedir. Okuryazarlık da ancak ruhban sınıfta mevcut olmakta idi. Ruhban sınıfın bu nitelikle donatılması ile halk kültürü arasında büyük bir fark vardı. Gellner'e (2008) göre ulusçuluk; tarım dönemde ortaya ıkmiş olsaydı, içselleştirilmesi çok zor olurdu. Çünkü tarım toplumlarında okuryazarların oranı çok düşüktür. Ayrıcalıklı olan üst tabakanın dili, halkın anlayabileceği dilden farklıydı. Üst tabaka genellikle Latinceyi yazın dili olarak kullanmıştı. Bu da kültürel ayrışmaya yol açmıştır. Başka bir deyişle tarım toplumlarında farklı kültürlerin mantar gibi ortaya çıktığı görülmüştür. Gellner modern toplumu; evrensel okuryazarlık, yüksek düzeyde teknik, gelişmişlik, yeleri hareketli ve örgün eğitim geçirmiş bir toplum olarak tanımlamaktadır.

19. yüzyılda modern ulus devletler genel olarak, kendilerinden önceki sistemlerinin aksine sınırları kesin bir toprak bütünlüğüne sahiptirler. Bununla birlikte devletin tek bir para birimi, maliyesi, ulusal dili vardır. Son olarak modern devletlerde tek bir hukuk düzeni vardır. Bu yapının kurulmasında Batılı devletler milliyetçiliği iyi bir Şekilde kullanmışlardır. Bu noktada Eric J. Hobsbawm, milliyetçiliğin önceden var

olan kültürleri alıp onları millete dönüştürdüğünü; bazen de onları icat edip veya çarpıttığını ileri sürmektedir (Hobsbawm, 2017). 20. yüzyıldan itibaren özellikle I. Dünya Savaşı'ndan sonra Orta ve Doğu Avrupa'da Ulus-devlet inşa süreçleri başlamıştır. Bu doğrultuda I. Dünya Savaşı'ndan sonra düzenlenen Paris Barış Konferansı'nda Amerika Birleşik Devletleri (ABD) Başkanı Wilson "Ulusların kendi kendini yönetmesi" ilkesini ileri sürmüştür. Bu süreçte Alman, Avusturya-Macaristan, Rus İmparatorlukları ve Osmanlı İmparatorluğu parçalanmış ve Macaristan, Çekoslovakya, Polonya, Yunanistan, Romanya, Finlandiya, Bulgaristan ve Arnavutluk olarak sekiz yeni ulus-devlet doğmuştur. Bununla birlikte I. Dünya Savaşı ulusal gerginlikleri çözmede başarısız oldu. Bunun üzerine II. Dünya Savaşı ve komünizmin Doğu Avrupa'da çöküşü, ulus kavramına siyasi organizasyon prensibi olarak önemli ölçüde değer atfedilmesine neden olmuştur. 1991 yılından bugüne 18 yeni ulus-devlet kurulmuştur (Özdemir, 2018).

Küreselleşme süreci toplumlar ve devletler için ulusallık konusunda bir krizin yaşanmasına neden olmaktadır. Küreselleşmeyle birlikte ortaya çıkan yeni koşullar ulus devlet yapılarının işlev ve konumlarında aşınmalarına neden olmaktadır. Dolayısıyla küreselleşme International Monetary Fund (IMF), Dünya Bankası ve Dünya Ticaret Örgütü gibi kuruluşların ve ulus-ötesi sermayenin desteklediği bir süreçtir. Bu süreçte ulus devlet erki iki boyutta aşılmıştır. Birincisi, ulus devletin ekonomi alanındaki yetkilerini giderek uluslararası kurumlara devretmektedir. Bu süreçte II. Dünya Savaşı'ndan sonra kurulan Dünya Bankası, IMF, Organisation for Economic Co-operation and Development (OECD) ve General Agreement on Tariffs and Trade (GATT) gibi örgütler başat rol üstlenmektedir. İkinci ayağında ise bölgesel iş birliği anlaşmaları oluşturmaktadır. Başka bir deyişle yerel yönetimlerin güçlendirilmesi, merkezi devlet olanaklarının, yetki ve sorumluluklarının kendi içerisinde yer alan alt birimlere devredilmesi teşkil etmektedir (Akıncı, 2012).

Kısacası, modern devlet deyince aklımıza ulus-devlet gelmektedir. Ulus-devleti ortaya çıkaran Fransız ve Amerikan devrimleridir. Bununla beraber, ulus-devletin ortaya çıkmasına yol açan 15. ve 17. yüzyıllarda meydana gelen savaşlardır. Bu dönemde askeri ve siyasi otoritenin merkezileşmiş olmasının, bu merkezileşmenin bir sonucu olarak daha fazla verginin devletler tarafından toplanabilmesinin, devletlerin otoritelerini kullanabilmeleri için gerekli olan bürokratik mekanizmalara



sahip olmaya başlamasının etkileri olmuştur. Bu süreçte, feodal yapı yıkılmış ve toplumun yapısı da dönüştürülmüştür. Artık insanlar özgürce değişik sözleşmelere dayanarak kendi aralarındaki ilişkileri kurmaya başlamışlardır. Bu dönem boyunca prensler, gruplar ve sınıflar arasında savaşlar meydana gelmiş ve bu da Avrupa'daki halklar arasında farklılıkların artmasına ve aralarında nefret duygusunun yaygınlaşmasına sebep olmuştur. Dolayısıyla bu süreç içinde yaşanan savaşlar ve karmaşıklık daha sonra meydana gelen milletlerin oluşumunda etkili olan faktörlerden biri olmuştur (Akıncı, 2012).

### **2.1.3. Ulus Devletin Temel Unsurları**

İnsanlık var olduğundan bu yana yardımlaşma ve korunma, beslenme gibi toplu yaşama ihtiyaçları nedeni ile gruplaşmış, yerleşik yaşama geçilmesi ile birleşen insanlar “kavimler” şeklinde yaşamıştır. Zamanla yeni kaynak arayışları ya da iklim şartları nedeniyle yer değiştirmiş, savaşlar ile bütünleşmiş, ortak yaşamdan gelen benzerlikler ile soy ya da etnik topluluklar haline gelmişlerdir. Bu topluluklarda düzen sağlamak amacıyla otorite kurulması sonucu devlet kavramı şekillenmeye başlamıştır.

Modern ulus devletlerin kurulmasında savaşların etkisi büyük olmuştur (Şahin, 2016). Otuz Yıl Savaşları sonunda 1648'de Westphalia Antlaşmalarını imzalayan prenslikler, teritoryal anlamda kendi alanlarında özgür hareket etmeyi, diğerlerinin sınırlarına saygı göstermeyi ve karşılıklı egemenliği kabul ederek modern devletlerin temellerini atmıştır. Bu anlaşma ile ulus devlet Avrupa'da var olan uluslararası sistemin siyasi birimi haline gelmiştir Daha önce de bahsedildiği gibi modern devletin devamı olarak ortaya çıkarak toplumdaki tüm grupları hâkimiyeti altına alan ulus devlet; yasal güç kullanma yetkisine sahip yöneticilerin, simgeler ve değerler yoluyla ortak kültür yaratarak toplumu homojenleştirmesi ve gelenek ya da köken mitlerini canlandırarak onları birleştirmesi ile oluşan modern bir olgudur. Devlet, varlığına meşruiyet kazandırmak için gücünü ulustan alır. Ulus-devletlerde egemenliğin kaynağı ulus olduğu gibi sahibi de ulustur. Devlet ulusun sınırlarını kendi meşruiyet sınırları olarak tanır (Şahin, 2016).

Thomas Hobbes, determinist yöntemlerle devlet kavramını açıklarken insanın doğa halini örnek gösterir ve devletin buna bağlı olarak ortaya çıktığını savunur. İnsan her şeyden önce kendi varlığını sürdürmek için hayatta doğal olan her şeye sahip olmaya çalışmaktadır. Doğadaki herkesin ‘homo homini lupus’ (insan insanın kurdudur) olarak mücadele halinde olması ve hayatta kalma çabası ile meydana gelen güvensizlik ortamı Leviathan’ı ortaya çıkarır. Onun sosyal fizik düşüncesine göre maddelerin atomlardan oluşması gibi devlet de bireylerin birleşmesiyle oluşmaktadır. Buna göre Leviathan bazı açılarından ulus devlete benzer bir görünümündedir. Devleti oluşturan bireyler, ortak korku ya da arzularla bir araya gelerek ulus devletin bütünlük ve aidiyet unsurlarını barındırmaktadır. Diğer yandan hırslı ve rekabetçi bireylerin devlet içinde söz sahibi olması mümkün olmayacağı için Hobbes’un yaklaşımı, ulus devlet anlayışından çok; devletin, her bireyi koruyan, kollayan, refahını ve güvenliğini sağlayan bir unsur olması teorisiyle ‘devlet ve ulus devlet’ kavramlarının farkının anlaşılmasına ışık tutmaktadır. Devlet, otorite ile toprak arasındaki bağı kurarak kendi alanı içinde geniş bir özerklik elde etmiş, ulusal ordularla şiddet kullanma tekeline eline almış ve merkezi bürokratik kurumlarla kendi uyruklarından vergi alma güvencesini sağlamıştır (Hobbes, 2013).

Benzer bir yaklaşımla Weber insanlar için önemli bir örgütlenme şekli olan devleti “belli bir toprak parçasında, kurallarının uygulanmasında idari yürütme memurlarının meşru fiziki güç kullanma tekeline sahip olduğunu iddia eden, kurumlaşmış nitelikteki sürekli siyasal insan organizasyonu” olarak tanımlamıştır (Weber, 2012). Devletin egemenliği mutlak; güç, işlev ya da süre yönünden sınırsızdır. Modern devlet, belirli coğrafi sınırlara sahip, şiddet araçlarının kullanımında monopol, anayasal, egemen, kamu bürokrasisi, yurttaşlık ve vergilendirme gibi temel güç ve özelliklere sahip bir yapılanmadır (Pierson, 2000).

Ulus devletlerin özelliklerini tek bir sınıflama içine sokmaktansa farklı düşünürlerin değişik açılardan yaptığı değerlendirmelere değinmek daha doğru olacaktır. Günümüzdeki devletlerin iki şekilde oluştuğunu belirten Smith’e göre; bunlardan birincisi ulusal kimlikleri eski etnik kimliklerle şekillenmiş olan “etnik ya da ulus-devletlerdir”. İkinci devlet modeli modernleşmeyle ortaya çıkmış ve ulus kavramını vatandaşlık ile açıklayan “teritoryal” yaklaşımla oluşmuştur (Pierson, 2000). Hem dinsel hem etnik kimlikler, sınıf ya da ekonomik çıkarlardan farklı olarak

daha kapsamlı geniş kolektif toplulukları hedeflemektedir. Toplumun “ortak bir dili konuşan, aynı soy ve inanca sahip, ortak kültürel geçmişe sahip bir kimlik taşıması” kültürel birliği sağlamaktadır. Milli bütünlük, bağımsızlık ve değerlerin korunması ulus devlet kavramını temsil etmektedir. Etnik ulus anlayışında ulusal birlik aynı dilin konuşulması, ortak kültürel değerler, aynı soydan gelindiğine dair güçlü bir inançla sağlanmaktadır. Teritoryal ulusçuluk ise etnik bir homojenliğe önem vermez; devletin varlığı belli bir toprak parçasında siyasi bütünlük, ulusal birlik ve eşitliğe dayalı yasalarla sağlanmaktadır. Bu anlamda dağınık insan gruplarını sıkı bir bütün halinde birleştirirken meşru olan milliyet ilkesi, bir devleti bölmeye eğilimli olduğu zaman gayrimeşru olmaktadır (Pierson, 2000).

Bir başka sınıflama yapan Erözden devletler için kurgusal ve olgusal boyutlarla bir değerlendirme yapmıştır. Ulus devletlerin, ideal ulus devleti ifade eden “kurgusal” ve farklı toplumların farklı yer ve zamanda ulus devleti nasıl meydana getirdiğini ifade eden “olgusal” boyutları vardır. Ulus devletin ayrı ayrı üzerinde duracağımız temel unsurları; milli egemenlik ve milli kimliktir. Değerlendirilen bir diğer açı olarak ulus devletin dayandığı temel yapıları ise ülkesel birlik, siyasi birlik ve idari birlik olarak belirlenmektedir (Erözden, 1997).

Ulus devletin temel unsurlarından milli egemenlik, kaynağı ve sahibi halk olan siyasal otoritenin temel hukuk kurallarını ve kendi yetkilerini serbestçe belirleyebilme hak ve yeteneğidir. Bu durum dış bağımsızlığın sağlanmasını zorunlu kılar. Öncelikle oy hakkı ve siyasi hakların kullanımı, bireylerin toplumdaki konumlarının eşitlenmesinde önemlidir. Vatandaş ortak kültür ve dilin kullanıcısıdır. Milli dayanışma oluşturan siyasi bütünlük bir uluslaşma aracı olarak kabul edilir. Ulus devlet zamanla idari bütünleşmeyle bir devlet halini almıştır. İdari birimler siyasi otoriteyle yapılırlar. Tek bir otorite ve bu otoriteden kaynağını alan güçlü bir yönetim yapılanması uluslaşmanın önemli bir aşamasıdır. Ulus-devlette kutsal anlamı olan vatan ya da sınır kavramları bütünleşerek özel bir değer taşımaya başlar. Ulusal bütünlüğün sağlanması için ülkesel bütünlüğe önem verilir ve ülkenin sınırları içinde tek bir siyasal otoritenin olması istenir. Birey, yurttaşlık bağı ile vatandaş olarak ulusun bir parçası olur. Kişisel, toplumsal ve siyasi haklarla tüm bireyler eşit haklara sahip olur (Giddens, 2008).

Temel unsurların ikincisi olan milli kimlik ile ulus-devletteki tüm siyasal ve sosyal örgütlenmelerin merkezinde ulusun olması bireyleri ortak bir kimlikte birleştirmeyi gerekli kılmıştır. Bu birleştirmede geleneksel grup aidiyetleri yerine milli kimlikle uluslaşma gerçekleştirilir ve siyasal-toplumsal sistem sorunsuz bir şekilde işler. Bu amaçla milli marşlar, milli kahraman ya da ortak düşmanlar, bayram ve törenler ya da semboller yaratılmıştır. Milli kimlik oluşurken bazı unsurlar insanların ön milli bağlarla birleşmesini sağlamaktadır. Geleneksel grup aidiyetlerini sağlayacak sembol ve simgelerin ortak değer haline gelebilmesi için gerekli bazı unsurlar vardır. “Ortak dil, toprak, din, öteki algısı ya da etnik köken” olarak sayılabilecek bu bağlar tek başlarına ulus yaratmaya yetmeyeceği gibi bunlar olmadığı takdirde insanları ulus olarak birleştirmek de mümkün olmayacaktır (Giddens, 2012).

#### **2.1.4. Ulus Devletin Varlığını Tehdit Eden Unsurlar**

Ulus devletin varlığını tehdit eden unsurlar küreselleşme, ulus devletin temel aktör konumunda olma değişimi ve ulus devleti çözüme girişimleri alt başlıklarında incelenmiştir.

##### **2.1.4.1. Küreselleşme**

Küreselleşme, bir başka adıyla globalleşme günlük hayatımızda; ekonomik, politik, sosyo-kültürel, teknolojik, güvenlik ve daha birçok alanda sıkça karşımıza çıkan bir kavram olarak yer etmektedir. Kavramın kökünü ülkesel bazda incelediğimizde Fransızca’da “mondialization”, İspanyol ve Latin Amerika dillerinde “globalizacion”, Almanca’da ise “globalisierung” kalıplarından türemekte oldukları görülür (Giddens, 2012).

Küreselleşmenin literatüre girmiş onlarca tanımı vardır. Bunun nedeni ekonomiden siyasete, teknolojiden çevresel dinamiklere, demokrasiye, güvenlik meselelerine kadar her alanda hayatımıza işlemiş olmasındandır. Örumcek ağı misali dünyayı her geçen gün daha fazla saran küreselleşme, kapladığı alanı genişletmekle

birlikte ona tek bir açıdan bakılıp tanımlanmasını zorlaştırmaktadır. Küreselleşme kavramı birçok sosyal bilimci, siyasetçi, ekonomist görüşün tanımında yer almaktadır. En genel anlamıyla küreselleşme bilgi ve iletişim teknolojilerinin yardımıyla ülkeler arası etkileşimin sınır tanımamasıdır (Özvar, 2007).

Küreselleşmeyi emperyalizmin yeni masalı olarak gören İlhan (2003), buna binaen küreselleşmeyi kapitalizmin uluslararasılaşması olarak tanımlar. Dünya çapında sıcak paranın, mal ve hizmet akışının zaman ve mekân tanımadan dolaşımı olarak ifade ettiği globalleşme; doğası gereği sürekli bir büyümeyi, yayılmayı ve genişlemeyi hedefler demektedir.

Anthony Giddens (2012) küreselleşmeyi modernite kavramı ve ulus-devletle ilişkilendirerek açıklamaktadır. Küreselleşmeyi ulus devletin yeni görüntüsü, seviye atlamış ya da radikalleşmiş versiyonu olarak ele almakta ve onu, ulus devletin birer formu olmakla birlikte devletlerin sınırlarının gevşetilerek farklı bir yapıya evrilmesi olarak tanımlamaktadır. Giddens küreselleşmeye birkaç boyuttan bakabilmeyi başarmıştır. Onu yalnız kapitalist dünya sistemine indirgemeyerek küreselleşmenin; ulus devlet, toplumsal ilişkiler, askeri dünya düzeni ve uluslararası iş bölümü çerçevesinde incelendiğinde anlaşılır kılınacağını belirtmiştir.

Önemli liberal düşünürlerden Nye ve Welch, küreselleşmeyi karşılıklı bağımlılık esaslı üzerinden açıklamaktadırlar. Karşılıklı bağımlılığı, “aktörlerin ya da olayların birbirini etkilediği kısaca birbirine bağımlı olma durumu” olarak açıklamaktadırlar (Nye ve Welch, 2009). Nitekim küreselleşmenin derecesi de bu bağımlılığın derecesine göre ölçülür. Ancak Nye ve Welch bu metaforu öne sürerken küreselleşmenin evrenselliği getirdiği, sınırları ortadan kaldırdığı gibi hayali bir kanıya varmamaktadır. Nitekim tamamen küreselleşmiş bir dünyada yaşıyor olsaydık serbest piyasa ekonomisinde kalkan devlet sınırları, birçok nedene bağlı olarak çıkan ve günümüzde hala devam eden göç dalgalarına karşı aşılabilir boyutta duruyor olmazdı.

Genelde liberal görüşler küreselleşmeyi tek boyutlu yani liberal ekonominin dünya ekonomisi ve düzeninde tek olduğu kanısı ile açıklamaya çalışırken Nye ve Welch bu platformu geniş tutarak çevresel, askeri, toplumsal ve siyasal gibi alanlarla bağlantı kurarak açıklamaktadırlar. Örneğin günümüzde küresel ısınma gibi küresel

iklim değişiklikleri yaşanmaktadır. Hangi ülkeden olursa olsun atmosfere salınan karbondioksitin bütün yer küreyi ilgilendirdiği ve dünya meselesi haline geldiği aşıkardır. Karşılıklı bağımlılığın bir örneği olan küresel çevre sorunlarına yüz çevirmek ya da görmezden gelmek günümüz dünyasında geri dönüşü olmayacak ağır kayıplara yol açabilmektedir. Karşılıklı bağımlılığa bir başka örnek de iktisadi alandadır. Serbest piyasa ekonomisinin sınır tanımazlığı, akışkanlığı, kırılğanlığı ve hızı dünya devletlerini karşılıklı bağımlı hale getirmektedir (Nye ve Welch, 2009). Ancak bu bağımlılık artarken ilerleyen konular da bahsedileceği üzere ulus devlet düzeninde aşınmaların ve karmaşıklılığın da arttığı görölmektedir.

Küreselleşmeyi “bağlantılılık” kavramı üzerinden ele alarak onu daha çok kültür üzerinden okumaya çalışın bir sosyal bilimci de John Tomlinson olmaktadır. Bağlantılıktan kastı yakınlık nosyonu ile ilgilidir. Aralarında binlerce kilometre fark bulunan ölkelerde yaşayanlar gelişen teknoloji sayesinde kısa zaman içinde ve kolaylıkla dünyanın diğer ucuna ulaşabilmektedirler. Bu sayede küreselleşme ile doruklara ulaşın bağlantılılık bizi diğer devletlerin sosyo-kültürel yaşam ve ekonomilerine kolayca ulaşabilir kılmaktadır (Tomlinson, 2004).

Küreselleşmeyi kendi tasnifinden anlamlandırmaya çalışın başka bir akademisyen yazar da Afrika kökenli Ali Mazrui’dir. Mazrui, küreselleşmeyi tek bir tanıma sığdırmak yerine onu doğuran etmenleri, güçlendiren gelişmeleri ele alarak açıklamaktadır. Küreselleşmenin dört itici gücü; din, teknoloji, ekonomi ve imparatorluktur. Bunların hepsi küreselleşmenin katmanlarıdır. Mazrui’nin küreselleşmeyi açıklarken aslında tarihi seyrine yoğunlaştığını görmekteyiz. 18. yüzyıla kadar önemini koruyan imparatorluklar sonrasında Sanayi Devrimi ve Fransız Devrimi’nin gerçekleşmesi ile ulus-devlete dönüşmüş ve yeni kapitalist düzenin de dayanağı kurulmuştur. Dini değerlerin insanlar üzerindeki kapsayıcı gücü kırılmaya çalışılarak laik bir düzen getirilmiş ve din olgusu devlet olgusundan ayrılmaya başlamıştır. Bütün bu gelişmeler Mazrui’ye göre küreselleşmenin bir aşaması iken asıl dönüşüm ise teknoloji devrimi ile gerçekleşmiştir (Bülbül, 2007).

Medya teorisyeni olarak bilinen Marshall McLuhan “Global Köy” terimini ortaya atarken aslında teknoloji çağına girmiş insanın zaman-mekân algısının değiştğini ve artık herkesin birbirinden haberdar ve bir arada olduğu bir durumu anlatmaya çalışmaktadır. Ancak McLuhan’ın küresel köy tezi insanlar arasında ortak

bir bilinç, ortak hisler oluşturarak birbirine bağlanması kanısında iken düşünürün göz ardı ettiği durum, küresel ekonomik düzenin insanlar arasında ekonomik uçurumlara neden olması ve insanların marka odaklı tüketici toplumuna dönüşmesi sonucunu doğurmasıdır (Varol ve Varol, 2019).

Birçok görüşe göre küreselleşmenin gerçek anlamda bir olgu olarak ortaya çıkıp yükselişi 1800'ü yılların ortalarına denk gelmekle birlikte küreselleşme terimini türetecek olan "global" kavramının ilk defa McLuhan tarafından kullanımına 1960'lı yıllarda rastlanmaktadır. Küreselleşme kavramının kullanımı ve yaygınlaşması incelendiğinde 1990'lı yıllarda bir patlama yaşadığı görülmektedir. Ucu her alana dokunan bir kavram olarak yükselişe geçtiği bu dönem, aynı zamanda küreselleşme olgusunu kabul etmeyenlere "dinozor" benzetmesi yapılmasına neden olan bir dönem olarak öne çıkmaktadır (Özvar, 2007).

Bazı görüş ise küreselleşmenin ortaya çıkışını yüzyıllar öncesine götürerek, onu kapitalizmin ilk versiyonu olarak kabul edilen ve kökleri 16. yüzyıla dayanan ticari kapitalizme bağlamaktadır. Coğrafi keşifler sonucunda bulunan yeni yerlerde İngiltere, İspanya, Portekiz gibi devletlerin kurduğu sömürge düzeni; bölgeler arasında bu düzenin akışının sağlanacağı ekonomik bağlantıların kurulmasının miadı olarak küreselleşmenin de başlangıcı kabul edilir (Kürkçü, 2013).

Görüldüğü üzere küreselleşmenin ne olduğu veya ne zaman ortaya çıktığına dair görüşler çeşitlilik göstermektedir. Kimi düşünür küreselleşmeyi insanlığın başlangıcına dayandırırken kimisi ulus devlet ile eş değerde tutarak modernleşmenin başlaması ve kapitalist düzene geçişte görmektedir. Bir başka görüş topluluğu ise küreselleşmeyi modernliğin ötesi görerek kapitalist toplumun çözülmesi ve yeni bir boyut kazanmasında canlandırmaktadır (Alağaç, 2018).

Başlangıç noktaları her ne kadar farklı olsa da bütün bu görüşlerin ortak noktası küreselleşmenin asıl varlığının son zamanlarda, doğrusu 20. yüzyılın sonu 21. yüzyılın ilk çeyreği gibi, bir zaman diliminin dinamiklerinde gelişme fırsatı bulduğudur. Nitekim küreselleşme asıl dönüşümünü teknoloji devriminin gerçekleştiği bu dönemde yaşayarak günümüze ulaşmıştır.

#### 2.1.4.2. Ulus Devletin Temel Aktör Olma Konumunda Değişim

İnşasından bu yana sürekli bir dönüşüm, değişim içinde olan ulus devletin asıl varyasyonu küreselleşme denen olgunun mutlak anlamda varlığının kabul edilmesi ile gerçekleşmiştir. Ulus devletin anlamının, işlevselliğinin ve akıbetinin sıkça tartışıldığı günümüzde bu sorgulamanın başlangıcını 20. yüzyılın son çeyreğine dayandırabiliriz. 20. yüzyılın ilk yarısında gerçekleşen iki büyük savaştan birisi olan I. Dünya Savaşı'nın nedenlerinden biri olarak gösterilen milliyetçiliğin yükselişi ve ulus olma yolunda verilen mücadele, imparatorluk yapılarını tamamen çöktürken II. Dünya Savaşı'na yol açacak radikal milliyetçi ideolojilerin doğmasına neden olmuştur. I. Dünya Savaşı'nın ardından kurulan, barış ve güvenliği sağlama görevi edinen Milletler Cemiyetinin (Cemiyeti Akvam) taraflı şekilde davranması dünya barışının yerine ikinci bir dünya savaşının patlamasına yol açan bir başka etken neden olarak görülmektedir (Karabulut, 2016).

Otoriter devletlere karşı liberal devletlerin savaşı olarak görülen II. Dünya Savaşı'nın galibi sözde demokrasi müdafileri olan müttefik devletler olmuştur. Savaşın müttefikler lehine seyretmesinden itibaren toplanan konferanslarda alınan kararlar da kurulan yeni uluslararası düzene yön tayin etmiştir. Bununla birlikte II. Dünya Savaşı'nın bitimine yakın San Francisco Konferansında alınan kararlar "Birleşmiş Milletler Antlaşması" başlığında toplanarak 24 Ekim 1945 tarihinde örgütün kurulması sağlanmıştır (Karabulut, 2016). Bu kuruluş, uluslararası düzenin oluşmasında öncü göreve sahiptir. Çünkü uluslararası düzenin temel amacı ve mantığı, bir devletin atacağı adımlarda diğer devletler ile etkileşim halinde olmasının sağlanmasıdır. Bu düzenin kurulmasında öncü olan Birleşmiş Milletler (BM) ve sonrasında sayıları hızla artan uluslararası kuruluşlar, günümüzde akıbetinin tartışıldığı ulus devletin işlevselliğinin tartışılmasına yol açacak gelişmelerin de temeli olarak görülebilir.

Günümüzde monarşik, cumhuriyet, kapitalist, sosyalist, gibi farklı görünümleri olan ulus devletin; kuruluşundan bu yana çeşitli evreler geçirerek, çeşitli ideolojiler elinde şekillenerek, çeşitli anlayışların perspektifinde yeniden yorumlanarak süregelen bir gelişim ve dönüşüm içerisinde olduğu söylenebilir. Nitekim ulus devlet günümüzde diğerlerinden farklı formatta yeni bir dönüşüm geçirmektedir. Bu dönüşüm, düşünürler tarafından post modern, modern ötesi, küreselleşme gibi muğlak kavramlarla ifade



edilmeye çalışılsa da asıl olanın ulus devletin mutlak anlamda bir dönüşüm, içerisinde olmasıdır (Uğuz ve Saygılı, 2016).

### **2.1.4.3. Ulus Devleti Çözme Girişimleri**

Tezin bu başlığı altında bölgeselleşme, yerelleşme, sermaye ve uluslararası örgütler bakımından bir değerlendirme yapılmıştır.

#### **2.1.4.3.1. Bölgeselleşme**

Bölgeselleşme kavramı, küreselleşme ile tezat bir yapıda olsa dahi dünya üzerinde giderek yaygınlaşan bir durum olarak karşımıza çıkmaktadır. Bölgeselleşme ile ülkeler; ekonomi, askeri, ticari gibi farklı amaçlarla bir araya gelerek iş birliği kurmayı hedeflemektedir.

Globalleşen dünyada ulus üstü yapılarda olabilecek bu bölgesel iş birlikleri, ulus devletin varlığını ve otorite alanına ciddi etkilerde bulunmaktadır. Dünyada ekonomik anlamda artan bölgeselleşme eğilimine karşın, ulus devletlerin varlık alanları konusunda daha korumacı bir tavırla hareket ettiği görülmektedir (Anbarlı, 2004).

Avrupa Yerel Yönetimler Özerklik Şartı ile ortaya konan amaçlar ve bu amaçlar doğrultusundaki öngörüler dikkat çekmektedir. Bu öngörüler doğrultusunda oluşturulan ilkeler ise “yerel özerklik, hizmette yerellik, halkın katılımı, hizmetlerde etkinlik ve verimlilik” olarak sıralanmaktadır (Coşkun ve Eşki Çaylak, 2021).

Bu doğrultuda Avrupa Yerel Yönetimler Özerklik Şartı'nın ülkelerin yönetsel alanlarına ve ulusal mevzuatlarına etkisi açısından bölgeselleşme kavramı, ulus devletin bütüncül yapısına yönelik bir tehdit olarak karşımıza çıkmaktadır (Keleş ve Erbay, 1999).

#### 2.1.4.3.2. Yerelleşme

Küreselleşmenin kültür üzerindeki etkileri ile ilgili olarak ileri sürülen görüşlerden bir diğer kısmı da küresel olma ve yerel olma ekseninde biçimlenmektedir. Küresel olmada ilişkilerin dünya çapında yoğunlaşması ve artması durumuna vurgu yapılırken, yerel olmada küçük bir yaşam alanı içerisindeki ilişkilere ve küçük bir coğrafyaya vurgu yapılmaktadır. Küresel olma ile evrensel olma, Modernizm ve Modernizm sonrası dönemler ifade edilirken yerel olma ile adeta Modernizm öncesi dönemin toplumsal ilişki yapısı ile olan benzerlik ifade edilmektedir. Dolayısıyla küresel olma ile yerel olma arasında bir karşıtlık ilişkisinin olacağı öngörülebilir.

Küresel-yerel ilişkisinde kapsayıcı özellikler sebebiyle yerel aleyhine bir durumun varlığından bahsedilebilir (Durdu, 2009). İlgili alan yazında yerel olanın küresel olan karşısında mevzi kaybettiği ve gerilediği türünden yorum ve görüşlere rastlamamak olanaklı değildir. Çok sayıda düşünür yerelin küresel karşısında yok olduğunu söylemektedir. Walters (1995) küreselleşmeyi, sosyal, ekonomik ve kültürel düzenlemeler içerisinde mekânın etkisinin giderek azaldığı bir süreç olarak görmektedir. Bauman'a (1999) göre de küresellik ve yerellik, giderek artan bir biçimde birbirlerine karşıt değerler haline gelmektedir ve yerel, küresel karşısında yok olmaktadır. Çok uluslu şirket ve bankalar gibi küresel oyuncuların ülkelerdeki piyasalar üzerindeki etkileri ve kendi ulusal kimliklerden vazgeçerek kendilerini dünya vatandaşı olarak nitelendirme hevesinde olan iş çevreler ve seçkinlerin (Falk, 2001) tutumları ise bu görüşü destekler niteliktedir. Ancak öte yandan, küreselleşme ortamında kültürel farklılıkların korunmasına, demokratik hak ve özgürlüklere yönelik artan farkındalığın, yerelleşmeyi güçlendiren önemli bir faktör olduğu (Şahin, 2009) yönünde düşüncelerin varlığından söz etmek gerekmektedir.

Robertson (1999) ise küresel-yerel ayrılaştırmasının bir yanlış düşünme biçiminden kaynaklandığı görüşündedir. Ona göre bu yanlış, yerel-küresel ilişkisini; makro-mikro hatları çerçevesinde düşünme alışkanlığından kaynaklanmaktadır. Morley ve Robins (1997), küresel-yerel tartışmasında küreselin yereli ortadan kaldırdığı görüşüne katılmamaktadır. Yazarlara göre zamanın hâkim gücü her ne kadar küreselleşme olsa da bu durum, yerelliğin öneminin olmadığı anlamına gelmemektedir. Aslında, küreselleşme ile yeniden yerelleşmenin dinamikleri birbirleriyle bağlantılıdır. Diğer bir deyişle, yerel-küresel arasındaki bağlar, iki uzam

arasında karmaşık ilişkilerden oluşmaktadır. Bu kapsamda küresel olanın yerel olan üzerinde etkileri olduğu gibi yerel olanın da küresel olan üzerinde etkileri bulunmaktadır.

Bu noktada, “küreyerelleşme” kavramına değinmek gerekmektedir. Küreselleşme ve yerelleşmenin bir bileşimi olan küreyerelleşme, “küresel olan ve yerel olanın farklı coğrafi alanlarda eşsiz ürünler ortaya koyarak iç içe geçmesi durumu” (Ritzer, 2012) olarak tarif edilmektedir (Lacarrieu, 2015).

#### **2.1.4.3.3. Sermaye**

Açık biçimde küreselleşmenin kültürel etkileri üzerine belirtilen görüşlerin önemli bir bölümünü sermayenin oluşturduğu tüketim toplumu alışkanlıklarının yaygınlaşması veya yaygınlaştırılması olarak karşımıza çıkmaktadır. Örneğin İçli (2002), küreselleşme ile tüm dünyada bir tüketim kültürü yaratılmaya çalışıldığı ve bunun arkasında sermaye göçü ve iletişim alanındaki gelişmelerin yer aldığı görüşündedir. Temel olarak “kârlılık” üzerine olan tüm bu çabanın, bir tüketim kültürünü oluşturmanın yanı sıra kültürel homojenleştirici bir araç olduğu da söylenebilir. Ciroları pek çok devletin bütçesinden daha fazla olan çok uluslu şirketler, dünya üzerinde yüzlerce hatta binlerce şubesi olan zincir işletmeler, küresel tüketim ve moda akımları dikkate alındığında bu görüşlere katılmamak olanaklı değildir.

Aslında yukarıda bahsi geçen küresel-yerel tartışmaları, tüketim kültürü kavramı perspektifinden daha çok anlam kazanmaktadır. Duman’ın (2011) ifadeleriyle; “Bir taraftan bütün toplumları benzeştirmeye ve bütünleştirmeye çalışırken, öte taraftan kutuplaşma potansiyelini içeren farklılaşmalara da göz kırpan bu süreç, en çok kapitalizmin tüketim politikasına hizmet etmektedir.” (Yahyagil, 2019).

#### 2.1.4.3.4. Uluslararası Örgütler

Uluslararası kuruluşları Orta çağa kadar dayandıran görüşler bulunsa da asıl ortaya çıkışını anlamlı kılan; durum ulus-devletlerin uluslararası sistemi meydana getirmesi olarak görülebilir. Birçok devleti kapsayan örgütsel anlamda ilk ciddi atılımlar ise I. Dünya Savaşı bilhassa II. Dünya Savaşı ile olmaktadır. Dünya savaşının ardından dünya barışının sağlanması için 10 Ocak 1920 tarihinde Cenevre’de kurulan Milletler Cemiyeti (Cemiyeti Akvam) birçok devletin üye olduğu ilk büyük oluşumlardandır. Ancak Milletler Cemiyeti sahip olduğu misyonu koruyamamış ve II. Dünya Savaşı’nın çıkmasına engel olamadığından BM’in kurulması ile dağılmıştır (Baharçiçek, 2015).

Uluslararası örgütler anlamında yeni bir çağın başlangıcı olarak II. Dünya Savaşı’nın ardından kurulan Birleşmiş Milletler örgütü görülür. Savaşın galibi olan müttefik devletlerin öncülüğünde kurulan bu kuruluş bir başka dünya savaşının yaşanmamasının garantisi olmak adına kurulmuştur. Nitekim Dünya savaşları ile yaygınlaşan savaşın muharebe alanı dışına kayması en çok sivil insanları etkilemiş; yoksulluk, hastalık, zorunlu göç gibi büyük felaketlere yol açmıştır. Yeni bir insanlık dramının yaşanmaması adına ortak idealler, ortak dayanışma, güvenlik-savunma gibi değerler üzerine kurulan uluslararası kuruluşlar 20. yüzyılın başlarından itibaren hızla önemini ve sayısını arttırmıştır (Baharçiçek, 2015).

Küreselleşme anlamında ilk uluslararasılaşma evrensellik iddiası taşıyan bu örgütlere dayandırılır. Nitekim Milletler Cemiyeti ile başlayan bu akım asıl dönüşümünü Birleşmiş Milletler ile yaşamıştır. Soğuk Savaşın başlamasının ardından dünya iki kutba bölünmüş ve bu dönemde ABD’nin çevreleme politikası ve Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB)’nin yayılmacı politikası ile devletlerarası güvenlik, ekonomik, siyasi iş birliğine dayalı birçok bölgesel örgüt kurulmuştur. Bu dönemdeki örgütlerin önemi sınırların engel tanımadan aşılıp ortak ideolojiler ekseninde birleşmeler meydana getirmeleridir (Güneş, 2015).

ABD öncülüğünde kurulan Batı bloğu: Truman doktrini ile siyasi bir sacayağına sahip olurken OECD, Association of Southeast Asian Nations (ASEAN), Organization Of African Unity (OAU), Southeast Asia Treaty Organization (SEATO), Bağdat Paketi gibi hem Asya-Pasifik hem Afrika hem de Avrupa kıtasında kurulmasına

öncülük ettiği örgütlerle ortak çıkarı dayalı uluslararası yapılanmalar meydana getirmiştir. SSCB öncülüğünde kurulan komünist blok ise Varşova Paktı, Council for Mutual Economic Assistance (COMECON), Council for Mutual Economic Assistance (COMINFORM) gibi birleşmelerle Batı bloğuna karşı komünist ülkeler arasında devletlerarası iş birliğini geliştirmeye çalışmıştır (Hasgüler ve Uludağ, 2015).

1990'lı yıllara gelindiğinde ise Soğuk Savaşın bitimi ile ideolojik olarak kurulan yukarıda da örneklerini verdiğimiz birçok bölgesel kuruluş önemini kaybettiği görülmektedir. Ancak kurulduğundan bu yana hem geçmişi hem de kapsayıcılığı açısından günümüzde hala varlık gösteren, etkin uluslararası kuruluşlar ve bölgesel örgütlenmeler bulunmaktadır ve sayıları artmaktadır. Bunun nedeni küresel çağla birlikte uluslararası ilişkiler ağının artmasına paralel karşılıklı bağımlılığın da arttırmasından kaynaklıdır. Nitekim devletler üstü örgütler ekonomi, ekoloji, yoksulluk, göç gibi ortak sorunlar ve dünya barışı gibi ortak bir gelecek için varlıklarını sürdürmektedirler.

### **2.1.5. Kavramsal Olarak Uluslararası Göç**

Bu başlık altında göç, göçmen, mülteci ve sığınmacı kavramları açıklanacaktır.

#### **2.1.5.1. Göçün Tanımı**

Tarihi süreç boyunca göç olgusu insanların hayatlarını etkilemiş ve önemli sonuçlar doğurmuştur. Göç kavramı literatürde tam olarak tanımlanamamıştır. Her bir bilim dalı göç kavramını kendi bakış açısıyla açıklama yolunu seçmiştir. Ancak, bütün bilimlerde göç kavramının üzerinde durduğu temel noktanın 'insanların yer değiştirme eyleminde buldukları' şeklinde ortak bir izahatın olduğunu söylemek mümkündür. Bireyler çeşitli sebeplerden ötürü yaşadığı coğrafyayı zorunlu ya da gönüllü olarak terk etmek durumunda kalmaktadırlar. İnsanlar yaşadıkları toprakları genellikle, yaşanan toplumsal sorunlardan dolayı terk etmektedirler.

TDK sözlüğünde göç kavramı, “ekonomik, toplumsal, siyasi sebeplerle bireylerin veya toplulukların bir ülkeden başka bir ülkeye, bir yerleşim yerinden başka bir yerleşim yerine gitme işi, taşınma, hicret, muhaceret” şeklinde tanımlanmaktadır (http-8). Muhtelif kaynaklara bakıldığında göç kavramı, kişilerin veya toplumun ekonomik, kültürel, eğitim ya da siyasi nedenlerden ötürü, yaşadıkları ortamdan ayrılma veya savaş, baskı, zulüm gibi nedenlerden dolayı huzurlu bir ortamda yaşamak için, mekân değiştirme olarak tanımlanmaktadır. İnsanlar bu göçler sayesinde hayatlarında farklı deneyimler kazanmaktadır (Mardani, 2018). Göç kültürel ve sosyal yaşamla yakından ilgilidir. Uluslararası göçler, birçok devleti aynı anda etkisi altına alabilmektedir. Uluslararası göçler, genellikle yerleşmiş olan ülkeye istihdam sağlamakta, çeşitli beceriler ve yeni fikir akımları taşımaktadır. Göç hareketliliğini kavramak için birçok bilim dalına başvurmak gerekmektedir. Hukuk, tarih, coğrafya, siyaset bilimi, psikoloji gibi sosyal bilim dallarından yararlanılması da kaçınılmazdır. Çünkü göçün, geniş bir kavramı kapsamasından dolayı tek bir bilim dalı ile sınırlandırılması doğru olmaz (Ertan ve Akkoyunlu, 2017).

Göç ile ilgili tanımlar incelendiğinde, bu tanımların üzerinde durduğu noktanın “yer değiştirme” ya da “nüfus hareketliliği” olduğu açık bir şekilde görülmektedir.

#### **2.1.5.2. Göçmen, Mülteci ve Sığınmacı**

Küresel açıdan göç, içerik olarak birçok kavramı kendi bünyesinde barındırdığı için karışık bir olgu haline gelmiştir. Günümüzde sadece göçmen işçileri ve göçmenleri değil, aynı zamanda düzensiz göçmenleri ve milyonlarca mülteci ve sığınmacıyı da kapsamına almıştır (Yıldız, 2018). Göçmen, mülteci ve sığınmacı kavramları birbirleriyle sıkça karıştırılan terimler arasındadır. Bu kavramlar aşağıda açıklanmıştır.

### 2.1.5.2.1. Göçmen

Uluslararası alanda göçmen kavramının hukuki bir tanımı yoktur. Medya kuruluşları ve uluslararası kuruluşlar “göçmen” sözcüğünü hem mültecileri hem de göçmenleri kapsayacak ortak bir terim olarak algırlar ve kullanırlar. Bu durum ise bazı durumlarda karışıklığa sebep olmaktadır. Araştırmalara bakıldığında göçmen kavramı; kişilerin hayatlarını iyileştirmek amacıyla iş bulabilmek, aile birleşmesini sağlamak veya daha iyi bir eğitim alabilmek gibi farklı sebeplerden dolayı insanların kendi iradeleriyle yer değiştirmesi şeklinde tanımlanmaktadır (http-9).

Kişiler muhtelif sebeplerden dolayı farklı coğrafyalarda yaşamayı tercih edebilmektedirler. Bu tercihlerinin sonrasında da çeşitli yolları kullanarak buldukları ülkelerden farklı ülkelere geçiş yapabilmektedirler. Bu durumun yaşanması göç edilen ülke açısından, farklı kimliklere sahip kişileri barındırması anlamına gelmektedir (Özgöker ve Doğan, 2019). Göçmen kişiler genellikle ekonomik sebeplerle veya içerisinde bulunduğu sosyal ortamın hoşnutsuzluğu sebebiyle yaşamış olduğu ülkesini kendi isteğiyle terk ederek başka bir ülkeye yasal ya da yasadışı yollara başvurarak giden ve orada yaşayan yabancılarıdır. Göçmenler özellikle ekonomik nedenlerden ötürü, refah seviyesi daha yüksek bir ülkede yaşamak amacıyla göç etmektedirler. Ekonomik sebeplerden dolayı göç eden kişilere ekonomik göçmenler denilmektedir ve bu kişiler mültecilik statüsünden yararlanamamaktadırlar. Fakat bu durum ülkelerin iç hukukuna göre değişiklik göstermektedir (Ziya, 2012).

Türkiye Cumhuriyeti İskân Kanunu'na göre göçmen kavramı, “Türk soyundan ve Türk kültürüne bağlı olup, yerleşmek amacıyla tek başına veya toplu halde Türkiye'ye gelip bu kanun gereğince kabul olunanlardır” şeklinde tanımlanmıştır (İskân Kanunu, 2006). Bu kanun incelendiğinde bir yabancıнын Türkiye’de göçmen olarak nitelendirilmesi için, Türk soyundan gelmesi, Türk kültürüne bağlı olması ve Türkiye’ye yerleşmek amacıyla gelmiş olması gerekmektedir (Demirci, 2018).

#### 2.1.5.2.2. Mülteci ve Sığınmacı

Mülteci, muhtelif sebeplerden ötürü ortaya çıkan baskı, savaş ya da hayatlarını tehlikeye sokacak olayların meydana gelmesinden sonra kişilerin kendi ülkesinden başka bir ülkeye yasal olarak sığınma talebi sonucunda başvurdukları ülkede yaşayan kişiye denilmektedir (Vural, 2018).

Mültecilerin Hukuki Statüsüne ilişkin yapılan ilk düzenleme 1951 senesindeki Cenevre Sözleşmesi'dir. Cenevre Sözleşmesi daha sonraki yıllarda yetersiz görülmüş ve 1967 senesinde Mültecilerin Statüsüne İlişkin 1967 Protokolünde mültecilerin konumu ve tanımını yeniden düzenlenmiştir. Bu protokole göre mülteci;

“İrki, dini, tabiiyeti, belli bir toplumsal gruba mensubiyeti veya siyasi düşünceleri yüzünden zulme uğrayacağından haklı sebeplerle korktuğu için vatandaşı olduğu ülkenin dışında bulunan ve bu ülkenin korumasından yararlanamayan ya da söz konusu korku nedeniyle, yararlanmak istemeyen yahut tabiiyeti yoksa ve bu tür olaylar sonucu önceden yaşadığı ikamet ülkesinin dışında bulunan, oraya dönemeyen veya söz konusu korku nedeniyle dönmek istemeyen her şahıstır (Bozbeyoğlu, 2015)”.

1951 senesindeki Cenevre Sözleşmesi, sözleşme tarihinden önce gerçekleşen olaylar sonucunda ülkelerini terk etmek durumunda kalan mülteciler için geçerliydi. Sözleşmede tarihi bir sınırlama bulunmaktaydı. 1967 senesinde yapılan protokolde ise Cenevre sözleşmesindeki tarihi sınırlandırma ortadan kaldırılmıştır (Bozbeyoğlu, 2015).

Türk Hukuku açısından sığınmacı ve mülteci kavramları incelendiğinde ise, 1967 senesindeki protokolden farklı olarak sığınmacı kavramına da yer verilmişti (Bozbeyoğlu, 2015). Türkiye'ye İltica Eden veya Başka Bir Ülkeye İltica Etmek Üzere Türkiye'den İkamet İzni Talep Eden Münferit Yabancılar ile Topluca Sığınma Amacıyla Sınırlarımıza Gelen Yabancılar ve Olabilecek Nüfus Hareketlerine Uygulanacak Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik hükümlerine göre (1994) sığınmacı kavramı; “İrki, dini, milliyeti, belirli bir toplumsal gruba üyeliği veya siyasi düşünceleri nedeniyle takibata uğrayacağından haklı olarak korktuğu için vatandaşı olduğu ülke dışında bulunan ve vatandaşı olduğu ülkenin himayesinden istifade edemeyen veya korkudan dolayı istifade etmek istemeyen ya da uyruğu yoksa ve önceden ikamet ettiği ülke dışında bulunuyorsa oraya dönmeyen veya korkusundan dolayı dönmek istemeyen yabancıyı ifade etmektedir”. Bu yönetmelik hükümlerine



göre mülteci; “Avrupa’da meydana gelen olaylar sebebiyle ırkı, dini, milliyeti, belirli bir toplumsal gruba üyeliği veya siyasi düşünceleri nedeniyle takibata uğrayacağından haklı olarak korktuğu için vatandaşı olduğu ülke dışında bulunan ve vatandaşı olduğu ülkenin himayesinden istifade edemeyen veya korkudan dolayı istifade etmek istemeyen ya da uyruğu yoksa ve önceden ikamet ettiği ülke dışında bulunuyorsa oraya dönmeyen veya korkusundan dolayı dönmek istemeyen yabancısıdır” şeklinde tanımlanmıştır.

1994 tarihli yönetmeliğe göre; Türkiye’deki uygulamalarda mülteci ve sığınmacı arasında hukuksal yönden farklılıklar bulunmaktaydı. Türk hukukuna göre, iki terim arasında farklılık vardır. Terimler incelendiğinde coğrafi olarak kısıtlamanın getirilmiş olduğunu söylemek mümkündür.

### **2.1.5.3. Göçün Nedenleri**

Günümüzde göç nedenlerine bakılırsa, bunların genel çoğunluğunun toplumsal sorunlardan kaynaklandığını görmek mümkündür. Bunlar; savaş, işsizlik, insanların hayatlarını menfi yönde etkileyen faktörler, teknolojinin hızla ilerlemesi ve bilimsel gelişmeler olarak sınıflandırılabilir. Haberleşme ağlarının hızlı bir şekilde yayılması, insanların göç etmek istedikleri yerler hakkında kolaylıkla bilgi edinmesi günümüzde göç miktarını artırmıştır (Mardani, 2018).

Kişilerin vatanlarını, evlerini terk ederek hayatlarını devam ettirmek için başka bir bölgeye göç etme sebepleri iki başlık altında incelenmektedir. Bunlar itici ve çekici olmak üzere iki gruba ayrılmaktadır. Göçe neden olan itici sebepler; kişilerin hayatlarını devam ettirdikleri bölgede yaşamsal ve sosyal faaliyetlerine engel oluşturan sebeplerden dolayı buldukları yeri terk etmeleri olarak nitelendirilmektedir (Özdek, 2017). Bu faktörler: insan haklarının ihlal edilmesi, istihdamın sağlanamaması, düşük gelir yapısı, yüksek suç oranları ve güvenlik sorunları, halkın yoksul yaşaması, savaşlar ve iç karışıklıkların yaşanması, kıtlık, meydana gelen doğal afetler, altyapı hizmetlerinin yetersiz olması, istikrarsız siyasi yapı gibi iç sebepler insanların göç etmesine neden olmaktadır. Göçe sebep olan çekici sebepler ise; göç edilen ülkenin iş imkânlarının olması, dini ve politik özgürlük, gelir

seviyelerinin yüksek olması, güvenli yaşam alanları, alt yapı hizmetlerinin gelişmiş olması, eğitim seviyesinin yüksek olması bireyleri ülkeye çeken sebeplerdendir. Yoksulluk içinde hayatlarını devam ettiren bireyler fırsat bulduklarında bu fırsatı değerlendirmek amacıyla başka bir bölgeye göç etmek durumunda kalmaktadırlar (Er, 2015'den akt: Özdek, 2017).

19. yüzyıl öncesinde ülkeler kavim, din ve mezhep temelli bölünmelerle mücadele etmiştir. Modern döneme gelindiğinde ise siyasi ve iktisadi tartışmalar daha fazla ön plana çıkmıştır. Bu durumdan etkilenen halk göç etmek zorunda kalmıştır. Siyasi baskı olarak günümüzde Orta Doğu'da meydana gelen Arap Baharı buna en güzel örneklerden biridir. Siyasi baskı sonucunda ayaklanan halk iktidara karşı çıkarak yönetimi ele geçirmiştir. Halkın yönetimi ele geçirmesine rağmen istenilen sonuca ulaşamamıştır. Hatta Suriye'de Arap Baharı sebebiyle ortaya çıkan ayaklanma iç savaş haline dönüşmüştür. Halk bu baskıdan ve savaştan kurtulmak için göç etmek zorunda kalmıştır. Göç sebebi olarak gösterilen önemli nedenlerden bir diğeri de gelir dağılımındaki adaletsizliktir. Bu duruma paralel olarak açlık ve yoksulluğun artması sonucunda insanlar göç etmek zorunda kalmaktadırlar (Taşcı, 2009). Göçün nedenleri incelendiğinde temel sebebin ekonomik etkilerden kaynaklandığını söylemek mümkündür.

#### **2.1.5.4. Göçün Türleri**

Tarih boyunca yaşanan göç hareketlerini yazarlar farklı şekillerde tasnif etmişlerdir. Yazarlar göç çeşitlerini açıklarken tek bir çatı altında toplanamamışlardır. Göçün, serbest göçler, zorlama ile yapılan göçler ve kitlesel göçler şeklinde ortaya çıktığını savunanların yanı sıra göçü sadece zorunlu veya gönüllü olarak yapılan şeklinde ayırma tabi tutan yazarlarda mevcuttur (Bayraklı, 2007).

#### 2.1.5.4.1. İç Göç ve Dış Göç

İç göç, göç etme isteği olan bireylerin ülkenin sınırları içerisinde gerçekleştirdiği nüfus hareketleri olarak isimlendirilmektedir. Bu tanıma göre iç göçler, yaşamış olduğu kentten ayrılarak başka bir kente, başka bir bölgeye, kentten kırsala ya da kırsaldan kente olmak üzere farklı yollarla gerçekleşmektedir. İç göçlerde ülkenin nüfusu değişmez fakat kentlerin ya da bölgelerin nüfus yoğunluğu değişmektedir (Sayın, Usanmaz ve Aslangir, 2016). Ülkemizde iç göçler genel olarak kırsal alandan kentsel alana doğru gerçekleşmektedir. Kentler bazında ise belli merkezler üzerinde yoğunlaşmaktadır. İç göçün ortaya çıkmasının sebebi olarak ilk sırada gösterilen sebepler; kırsal kısımdaki hizmetlerin yetersiz olması, istihdam açısından büyük kentlerin cazibesinin fazla olmasıdır (Ertan ve Ertan, 2018).

1950’li yıllar Türkiye’de iç göçün hareketlenme dönemi olarak kabul edilmektedir. Türkiye, 1950 yılına kadar il içi göç ve mevsimlik işçi göçü ile karşı karşıya kalmıştır. 1950 yılında ortaya çıkan ekonomik canlanma ile bölge içi ve bölgeler arası göç ortaya çıkmıştır. Bu dönemde tarımda ortaya çıkan gelişmelerle liman, karayolu, hidroelektrik santrallerin inşası ve sanayi bölgelerinin imarı ile iş alanları artmıştır ve böylece iç göç hareketlenmesi tetiklenmiştir (Akan ve Arslan, 2008).

Kişilerin belirli zaman diliminde toplumsal, siyasal, ekonomik nedenlerden dolayı buldukları ülkeyi terk ederek başka bir ülkeye, başka bir yerleşim yerine göç etmesine dış göç denir. 1932 yılında Cenevre Kongresi’nde zaman kavramı göç için formüle edilmiştir. Bu kongrede bir sene veya daha fazla süren göç hareketlerine devamlı göç, bir yıldan daha az süren göç hareketleri ise geçici göç olarak tanımlanmıştır. BM’nin de benzer biçimde zaman kavramını esas tutarak yaptığı göç tanımı: “Bir ülkenin sınırlarını aşarak bir yıl veya daha fazla uzun bir süre kalmak niyetiyle yer değiştirmektir” şeklinde tanımlamıştır (Özdal, 2018). Dış göç hareketliliğinin ortaya çıkmasının sebepleri arasında hem ekonomik hem de ekonomik olmayan unsurlar etkili olmaktadır. Bireylerin gelişmiş olan ülkelerde daha iyi koşullarda yaşama isteği, ücret farklılıklarından fayda sağlamak amacıyla ücreti yüksek olan bölgelerde çalışma arzusu gibi sebepler ekonomik unsurların içerisinde yer almaktadır. Çevresel sorunlar, eğitim, savaş, baskı, rejim değişikliği gibi

sebeplerden dolayı yapılan göçler de diğer sebepler arasında yer almaktadır (İnlceliler, 2019).

Dış göç, kişilerin ülke sınırlarını aşarak göç etme durumudur. BM'ye göre dış göç, gerçekleşen bir göçün uluslararası bir nitelik kazanması için ülkesinden ayrılan ve başka bir ülkede yaşamayı planlayan bir kişinin göç ettiği ülkede bir yıldan daha fazla süre ile yaşaması gerekmektedir. İç göçün ortaya çıktığı durumlarda ülkenin nüfusunda bir azalma meydana gelmemektedir sadece göçün meydana geldiği bölgeler arasında, demografik bir yapıda bir değişiklik ortaya çıkmaktadır. Dış göçte ise ülke nüfusunda azalma meydana gelmektedir. Dış göç sadece nüfusu etkilememekte aynı zamanda bazı sıkıntılarında ortaya çıkmasına neden olmaktadır (Özyakışır, 2012). Göç alan ülkelerde genellikle radikalizm ve milliyetçilik artmakta, bu sebeple ırkçılık olayları yaşanmaktadır. Bazı yerlerde ırkçılık söylemleri yüzünden şiddet içeren olaylar meydana gelmekte ve göçmen bireyler dışlanmaya maruz kalmaktadırlar (Özdek, 2017).

International Organization for Migration (IOM)'un verilerine göre, dünyada yaklaşık olarak 281 milyon uluslararası göçmen olduğu (dünya nüfusunun % 3.6'sı) tahmin edilmektedir. Kişilerin çoğunluğu doğdukları ülkede hayatlarını devam ettirirken, bazıları ise belirli sebeplerden dolayı ülkelerini terk etmek zorunda kalmaktadırlar (<http-10>).

#### **2.1.5.4.2. Zorunlu ve Gönüllü Göç**

Zorunlu göçler; genellikle yaşanan doğal afetler, iklim değişikliğinin sebep olduğu kuraklık, açlık, kaynak yetersizliği, savaş ve sömürgecilik gibi olaylardan dolayı insanlarca gerçekleştirilmektedir (Dönmez ve Canan, 2015). Zorunlu göçler kişilerin istek ve iradesi dışında ortaya çıkan göçlerdir. BM, zorunlu göçe mecbur kalan kişileri şöyle tanımlamaktadır;

“Zorla ya da zorunda kalarak evlerinden veya sürekli yaşamakta oldukları yerlerden, özellikle silahlı çatışmaların, yaygın şiddet hareketlerinin, insan hakları ihlallerinin veya doğal ya da insan kaynaklı felaketlerin sonucunda veya bunların

etkilerinden kaçınmak için, uluslararası düzeyde kabul görmüş hiçbir devlet sınırını geçmeksizin kaçan ya da bu yerleri terk eden kişiler ya da kişi gruplarıdır (BM, 2005).”

Dünya devletlerinin geneline baktığımızda insanların zorla yerinden edilmesi gün geçtikçe artış eğilimi göstermektedir.

Bireylerin hiçbir baskı altında kalmadan kendi istek ve iradeleri doğrultusunda iyi bir eğitim alabilmek, yaşam koşullarını iyileştirebilmek, iyi bir iş bulabilmek amacıyla yaptıkları göçlere gönüllü göçler denir (Koçak ve Terzi, 2012).

#### **2.1.5.4.3. Sürekli, Mevsimlik ve Emek Göçü**

İnsanların kalıcı olmak şartıyla yaşadıkları yeri terk etmelerine sürekli göç denir. Sürekli göçler cebri ya da gönüllü olarak ortaya çıkmaktadır. İnsanlar hayat standartlarını yükseltmek veya eğitimlerini devam ettirmek amacıyla gönüllü olarak yaşadıkları yerleri terk etmektedirler. Doğal afetler, savaş ya da mücbir sebeplerden ötürü zorunlu olarak yaşadıkları terk etmek zorunda kalmaktadırlar (Sayın ve Aslangir 2016).

İnsanların her sene belirli bir dönemde buldukları yerden başka bir yere gitmek, dinlenmek, tatil amaçlı ya da çalışmak amacıyla geçici bir süreliğine yaşadıkları yeri terk etmelerine mevsimlik göç denir (Koçak ve Terzi, 2012). Türkiye’de mevsimlik göç yaygındır. Genellikle yaz aylarında Akdeniz’deki Çukurova bölgesinde pamuk tarlalarında çalışmak için işçiler mevsimlik göç yapmaktadır (Özdek, 2017).

Türkiye’de, tarıma dayalı ekonomik yapılanma önemli bir yere sahiptir. Bu sebepten ötürü mevsimlik işler tarım sektöründe daha yaygındır (Büyüktarakçı, 2009). Belli bir dönemde çalışan mevsimlik tarım işçileri, geçici sürelerle ve kısmi çalışmalarından dolayı esnek istihdam içerisinde yer almaktadır. Esnek istihdam alanında çalışmanın olumsuz tarafları mevcuttur. Mevsimlik çalışanlar iş güvencesinden yoksun ve yasal düzenlemelerden yeteri derecede faydalanamamaktadır. Mevsimlik işlerin diğer bir olumsuz tarafı ise, işçilerin bazı dönemlerde işsiz kalmasıdır.

Türkiye’de bazı sektörlerde işgücü talebinde iklime bağlı olarak kimi dönemlerde hızlı bir artış olurken kimi dönemlerde ise düşüşler yaşanabilmektedir. Düşüşün yaşandığı dönemde işçiler uzun süre işsiz kalmaktadırlar (Altın, 2014).

Ekonomik ve sosyal sebeplerden ötürü emeğin göç yoluyla yer değiştirmesine emek göçü denilmektedir. Bireyler istihdam amacıyla buldukları yerden başka bir yere belirli zaman aralıklarıyla iş bulabilmek amacıyla göç ederler.

Emek göçünün temel sebebi ekonomiye dayanmaktadır. Dünya nüfusunun geneline bakıldığında önemli bir kısmı yoksulluk sınırının altında yaşamaktadır. Ekonomik sıkıntılar insanları farklı arayışlara itmektedir. Bu arayışlar arasında iş bulabilmek maksadıyla farklı coğrafyalara göç etmek en başta gelen çözüm yollarından biri olarak görülmektedir.

Türkiye’de de yoğun bir şekilde emek göçü 1960’lı yıllarda yaşanmıştır. Bu tarihlerde Avrupa ülkelerine işçi gönderilmesiyle emek göçünün başladığı söylenebilir (Yıldırımoglu, 2005).

#### **2.1.5.4.4. Beyin Göçü**

Uluslararası işgücü hareketlerinde özel bir alanı oluşturan ve yüksek nitelikli beyin olarak adlandırılan bilim adamlarının, kendi ülkelerinden başka ülkelere göç etmeleri “beyin göçü” olarak tanımlanabilir (Kurtuluş, 1999).

Farklı bir tanımlamada ise amaç etkeni eklenerek, genellikle iyi derecede eğitim almış ve kendini geliştirmiş kişilerin çalışmak ya da yaşamak amacıyla kendi ülkelerinden çıkıp, başka ülkelere gitmeleriyle oluşan nüfus hareketi olarak değerlendirilmiştir. Bu tür bir göç hareketinin iki ülke arasında rastgele oluşmadığı düşünülmektedir. Bu bağlamda Kaya, beyin göçünü şöyle tanımlamaktadır: Beyin göçü; iyi eğitim görmüş, nitelikli ve yetenekli işgücünün, yetiştiği az gelişmiş/gelişmekte olan bir ülkeden, gelişmiş bir ülkeye akışı/göçü olarak görülmektedir (Kaya, 2005).

### 2.1.5.5. Göç Kuramları

Bu başlık altında uluslararası literatürde yer alan göç kuramları incelenecektir.

#### 2.1.5.5.1. Ravenstein Göç Kuramı

Göç kavramının ekonomik analizi Adam Smith'in "Milletlerin Zenginliği (1776)" çalışmasına kadar uzanır. Bu çalışmasında Smith, göç hareketinin genellikle işgücü pazarındaki mekânsal dengesizliklerden kaynaklandığını belirtir. Daha sonra Hicks (1932), göçün başlıca nedeni olarak, ücret farklılıklarına ve ekonomik avantajlardaki farklılıklara işaret eder. Bu iki araştırmacının dışında erken dönemde göç çalışmaları ile ön plana çıkan araştırmacılar E.G. Ravenstein (1885- 1889), H. Jerome (1926) ve G.K. Zipf (1946)'dir. Ravenstein'in (1834-1913), 1885 yılında yayımlanan "The Laws of Migration" (Göç Kanunları) adlı eseri göç çalışmalarının başlangıç noktası olarak kabul edilir. Birçok kurama ilham kaynağı olan Ravenstein göç analizinden yola çıkan Everett Lee'de 1966 yılında "A Theory of Migration" (Göç Teorisi) isimli makalesinde, insanların göçe karar vermelerinde ve göç sürecinde etkili olan itme-çekme faktörleri üzerinde durmuştur. Lee bu faktörlerin; yaşanılan yerle ilgili faktörler, hedef yerle ilgili faktörler, araya giren engeller ve kişisel faktörler olarak sıralar (Develi, 2017). Ravenstein'in bu çalışması hem bazı kuram ve modellere -özellikle neoklasik yaklaşıma dayalı mikro modellere- ilham verdiği hem de göç kavramını sistematik olarak ilk kez ele alıp kuramsal açıdan değerlendirdiği için oldukça önemlidir.

Ravenstein'a göre, göç akımlarının temel nedeni sanayi ve ticarettir. Bunun yanı sıra göç etmeye karar veren insanların çoğunluğunun sadece kısa mesafeli bir yere gitmeyi tercih edeceğini belirten kuram, göç akımlarında mesafeyi bir faktör olarak değerlendirir. "Göç Kanunları" çalışmasını 1871 ve 1881 yılları İngiltere nüfus verilerini kullanarak hazırlayan Ravenstein, bu veriler ışığında sosyolojik bir araştırma konusu olan göçü, yedi maddeden oluşan kanunlar ile açıklar (Aktaş, 2015). Bu kanunlar şöyledir (Aydemir ve Şahin, 2017; Ak ve Akarçay, 2018):

1. Göç ve Mesafe: Göç etmeye karar veren insanlar genellikle kısa mesafedeki çekim merkezlerine doğru hareket ederler. Bu göçler de yeni göçleri tetikler ve gidilen hedef bölge ya da ülkede göç dalgalarının oluşmasına neden olur. Göç dalgalarının yönü ise, göçmenleri özümseyecek, sanayi ve ticaretin geliştiği büyük endüstri merkezlerine doğrudur.

2. Göç Basamakları: Büyük endüstri kentlerine göç, kent çevresinden gerçekleşirken kent çevresinde oluşan boşluk uzak bölgelerden gelen göçmenler ile dolar. Uzak bölgelerden gelenlerin kendi yerleşim yerlerinde ortaya çıkan boşluk ise oraya yakın yerlerden gelen göçmenler sayesinde dengelenir. Böylece, kentin ya da bölgenin en uzak köşelerine kadar ulaşan göç dalgaları oluşur. Ravenstein, bu hareketliliği, göç sürecinin meydana getirdiği basamaklar olarak isimlendirir. Ayrıca, Ravenstein'in bu kuralına göre, göç süreklidir ve devamlılık gösterir.

3. Yayılma ve Emme: Göçle gelen nüfusun dağılım süreci, çekim merkezinin tersinedir. Yayılma ve emme biçiminde ortaya çıkar. Birbirini destekler konumda olan bu iki süreci benzer kılan temel nokta ise ulaşılmak istenen amaçtır. Ravenstein, göçün tek başına amaç olmadığını ve insanların sadece göç etmek istedikleri için yer değiştirmediklerini belirtir. Ekonomik olarak gelişmiş olan kentlere göçte, kentin getirisinden pay alma, kazanç sağlama isteği ve daha iyi şartlarda yaşam sürdürme arzusu yayılma sürecini gerçekleştirir, destekler. Hızla gelişen sanayi ihtiyaç duyduğu işgücünü ise göçlerle karşıladığı için göçle gelen dalga, kentsel sanayi merkezlerince emilir. Bu kanundan anlaşılacağı üzere, her iki süreç de göçle ihtiyaçlarını karşılar ve amaç bakımından birliktelik içerisinde hareket eder.

4. Göç Zincirleri: Her göç dalgası beraberinde dengeleyici bir dalga meydana getirir ve zincirleme olarak gelişir. Ravenstein, göç alan yerleşim yerlerinin zamanla göç vermeye başladığını ve bu sürecin bir döngü şeklinde birbirini tetikleyerek devam ettiğini vurgular.

5. Doğrudan Göç: Uzun mesafeli göç hareketini konu alan kanundur. İnsanlar büyük sanayi ve ticaret merkezi olan kentlere mesafeyi göz önünde bulundurmayıp doğrudan göç edebilir.

6. Kırsal ve Kent Yerleşimcisi Farkı: Kent merkezinde yaşamakta olan insanlar kırsal kesimde yaşamakta olan insanlardan daha az göç etme eğilimindedir.



7. Kadın ve Erkek Farkı: Ravenstein'a göre, kadınlar ile erkekler karşılaştırıldığında kadınlar erkeklerden daha fazla göç etme eğilimindedir.

Sonuç olarak, "Göç Kanunları" çalışması kendinden sonraki göç kuram ve modellerine zengin bir teorik zemin hazırlamış olsa da küreselleşme ile bugün yaşanan çok boyutlu ve karmaşık ilerleyen göç süreçlerinin değerlendirilmesi konusunda eksik ve yetersizdir. Çünkü Ravenstein'ın göç ile ilgili olarak ortaya koyduğu bu kanunlar, kendi yaşadığı döneme ait ekonomik, sosyal ve kültürel göstergelere dayanır. Bu kuram, tarihsel değildir ve göç sürecinde kişisel tercihlerin etkili olduğunu vurgular. Göçün tüm çeşitleri ya da alt türleri diyebileceğimiz farklı biçimleri kapsamaz. Daha çok bireysel fayda-maliyet hesabına dayanır. Bu nedenle, bugün sıklıkla karşılaşılan mültecilik, sığınmacılık durumlarının kaynağı olan zorunlu göç gibi yer değiştirmelerin yönü, etkileri ve seyri hakkında yeterli, etkin bir açıklama yapamaz. Örneğin, yakın zamanda yaşanan ve hala devam eden Suriyeli sığınmacıların sınır komşularına doğru kitlesel ve zorunlu nüfus hareketlerini, Ravenstein'ın göç kanunları bağlamında değerlendirmek bazı eksiklikleri beraberinde getirir (Aydemir ve Şahin, 2017).

#### **2.1.5.5.2. Kesişen Fırsatlar Kuramı**

1940 senesinde A.Stouffer tarafından göçle ilgili başka bir teori ortaya atılmıştır. Bu teoride ilk defa kesişen fırsatlardan bahsedilmiştir. A.Stouffer teorisinde, göç etmiş olan insanların sayısı ile göç edilen yerdeki fırsatların çok olması arasında bir oranın olduğunu matematiksel bir şekilde açıklamıştır. Göç edilen yerde istihdam oranı fazla ise oraya göç edecek göçmen sayısının da fazla olması gerekmektedir (Bayraklı, 2007).

A.Stouffer çalışmasında Ravenstein'a atıfta bulunmuştur ve Ravenstein'ın yaptığı çalışmalarda ve daha sonraki çalışmalarda bireylerin genelinin kısa mesafeler arasında göç ettiği fikrini savunmuştur (Kaya, 2019).

### 2.1.5.5.3. İtme Çekme Kuramı

Göç olgusunu açıklama noktasında itici ve çekici faktörler başvurulan önemli argümanlar arasındadır. Ravenstein'in Göç Kanunları kuramında gelişmiş sanayi ve ticari bölgelerin cazibe merkezi olmasından dolayı yoğun bir şekilde kırsaldan bu bölgelere göç hareketlerinin yaşanması itici ve çekici faktörler hakkında bilgi vermektedir. Everett S. Lee'nin itme ve çekme kuramı ilhamını genel itibariyle Ravenstein'in kuramından almaktadır (Özyakışır, 2012).

Göçmenlerin nazarında sanayi açıdan gelişmiş ve geliri yüksek olan ülkeler çekici ülke konumundadırlar. Bu olgunun yaşanmasının temel sebebi ise genel itibariyle göçmenlerin ekonomik durumlarını geliştirmek amacına yönelik göç etmesidir (Şahin, 2001).

Everett S. Lee göç etme kararını ve göç sürecine giren faktörleri dört başlık altında tanımlamaktadır (Lee, 1966, akt: Atajanova, 2022);

- Menşe (köken, kalkış yeri) alanı ile ilgili faktörler,
- Hedef bölgeyle ilişkili faktörler,
- Müdahale engeller,
- Kişisel faktörler

Everett S. Lee yukardaki dört faktörden üçünü şematik olarak göstermiştir. Lee'ye göre her yerleşim yerinde kişileri oraya çeken veya o bölgeden iten çeşitli faktörler bulunmaktadır. Bunlar diyagramın hesaplanmasında olumlu yönler "+" ile gösterilirken, olumsuz yönler ise "-" ile gösterilmiştir. Everett S. Lee bu durumu kötü bir iklim kişiler için iticidir yani olumsuzdur iyi bir iklim ise kişiler için olumludur yani çekicidir şeklinde örneklendirmiştir.

Lee'nin itme ve çekme diyagramı; başlangıç yeri, varış yeri ve bu ikisi arasında oluşabilecek engeller olmak üzere üç eksenle şekillenmiştir. Bu diyagramda önemle üzerinde durulan konu, bireylerin başlangıç noktasında hareket ettirecek itici faktörler (-) ve varılacak hedefteki çekici (+) faktörlerin olmasıdır (Özyakışır, 2012). Lee, Everett S.'ye göre oluşan bu faktörler birçok insanı aynı yönde etkilerken birçok insanı da farklı yönlerden etkilemektedir. İtici ve çekici faktörler hem göç alan ve göç veren taraf açısından hem de bireylerin itici ve çekici algısına göre değişiklik

gösterebilmektedir. Örneğin, bir bölgede iyi bir eğitim sisteminin olması çocuklu bir aile için çekici (+) bir durum olabilirken, çocuk sahibi olmayan kişiler için bu durum çekici olmayabilir (Lee, 1966. akt: Atajanova, 2022). Her bir birey kendi ihtiyaçları doğrultusunda itme ve çekme kuramına göre hareket etmektedir.

#### **2.1.5.5.4. Göç Sistemleri Kuramı**

Nijeryalı Coğrafyacı Akin Mabogunje (1970) tarafından geliştirilen göç sistemleri kuramı, birçok disiplini kapsamayı ve göç deneyiminin tüm boyutlarını kuşatmayı amaçlayan bir yaklaşımdır. Ekonomik ve politik bir temele dayanan bu kurama göre, bir göç sistemi ve ilişkiler zinciri birbirlerinden karşılıklı göçmen alan-veren iki ya da daha fazla ülke tarafından oluşturulur. Bu göç sistemi ve ilişkiler bütünü yakın iki ülke arasında kurulabileceği gibi birbirine uzak olan ülkeler/bölgeler arasında da kurulabilir. Bu kurama göre göç hareketleri, veren ve alan ülke arasında sömürgecilik, siyasal etkileşim, ticaret, yatırım, kültürel bağlar ya da askeri işgal gibi göçten önce var olan, göçü önceleyen bağlantılar ve ilişkiler temeline dayanır. Yani göç veren ve alan ülke arasında, daha göç deneyimi yaşanmadan önce bir ilişki söz konusudur (Çağlayan, 2006; Castles ve Miller, 2008). Bu bağlamda, göçün gerçekleşmesi için iki ülke arasındaki coğrafi mesafeden ziyade siyasi, kültürel ve ekonomik ilişkiler daha önemlidir. Coğrafi yakınlık göç eyleminde bir artışa neden olmadığı gibi coğrafi uzaklık da göçü engelleyen bir unsur değildir (Güllüpinar, 2012).

Makro yapılar devletlerarası ilişkilerin, göç alan-veren ülkeler tarafından göçün ve göçmenlerin yerleşiminin kontrol etmesi amacıyla düzenlenen kanunları, uygulamaları ve yapıları kapsar. Mikro yapılar ise, göçü deneyimleyen insanların göç ve yerleşme sorunlarını çözüme kavuşturmak için geliştirdikleri enformel toplumsal ağlardır. Kişisel ilişkileri, aile ve ev kalıplarını, arkadaş ve cemaat bağlarını, sosyal ve ekonomik konularda karşılıklı yardımlaşmayı içeren enformel ağlar, göç eyleminin başlaması ve sürdürülmesi için birey ve gruplara sosyal sermaye sağlar. Göçün gerçekleşmesinde bilginin, kültürel sermayenin önemi ve rolü yadsınamaz. Nitekim 1970'lerde Meksikalı göçmenler üzerine yapılan bir araştırma, göçmenlerin % 90'ının

aile ve işveren bağlantıları ile ABD'ye göç ettiğini hatta oturma izni kazandığını ortaya koymuştur (Castles ve Miller, 2008; Özyakışır, 2013).

Yukarıda yapılan açıklamalar bağlamında mikro yapıların, insanlara göç etmeyi düşündükleri ülke hakkında bilgi, yolculuğu organize edebilme, iş bulma ve yeni çevreye uyum sağlama kapasitesi konusunda yardımcı olurken; göç sürecinin göçmenler ve aileleri için güvenli ve kontrol edilebilir hale gelmesini de sağladığı dikkat çekmektedir. Şu bir gerçektir ki bugün göç olgusunu tek bir faktör ve bakış açısı ile açıklamak mümkün değildir. Çünkü göç ve göçmen ilişkisinin iç içe geçmiş olduğu, bazı dönem ve göç olaylarına göre birbirlerini etkiledikleri göz ardı edilemez. Tarihsellik bağlamında, iki ülke arasındaki göçün değerlendirilmesine ve anlamlandırılmasına olanak veren göç sistemleri kuramı, göçmenin göç ile ilişkisini ve göçmenliğinin içeriğini belirleme noktasında da analiz imkânı sağlar (Çağlayan, 2006).

Göç sistemleri kuramı da dünya sistemleri kuramı gibi uluslararası ilişkilere, politik, ekonomik ve kurumsal unsurlara önem verir, bölgesel göç hareketlerinin analizinde kullanılır. Ayrıca uluslararası göçün, özellikle ticaret, yatırım ya da kültürel bağlarla dayalı ilişkileri olan sömürgeci devletler ile bu devletlerin geçmişteki sömürgeleri arasında yaşandığını ileri sürer (Toksöz, 2006).

#### **2.1.5.5. İlişkiler Ağı Kuramı**

Göçü teşvik eden genellikle kaynak ve hedef ülkelerin işgücü pazarındaki itme ve çekme faktörleridir. Fakat bu itme ve çekme faktörlerinin azalmasından sonra bile kaynak ülkeden hedef ülkeye göç devam edebilir. Bunun en önemli nedeni, sosyal temelli kurulan ağlardır. Sosyal ağlar, kaynak ülkeden hedef ülkeye önceden göç etmiş insanlarla yeni göç etmiş insanlar arasında kurulan kültürel, dinsel, etnik, hemşerilik temelinde gelişen ilişkilerin tümüdür. Bu bağlamda ağ kuramı, göçmenlerin gerek göç ettiği ülkeler gerekse diğer ülkeler arasında kurduğu sosyal ağların varlığına ve bu sosyal ağlar sayesinde yaşanan göç hareketlerine dayanır. Kuram, mikro düzeyde, aktörler arasındaki bağlantıların göç kararını nasıl etkilediğini, genellikle göçmenleri göç ettikleri yere varmadan önce ve vardıktan sonra aile üyeleri ve meslekleri ile

ilişkilendirerek açıklamaya çalışır. Fakat çok sayıda insan belli bir bölgeden diğerine göç ettiğinde, bir “kümülatif nedensellik” süreci ortaya çıkabilir (Brettell ve Hollifield, 2014).

Göç kararının alındığı sosyal koşullar her göç hareketi sonucu değişime uğrar. Bu da yeni göç hareketlerini olası hale getirir. Başka bir deyişle, sosyal koşullar her yeni göç akışıyla değişime uğradığından neden-sonuç ilişkisi kümülatif bir hal alır. Göç ile ortaya çıkan bu kümülatif eğilimden etkilenen altı sosyo-ekonomik faktör vardır. Bunlar: Gelir ve toprak dağılımı, tarım organizasyonu, göç kültürü, insan sermayesinin bölgesel dağılımı ve işin sosyal anlamı. Örneğin, göç eden bazı ailelerin büyük ölçüde gelirlerinin arttığını görmek, düşük gelirli ailelerin kendilerini yoksul hissetmelerine neden olur ve bazı aileleri göç etmeye yönlendirir. Bu durum gelir eşitsizliğini daha da artırır ve göçmen olmayanlar arasında yoksunluk hissi ilerler. Böylece, daha çok aile göçe yönelir ve bu durum böyle devam eder (Sert, 2016).

Belirtiler ışığında göçün göç dinamik bir olgu olduğu söylenmektedir. Bir kere başladığında, belli bir zaman ve mekânda devam eder ve kendini yenileyen bir hale gelir. Göçün her yasası kendini devam ettirmek için toplumsal yapılar, sosyal ağlar yaratır. Örneğin her bir yeni göçmen, var olan arkadaş ve akraba grubuna yeni arkadaş ve akraba grubu ekler. Böylece bir sonraki göçün maliyetini azaltır ve başka insanların göç etmesine sebep olur. Bu sürekli devam eden hareketlerin sebepleri ise onları başlatan sebeplerden oldukça farklı olabilir.

Sosyal ağlar arkadaş, aile gibi kişisel ilişkilerin yanı sıra işveren ve işçiler olmak üzere ticari ortakları, seyahat acentelerini, insan kaçakçıları ve tacirlerini de kapsar. Bu ağlar ile ilişkiler gönüllü ya da gönülsüz olabilir. Fakat bu ağlar, birçok bilgi sağlamanın yanı sıra göçü kolaylaştıracak birçok fırsat sunabilir. Çünkü bilgi alışverişi ve güven ilişkilerinin oluşumu göç ağlarının yapı taşlarıdır. Göçmenler çoğu zaman gitmeyi arzuladığı yer ile kendi ülkesi arasındaki emeğin görece ücreti veya çalışacakları işlerin varlığı hakkında bilgi sahibi değildir. Bunun yerine, genellikle belirli bir iş hakkında bilgi sahibidir. Bu iş bilgisi ve tecrübesi ise hedef işgücü pazarında göçmen kişi için bir fırsata işaret eder. Göç veren, göç alan ve transit ülke üçgeninde çalışan bu ağlar, göçmenlerin sosyal sermaye elde etmesi ve biriktirmesi için önemli bir yoldur. Böylece göçmenler iş arama, maaş durumu, güvenlik, barınma, göçün maliyeti ve riskleri gibi konularda edindikleri bilgiler sayesinde karşılaşacakları

riskleri en aza indirebilir, göç maliyetlerini önemli ölçüde düşürebilirler. Göç sürecini uyarıcı, kolaylaştırıcı, vazgeçirici ve kanallık göç olmak üzere dört yönde etkileyen sosyal ağların uzun süreli göç zincirinde en önemli rolü ev sahibi ülkeye yeni göçmenler çekmek, kaynak ve hedef ülke arasında sürekli bir bilgi ve kaynak akışı sağlamaktır (Özyakışır, 2013; Brettell ve Hollifield, 2014).

Ağ kuramı, uluslararası göç karar sürecinde birey veya hane halkının etkin rolünün olduğunu kabul eder. Ancak, bir noktada göç eylemlerinin gelecekteki göç kararlarının alındığı bağlamı sistematik olarak değiştirdiğini savunur, daha sonraki karar vericilerin göç etmeyi seçmeleri ihtimalini büyük ölçüde artırır. Bu dinamik kuram, uluslararası göçü bireysel veya hane halkının bir karar süreci olarak kabul eder. Ancak, sülalenin hikâyesinde zamanın bir anında bir göç kararı alınmışsa, gelecek kuşaklarda da yine göç etme kararının alındığına rastlanır. Yani, aile hikayesinde bir göç eylemi varsa bu takip eden jenerasyonun da göçe yönelik karar almasında etkili olur (Massey vd., 2013). Göç etmeye karar vermede ekonomik faktörler kadar daha önce göç etmiş insanlar ve göçe aracılık eden yasal/yasadışı kuruluş ya da kişiler de çok etkilidir. Bu sosyal ağlar sayesinde göç etmek isteyen kişi hedef ülke hakkında önemli bilgilere ulaşır. Elde ettiği bu sosyal sermaye ile göç eylemini planlar ve karşılaşacağı riskleri en aza indirip, göç maliyetlerini önemli ölçüde düşürebilir. İlişkiler ağı kuramından farklı olarak ünlü düşünür Marx ise nüfusun topraksızlaştırılması ve sanayide yaşanan gelişmeler sonucu işsizliğin artmasına bağlı olarak göç ile ilgili önemli tespitler ileri sürer.

#### **2.1.5.5.6. Merkez-Çevre Göç Kuramı**

Samir Amin, Immanuel Wallerstein, Andre Gunder Frank gibi bir çok düşünür tarafından geliştirilen göç kuramlarından “merkez çevre (center-periphery) kuramı” ya da “bağımlılık okulu” olarak da adlandırılmaktadır (Gezgin, 1991). Modern ekonomiyle birlikte kapitalizmin de gelişmesine koşut bir durum olarak bağımlılık ekonomik temelli kapitalist bağlara dönüşmüştür. Merkezdeki kapitalist ülkelerin gelişimi çevredeki iş gücü ve ham madde arzı yüksek ve pazar konumundaki ülkelere bağımlıdır. Merkez ülkeler çevreden devamlı ucuz iş gücü ve ham madde temin ederek

yine pazar konumundaki çevre ülkelere nihai ürün satarak kapital gelişimlerini sürdürmektedir. Kuramın tarihsel geçmişi sömürgecilik ve kolonyal devletler dönemine dayanmaktadır (Zhanadilova, 2018). Merkez-çevre kuramı Marksist yaklaşımın yansıması olarak kapitalist sistemin bir parçası veya sonucu olarak iş gücünün merkez (gelişmiş) çevre (az gelişmiş) ülkeler arasında karşılıklı bağırma (çekime) bağılı olarak göçün gerçekleştiğı varsayımına dayanır (Özcan, 2016).

Günümüzde üretim araçlarının değışen niteliğı (bilgi ekonomisi), küreselleşme, ülkeler ve bölgeler arası iktisadi iş birlikleri bağımlılık temelli merkez-çevre ülkeler arası yaşanan göç analizine dayalı sade yaklaşımı sofistike hale getirerek küresel bağımlılıkla açıklanan iş gücü hareketlerinden söz edilebilir. Önceki yüzyılda kapital ekonomiyi temsil eden ülke ve bölgelerin sayı ve kapsamının artması 20. yüzyılın son çeyreğinden başlayarak devam eden Uzak Doğı ülkelerinde olduğı gibi çevre ülkelerin merkeze taşınmasına neden olmuştur. Çağımız bilgi ekonomisinin ihtiyaç duyduğı beyaz yakalı/yüksek vasıflı göçlerin beyin göçüyle ifade edilmesi iki kutuplu siyasal bölünmüşlüğün yerine uluslararası şirketlerin yerini almasına değışen değışen iktisadi ve siyasi koşullar bağımlılık temelli yaklaşımın göç analiz yeteneğini zayıflatmıştır (Çağlayan, 2006).

Sanayileşmenin ve üretim araçlarının duyduğı yoğun iş gücü ihtiyacına odaklanan kuram, bilgi toplumunda duyulan iş gücü ihtiyacının değışmesi, iç çatırşma, savaşların yol açtığı kitlesel zorunlu göçler ve küresel iklim değışikliği vb. yeni ortaya çıkan göçleri anlama ve açıklamada kullanılamamaktadır. Kuramın kapital ekonomi ve ülkelerle iş gücü ve ham madde arzı yüksek çevre ülkeler arası bağımlılık ilişkisinde emek yoğun sektörlerde çalışan çocuk işçiler ile düşük ücretle çalıştırılan kadın işçiler sorunu gibi sosyal sorunları göz ardı etmesi yani çevre ülkelerin sömürülmesiyle kalkınması engellendiğı üzerinde durmamasıyla eleştirilmektedir. Geline nokta merkez-çevre (bağımlılık okulu) kuramı geçerliliğın azalmasında kuramın Batı merkezli sanayileşmenin hız kazandığı ulus-devlet dönemi koşullarına göre tasarlanmış olması yatmaktadır. Ancak günümüz koşullarında Toksöz'ün (2006) de belirttiğı gibi değışen faktörler; üretimin Batı'dan Doğı ülkelerine kayması, önce tek sonra iki kutuplu dünya düzenin çökmesiyle çoklu iş birliklerinin yaygınlaşması, ulus devletler yerine bölgesel ve küresel aktörlerin etkinliğinin artması, bilgi ekonomisinin ihtiyaç duyduğı insan sermayesi ve ham maddenin değışmesi kuramın geçerliliğini

etkileyerek önemli ölçüde günümüz göç hareket analizinde ivme kaybettiğini göstermektedir.



## **3. YÖNTEM**

### **3.1. Araştırmanın Yöntemi**

Bu tez çalışmasında nitel araştırma yöntemlerinden, “metin analizi yöntemi” ve “söylem analizi yöntemi” kullanılmıştır. Bu yöntemlerden metin analizinin tercih edilme nedeni, bilimsel nitelikteki kitap, makale vb. metinler ile parti programı, rapor vb. belgelerin analiz edilerek birtakım bulgulara ulaşmaktır. Diğer bir yöntem olan söylem analizinin tercih edilme nedeni, elde edilen bulguların söylemler aracılığıyla yorumlanması ve değerlendirilmesidir.

### **3.2. Bilgi Toplama Kaynakları**

Bu tezin hazırlanmasında, bilimsel nitelikteki kitap, makale, dergi, lisansüstü tez, süreli yayınlar ve gazete, rapor, yasa gibi kaynaklardan yararlanılmıştır.

### **3.3. Bilgilerin Toplanması ve Değerlendirilmesi**

Bu tezde, metin analizi yöntemine başvurulmuş ve çalışmayla ilgili sistematik bir bilimsel metin taraması yapılmış ve ulaşılan kaynaklar neticesinde değerlendirmelerde bulunulmuştur. Söylem analizi yöntemi yoluyla, Türkiye’deki siyasi partilerin genel başkan, parti sözcüsü gibi temsilcilerinin farklı zaman aralıklarında gerek meclisteki konuşmalar gerekse basına yaptığı konuşmalar incelenmiş ve bu doğrultuda değerlendirmeler yapılmıştır.

## 4. BULGULAR VE YORUMLAR

### 4.1. Düzensiz Göç Hareketleri Karşısında Korunma Stratejileri: Türkiye Örneği

Çalışmanın bu kısmında, göç hareketliliği karşısında Türkiye'nin yasal düzenlemeleri, tabi olduğu sözleşmeler, ulusal mevzuat ve Türkiye'deki siyasal partilerin düzensiz göçe dair bakış açıları ele alınacaktır.

#### 4.1.1. Düzenli ve Düzensiz Göç

Düzenli göç, kişinin veya insan topluluğunun vatandaşı olduğu devlet ülkesinden ayrılarak buldukları ülkeye geçerli bir seyahat veya ülkeye giriş izin belgesi, pasaport ve vize ile girdikleri; buldukları devlet ülkesinde ulusal düzenlemelerine uygun olarak ikamet izni veya ikamet izni yerine geçen belge alarak yaşamaya başladıkları göç hareketidir (Bozkurt ve Ayfer, 2018). Düzenli veya yasal göç konusunda gerekli izin veya prosedürler her devletin kendi ulusal mevzuatıyla düzenlenmektedir (Akçadağ, 2012).

Göç türü olarak yasal ve yasa dışı göç ayrımında, giriş ve çıkış yapılacak devletlerin yasal olarak göç hareketini onamaları, izin vermeleri, hukuki çerçeveyi şekillendirmeleri ve göç hareketinin buna dayalı olarak gerçekleştirilmesi esası vardır. Bu noktada göçün, bireyin hür iradesi dahilinde veya iradesi dışında gerçekleştirilmesi ikinci planda yer almaktadır. Yasa dışı göç kararı alınırken, her ne kadar bu kararı tetikleyen zorlayıcı etkenler söz konusu olsa da birey göç etme kararını çoğu zaman kendi özgür iradesiyle almaktadır (Deniz, 2014). Dolayısıyla bir göç hareketinin yasal göç kapsamında değerlendirilip değerlendirilemeyeceği, göçün bireylerin özgür

iradeleriyle gerçekleşip gerçekleşmediği hususu ile alakalı olmayıp, bu kişilerin giriş veya çıkış yapılacak ülkelerde gerekli yasal izinlere sahip olup olmadıkları ile saptanır.

Düzensiz göç (irregular migration) olgusu, fiili olarak tarihte mevcut olsa da kavram olarak 1920'li yıllara dek kullanılmamıştır. Aslında düzensiz göç ile tam olarak neyin kastedildiği muğlak olsa da genel anlamıyla hukuki düzenlemeler dışı hareket edilmesi; göç veren, göç alan veya transit göçe onay veren ülkelerin iç hukuk normları ile belirlenmiş kurallara aykırı davranılarak geçerli bir seyahat belgesi veya uluslararası dokümanı, pasaportu veya vizesi olmadan uluslararası hukukun belirlemiş olduğu sınır veya sınırların geçilmesi; buldukları ülkeden ayrılma koşullarının tümünün yerine getirilmemesi veya esaslı koşullarının yerine getirilmemesi hallerinde gerçekleşmektedir (Levoy ve Geddie, 2010).

Düzensiz göçmen, transit olarak geçtiği veya bulunduğu ülkede yasal statüsü sorunlu olan kişilerdir. Özetle, düzensiz göçü doğuran yasal sorunlar ülkeye giriş, ülkeden çıkış, ikamet veya çalışma izinlerinden kaynaklanmaktadır (Topçuoğlu, 2012). Yani düzensiz göçmen, uluslararası sınırlara yasa dışı yollarla geçiş yapan ya da yasal yollarla girdiği bir ülkede yasal süresi bittikten sonra da kalmaya devam eden ve yasal çalışma izni olmadan çalışan kişidir (Demir ve Erdal, 2010).

Göçe yönelik olarak uygulanan politika ve stratejiler açısından kurum ve kuruluşlar arasındaki iş birliğini sağlamak amacıyla İçişleri Bakanlığı bünyesinde oluşturulan GİGM'in idari kapasitesinin arttırılmasıyla birtakım önlemleri beraberinde getirmiştir. Bu önlemler; göçmenlerin sınır dışı protokolü uygulanana kadar barınması, geri gönderme merkezlerinin kurulması ve olanların kapasitesi arttırılmıştır. Düzensiz göçle mücadelede, efektif hareket edilebilmesi için var olan önlemlerin revize edilmesi ve gereken yasal, ekonomik, yönetsel, teknik anlamda her türlü önlemin alınması hedeflenmiştir (Anbarlı Bozatay, 2020).

Düzensiz göçle ilgili kategoriler arasında kesin ayırım yapmak oldukça zordur. Bunun en önemli nedeni, kişinin durumunun sıklıkla değişebilmesidir. Örneğin, ülkeye yasal olarak giriş yapan bir kişi, vize süresini aşmak suretiyle ülkede kalmaya devam ederse düzensiz göçmen konumuna girer. Sonrasında vize için yeniden başvuru yapmakla tekrar düzenli göçmen kategorisine geri döner. Daha sonra ise, yasa dışı

çalışmakla yeniden düzensiz göçmen kategorisine girebilir (Şemşit, 2018). Bu, düzensiz göçün geniş ve değişken kapsamlı olduğunu göstermektedir.

Düzenli göçmenlerin düzensiz göçmenlerden sayıca çok fazla olduğu görülmektedir (Levoy ve Geddie, 2010). Buna rağmen, düzensiz göç devletler tarafından sorunlu bir alan, kamu düzenlerine ve ulusal güvenliklerine tehdit olarak kabul edilmektedir. Bu göç hareketlerinin artması sonucunda ABD, Kanada, AB üye devletleri, İngiltere gibi göç faaliyetlerinde başlıca hedef olan devletler göçmenlere karşı ülkeye giriş koşullarını zorlaştıran, ancak sınır dışı kurallarını kolaylaştıran düzenlemeler kabul etmektedir (Kılınç, 2018). Durum böyle olunca göçmenler ulaşmak istedikleri ülke sınırlarını aşabilmek için yasa dışı göç yollarına başvurmakta, göçmen kaçakçılığı örgütlerinin ağına düşmekte ve sonuç olarak düzensiz göçmene dönüşmekte, bu yolda hayatlarını kaybetmektedirler. Alınan tüm önlemler ise, düzensiz göç faaliyetlerini azaltmak yerine, düzensiz göçün durmadan artan bir olguya dönüşmesine yol açmıştır.

Düzensiz göçün gerçekleştirilmesinde farklı yöntemler kullanılmaktadır. Bu yöntemlere; ülkenin kara, deniz ve hava hudut kapılarının dışında sınırın herhangi bir noktasından giriş veya çıkışın yapılması; ülkenin kara, deniz ve hava hudut kapılarından sahte seyahat belgeleri ile giriş veya çıkış yapma; yasal olarak giriş yapılmakla birlikte, vize süresi bitmesi veya izinsiz ikamet etme vs. örnek olarak gösterebilir (Kılınç, 2018).

Terminoloji açısından “düzensiz” göç ve “yasa dışı (illegal migration)” göç kavramları aynı anlamda kullanılmakta, bu durum ise sıklıkla eleştirilmektedir. Bununla birlikte literatürde “yasa dışı göçmen” terimi yerine “belgesiz (undocumented)”, “izinsiz (unauthorized)” veya “düzensiz (irregular)” göçmen terimleri daha çok kullanılmaktadır. Bu terimlerin tercih edilmesinde amaç, göçün bir suç olarak algılanmasının önlenmesidir. Burada yasa dışı olan şey, aslında göç eden kişi değil, o kişinin ülkeye giriş, çıkış, ülkede kalış ve çalışma şeklidir. “Yasa dışı göç” teriminin insan ticareti ve göçmen kaçakçılığı gibi organize suçlarla ilgili de kullanılmaması yönünde bir eğilim mevcuttur (Kılınç, 2018).

Bir göçmenin “yasa dışı” olarak tanımlanması, o insanın insanlığının inkâr edilmesi anlamını ifade etmektedir. Çünkü “yasa dışı”, insanın kendisi değil ancak bir

davranış şekli olabilir. Konuya ilişkin bir diğer eleştiri ise, “yasa dışı” kavramının suçluluk olgusunu çağrıştırmasıdır. Genel eğilim, her ne kadar devletlerin ulusal idari düzenlemelerini ihlal etmiş olsalar da düzensiz göçmenlerin suçlu sayılmaması yönündedir (Koser, 2007).

Bütün bu eleştiriler sonucunda 1994 yılında gerçekleştirilen “Uluslararası Nüfus ve Kalkınma Konferansı”nda “belgesiz/kayıt dışı göçmen” terimi kullanılmıştır. Bu terim ile kayıt altına alınmamış veya pasaport ve benzeri belgelere sahip olmayan göçmenler ifade edilmektedir. Ancak bu terim, hedef ülkeye turist vizesi ile giren, daha sonra burada yasa dışı olarak çalışmaya başlamakla pozisyonu değişen göçmenlerin durumuna uygun olmadığı için eleştirilmiştir. Öte yandan, bütün düzensiz göçmenler izinsiz olmadığı için “izinsiz” terimi de pek uygun gözükmemektedir (Toksöz, 2006).

1999 yılında Bangkok’ta yapılan “Uluslararası Göç Sempozyumu”nda ilk kez “düzensiz” sözcüğünün kullanılması tavsiye edilmiştir Söz konusu terimlerle karşılaştırıldığında, “düzensiz göçmen” terimi her ne kadar kastedilen anlamı tam olarak karşılayamasa da en uygun terim olarak kabul edilmektedir (Toksöz, 2006).

Yasa dışı göç, IOM tarafından da “*düzensiz göç*” kapsamında değerlendirilmekte ve uluslararası literatürde de yasa dışı göç kavramı yerine daha çok düzensiz göç kavramının kullanıldığı görülmektedir. Her ne kadar Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (BMMYK), düzensiz göç ve yasa dışı göç kavramlarını eş anlamlı olarak kabul ederek, bazen bu iki kavramın birbirinin yerinde kullanıldığını belirtse de aşağıda ayrıntılı bir şekilde inceleyeceğimiz BM göç istatistikleri, IOM göç raporları, Avrupa Birliği Üye Ülkelerinin Dış Sınırlarının Yönetimi için Operasyonel İşbirliği Ajansı (FRONTEX) Risk Analizleri ve AB’nin diğer kurumları tarafından kabul edilen belgelerden de anlaşılacağı üzere uluslararası göç hukuku ve AB göç hukukunda daha çok düzensiz göç kavramının kullanımı tercih edilmektedir. Ayrıca Türkiye ulusal göç mevzuatında da yasa dışı göç kavramı yerine düzensiz göç kavramının kullanıldığı görülmektedir. Dolayısıyla, düzensiz göç ve yasa dışı göç kavramları birbirlerinin yerinde kullanılsalar da göçmenler açısından değerlendirme yapıldığında, düzensiz göçmen kavramının kullanılması gerekmektedir (Toksöz, 2006).

Düzensiz göç hareketlerinde, özellikle göçmen kaçakçıları aracılığı ile gerçekleştirilen düzensiz göç faaliyetlerinde kullanılan yöntemlere bakıldığında, en yaygın olarak deniz yolunun kullanıldığı görülmektedir. Örneğin, Türkiye'den Batı Avrupa ülkelerine yönelen düzensiz göç hareketlerinin önemli bir kısmı deniz yolu ile gerçekleşmektedir.

İkinci olarak en sık kullanılan kara yoludur. Sınır kapıları dışında kalan, fiziki yapıdan kaynaklanan nedenlerle kontrolün güç olduğu arazilerden yaya olarak veya binek hayvanlar kullanılarak sınır geçilmeye çalışılmaktadır. Üçüncü ve daha az yaygın yöntem ise hava yoludur. Havayolu sınırlarında yolcuların kontrolü ve denetimi en üst seviyede olduğundan ve ancak sahte seyahat belgesi kullanılarak gerçekleştirilebileceğinden, bu yöntem oldukça zordur (Akçadağ, 2012).

Düzensiz göç ile bağlantılı olan bir diğer göç türü de transit göçtür. Transit göç, düzenli veya düzensiz olsun, hedef ülke haricinde başka bir ülkede bulunmayı ifade etmektedir. Transit ülke ise, coğrafi olarak kaynak ve hedef ülkeler arasında yer alan ve hedef ülkeye varmak için göçmenlerin geçtikleri veya geçmek zorunda kaldıkları ülkedir. Bu ülkede bulunan göçmenler ise transit göçmen statüsündedir (Mutluer, 2003).

Geçiş göçü olarak da adlandırılan transit göç, daha çok düzensiz göç türüyle bağlantılı olsa da düzenli göç hareketlerinde de nihai ülkeye varmak için kısa süreli transit göç hali mümkün olabilmektedir. Sonuç olarak, transit göç kavramı AB'ye yönelik istenmeyen göç (unwanted migration) için kullanılan siyasallaşmış bir kavramdır. Bu istenmeyen göç hareketlerinin gerçekleşmesinden ise transit ülkeler sorumlu tutulmaktadır (Şemşit, 2018).

Transit göçle bağlı birçok uluslararası örgüt raporu yayınlanmış, hatta bu kavram Avrupa devletlerinin güncel göç politikasını uygulayan pek çok uluslararası ve bölgesel kurumsallaşmanın varlık nedenini oluşturmuştur. Örneğin, İsviçre ve Avusturya tarafından kurulan Uluslararası Göç Politikası Geliştirme Merkezinin (International Centre for Migration Policy Development- ICMPD) varlık nedenlerinin başında transit göçü önlemek gelmektedir. Keza, European Police Office (EUROPOL) ve FRONTEX programlarının da pek çoğu transit göçü önlemek amacıyla gerçekleştirilmektedir (Topcuoğlu, 2016).

#### 4.1.2. Uluslararası Hukukta Göçmenlerin Statülerine Dair Çerçeve

Dünya genelinde özellikle 20. yüzyılda meydana gelen iki dünya savaşı başta olmak sureti ile artan çatışma ortamı ve şiddete paralel olarak kıyım ve insan haklarının ihlal edilmesi milyonlarca kişinin evlerini, yurtlarını ve vatanlarını terk etmelerine yol açmıştır. Bu krizlerden etkilen yersiz yurtsuz bırakılan milyonlarca insan, yaşadığı topraklar içerisinde yer değişikliği yapmak mecburiyetinde olmuş ülkelerinden vazgeçerek güven içerisinde hayatlarını devam ettirebilecekleri başka ülkelere gitme mecburiyetinde olmuşlardır. Haliyle bu durum sığınılan ülkeler için yönetilmesi güç seviyelere ulaşmıştır. Bu sığınmacıların yaşamların korunması, temel haklarının belirlenmesi ve devletlerin sığınmacı hukuklarını ortak bir düzlem üzerinde tartışma gereksinimi, BM bünyesinde mültecilerin durumlarını izlemek ve sorunları ile alakadar olmak için BMMYK'ın kurulmasına sebep olmuştur. Mülteci politikalarının ve yasal haklarının toplumlar arası alandaki esas düzenlemeleri BM çatısı altında meydana getirilmiştir. BM'nin konu kapsamında meydana getirdiği çalışmalar neticesinde mülteci hukukunun esas metinleri şeklinde karşımıza çıkan 1951 tarihli “Mültecilerin Hukuki Durumuna Dair Cenevre Konvansiyonu” ve ardından 1967 yılında imzaya açılan Ek Protokol ile hem zaman hem de coğrafi kısıtlamayı kaldırılarak mültecilerin yasal statüleri düzenlenmiştir.<sup>1</sup>

Uluslararası hukuk, mülteci ve sığınmacı hareketlerini incelemekle beraber bir düzenleme ortaya koymayı amaçlamaktadır. Mülteciler konusunda karar verici devlete sınırlamalar getirmektir. Devletler egemenlikleri gereği kendi iç düzenlemeleri yapıp kimlere hangi hakları sağlayacağına karar vermektedir. Ancak uygulamada farklılıkların olması uluslararası hukukun gerekli metinleri ortaya koymasını sağlamıştır. Devletler uluslararası alanda yaptıkları ikili antlaşmalar, dâhil oldukları sözleşmeler ile keyfi uygulama yapmamaktadırlar. Devletleri sınırlandırıcı rolü olan uluslararası sözleşmeler tam anlamıyla olmasa da kısmen göç konusunda devletlere yükümlülükler getirmiştir (Töre, 2016).

Milletler Cemiyeti, BM, IOM başta olmak üzere sivil toplum kuruluşları yaptıkları savunuculuk faaliyetleri ile uluslararası hukukun oluşmasına katkı

---

<sup>1</sup> Sözleşme metni için Bkz.: <http://www.unhcr.org.tr>

sağlamıştır. Yine BMYK yardım etmek için Nansen Uluslararası Mülteciler Ofisi kurulmuştur. 1933 yılında ise Milletler Cemiyeti bünyesinde dönüm noktası olan Mültecilerin Uluslararası Statüsüne İlişkin Sözleşmesi imzalanmıştır (Pazarcı, 2014).

Milletler Cemiyetinin dağılmasıyla kurulan Birleşmiş Milletler sınır aşan insanlar için özellikle II. Dünya Savaşı'nın getirdiği etkileri azaltmak adına çalışmalar yapmıştır. Ancak en ciddi anlamda çalışma Birleşmiş Milletler bünyesinde 14 Aralık 1950'de BMMYK olmuştur. BMMYK'nin ana amacı mülteciler adına savunuculuk yapmak olmuştur (Özkan, 2013). BMMYK'nin kurulması meyvelerini vermiş, 1951 yılında Mültecilerin Hukuki Durumuna İlişkin Sözleşme ile mülteci sayılacak kişilerin çerçevesi belirlenmiştir. Ancak sözleşme Avrupa coğrafyası ile sınırlı kalmıştır. İlerleyen dönemlerde göç hareketli Avrupa coğrafyası dışında da yaşanacak, BMMYK yeni sınavlar verecek ve mülteciler için bölgesel çalışmalarda yapılacaktır (Töre, 2016).

Mülteci haklarına ilişkin yürürlüğe giren sözleşmelerin başında 10 Aralık 1948 tarihinde hazırlanan İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi gelmektedir. İlk olarak bu beyannamede “sığınma hakkı” düzenlenmiştir. Beyannamede yer alan haklar, tarafı olan tüm devletlerin sınırları içinde yaşayan tüm bireyler için eşit haklara sahip olması ve her türden ayrımcılıktan uzak durulması gerektiği belirtilmiştir. Kısaca sığınmacı ve mültecilerin de devletin vatandaşlarıyla aynı haklara sahip olmaları gerektiği üzerinde durulmuştur. Beyannamenin 14. maddesinde sığınmaya ilişkin tanım şöyle yapılmıştır;

*“Madde 14: 1. Herkesin zulüm altında başka ülkelere sığınma ve sığınma olanaklarından yararlanma hakkı vardır. 2. Gerçekten siyasal nitelik taşımayan suçlardan veya Birleşmiş Milletler'in amaç ve ilkelerine aykırı eylemlerden doğan kovuşturma durumunda bu haktan yararlanılamaz.”<sup>2</sup>*

Belge, sığınma hakkına ilişkin ilk tanımın yapılmış olması açısından önemli olsa da bu tanımın oldukça dar kaldığı söylenebilir. Sığınmacılar için geçerli olan hakların içeriği, kullanışı ya da taraf olan ülkelerin bağlayıcılığı ve sorumlulukları açısından tam açıklık sağlanamamıştır. İlerleyen zamanlarda bu sorunların daha net

---

<sup>2</sup> İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi, 27 Mayıs 1949, T. C. Resmî Gazete, 7217.



açığa çıkmasıyla eksik kalan yerler, Beyannamenin hemen ardından yürürlüğe giren iki sözleşme ile bu eksiklikler giderilmeye çalışılmıştır.

#### 4.1.2.1. Mülteci Statüsü / Şartlı Mülteci Statüsü

Uluslararası hukukta mülteciler ve sığınmacılar için ilk ciddi adım 1951 tarihli Mültecilerin Hukuki Durumuna İlişkin Cenevre Sözleşmesi ve onu takip eden 1967 New York Protokolü olarak da bilinen ek protokol olmuştur. Birleşmiş Milletler Genel Kurulunun 14 Aralık 1950 tarih ve 429 (V) sayılı kararı ile bir araya gelen ülkeler, bu konferansta sözleşmeyi kabul etmiştir. 28 Temmuz 1951 senesinde Cenevre’de imzalanmış ve 43. maddeye uygun bir şekilde 22 Nisan 1954 senesinde yürürlüğe koyulmuştur (Erdoğan, 2015).

Mültecilerin Hukuki Statülerine Dair Sözleşme, BM Genel Kurulunun 14 Aralık 1950 Tarihli 429 (V) sayılı kararı ile bir araya gelinen Konferansta kabul edilmiş, 28 Temmuz 1951’de ise Cenevre’de imzalanmış ve 22 Nisan 1954 tarihinde de yürürlüğe konulmuştur.<sup>3</sup> 1951 tarihli Cenevre Sözleşmesine göre mülteci:

*“1 Ocak 1951 tarihinden önce meydana gelen olaylar neticesinde ve ırkı, dini, tabiiyeti, belli bir toplumsal gruba mensubiyeti veya siyasi düşünceleri yüzünden, zulme uğrayacağından haklı sebeplerle korktuğu için vatandaşı olduğu ülkenin dışında bulunan ve bu ülkenin korumasından yararlanamayan ya da söz konusu korku nedeniyle yararlanmak istemeyen; yahut tabiiyeti yoksa ve bu tür olaylar sonucu önceden yaşadığı ikamet ülkesinin dışında bulunan, oraya dönemeyen veya söz konusu korku nedeniyle dönmek istemeyen her şahıstır [Md.1.A(2)].<sup>4</sup>”*

Mültecilere ilişkin hukukun esas belgesi olarak kabul gören 1951 Cenevre Sözleşmesi, mülteci haklarını ve uluslararası toplumun mültecilere yönelik sorumluluklarını düzenleyen ilk uluslararası sözleşme niteliğindedir (Lentini, 1985).

Cenevre Sözleşmesinin sağladığı önemli yükümlülüklerden biri de mültecilerin can güvenliklerinin olmadıkları ve zulüm görme tehlikesi altında

<sup>3</sup> Cenevre Sözleşmesi (1951).

[http://www.danistay.gov.tr/upload/multecilerin\\_hukuki\\_durumuna\\_dair\\_sozlesme.pdf](http://www.danistay.gov.tr/upload/multecilerin_hukuki_durumuna_dair_sozlesme.pdf)

<sup>4</sup> Mültecilerin Hukuki Durumuna Dair Sözleşme <1. Bölüm, Madde 1 (2) <http://www.tbmm.gov.tr/komisyon/insanhaklari/pdf01/179-199.pdf>

olacağını düşündükleri ülkelere geri gönderilmemelerini sağlamış olmasıdır. Sözleşmenin 33/1. maddesinde düzenlenen geri göndermeme (non-refoulement) ilkesine göre;

*“Hiçbir taraf devlet, bir mülteciyi, ırkı, dini, tabiiyeti, belli bir sosyal gruba mensubiyeti veya siyasi fikirleri nedeniyle dolayısıyla hayatı ya da özgürlüğü tehdit altında olacak ülkelerin sınırlarına, her ne şekilde olursa olsun geri göndermeyecek veya iade etmeyecektir” (MHSİS, 1951:M-33/1). Kişilerin geri göndermeme ilkesinin sağladığı korumadan faydalanabilmesi için ülkesinin dışında bulunması ve mülteci statüsüne sahip olması gerekmektedir. Aynı şekilde, sığınmacıların da mültecilik statüleri ile ilgili karar verilmeye kadar bu kapsamda değerlendirilmeleri bu sürecin doğal ve zorunlu bir parçasıdır (Uzun, 2012).”*

1951 Cenevre Sözleşmesinin tarih ve coğrafya sınırlamasına karşın Sözleşmenin kabulü sonrası küresel çapta sürekli olarak artış gösteren mülteciler ve bu mültecilerin var olan kısıtlamalara takılıp değerlendirilme dışında kalmasıyla, devletlerarası hukuk açısından mühim problemler doğmuştur (Odman, 1995). Sözleşmenin yarattığı açmaz nedeniyle, herhangi bir coğrafya ve tarih kısıtlaması içermeden, devletlerarası korunma gereksinimi olan insanların mültecilere sağlanan güvencelerden faydalanabilmesi doğrultusunda birtakım düzenlemelerin yapılması gerekliliği meydana gelmiştir (Çiçekli, 2014).

1951 Cenevre Sözleşmesinin yürürlüğe girmesinin ardından dünyanın farklı ülkelerinde ortaya çıkan göç hareketleri ve bu hareketler neticesinde göç etmek zorunda kalan insanların koşulları yürürlükte olan Cenevre Sözleşmesinin eksikliklerini ortaya çıkarmıştır. Özellikle sözleşmede yer alan coğrafik ve tarihsel kısıtlama, sözleşme gereği mülteciliğe uygun olan insanları bu haklardan mahrum bırakmıştır. Bunun neticesinde 1951 Cenevre Sözleşmesine ek protokol getirilmiş ve 1967 senesinde yürürlüğe koyulmuştur (Ünlü, 2014).

Protokolün 1. maddesinin 2. fıkrası Cenevre Sözleşmesi'nde uygulanan tarihsel çekinceyi ortadan kaldırmıştır. Mülteci tanımına uygun herkesi tarih bağlamında değerlendirmeyip bu statüyü herkese tanımıştır. Coğrafî kısıtlama noktasında ise esnek davranmış ve sözleşmeyi çekince ile imzalayan devletlere takdir yetkisini bırakmıştır. Protokolün 1. maddesinin 3. fıkrasına göre çekince belirten devletler isterlerse çekincelerini devam ettirebileceklerdir (1967 Ek Protokolü, 1.m 2. ve 3. fıkraları).

1967 Ek Protokolü, 1951 Cenevre Sözleşmesi ile bir bütün olmasına rağmen bağımsızdır. Mülteciler için oluşturulan sözleşme ve protokol mültecileri korumayı onların ayrımcılığa uğramamalarını, din ve vicdan özgürlüklerini sağlayabilmeyi, çalışma, barınma, eğitim gibi haklarını savunmayı amaçlar (Urk, 2010).

Türkiye, 1967 Ek Protokolü'nü 1968 yılı 5 Ağustos tarihinde Resmî Gazete 'de yayımlanmış ve 6/10266 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile onaylamıştır. Türkiye 1951 Cenevre Sözleşmesinde ortaya koyduğu çekinceyi 1967 Ek Protokolü'nde de devam ettirmiştir. Türkiye ile coğrafi kısıtlama uygulayan ülkeler Kongo, Madagaskar ve Monako'dur (Ekşi, 2012).

1951 tarihli Mültecilerin Hukuki Durumuna İlişkin Cenevre Sözleşmesi kendi kapsamını 1951 yılı öncesindeki olaylarla sınırlamaktaydı ve coğrafi olarak “sadece Avrupa'da meydana gelen olaylar” ya da “Avrupa'da veya başka bir yerde meydana gelen olaylar” tanımlarından hangisinin tercih edileceği imzacı devletin inisiyatifine bırakılmıştı. 1951 Cenevre Sözleşmesi 1967'de “Mültecilerin Hukuk Statüsüne İlişkin 1967 Protokolü” ile güncellenmiş, böylece mültecilik hususunda süre ve bölge kısıtlamaları kaldırılmıştır<sup>5</sup>.

Avrupa ülkeleri dışında meydana gelen olaylar sebebiyle; ırkı, dini, tabiiyeti, belli bir toplumsal gruba mensubiyeti veya siyasi düşüncelerinden dolayı zulme uğrayacağından haklı sebeplerle korktuğu için vatandaşı olduğu ülkenin dışında bulunan ve bu ülkenin korumasından yararlanamayan, ya da söz konusu korku nedeniyle yararlanmak istemeyen yabancıya veya bu tür olaylar sonucu önceden yaşadığı ikamet ülkesinin dışında bulunan, oraya dönemeyen veya söz konusu korku nedeniyle dönmek istemeyen vatansız kişiye statü belirleme işlemleri sonrasında şartlı mülteci statüsü verilir. Üçüncü ülkeye yerleştirilinceye kadar, şartlı mültecinin Türkiye'de kalmasına izin verilir (YUKK, md.62).

Türkiye, 1951 tarihli Cenevre Sözleşmesini, 1. maddede yer alan mekân bakımından öngörülen seçme hakkını kullanarak “Coğrafi Kısıtlama” ile kabul etmiştir. Buna göre şartlı mülteci; Avrupa dışında ortaya çıkan olaylar sebebiyle, mülteci tanımındaki şartları taşıdığı iddiasında bulunarak, üçüncü ülkelere iltica etmek

---

<sup>5</sup> Mültecilerin Hukuk Statüsüne İlişkin 1967 Protokolü  
<http://www.goc.gov.tr>

üzere Türkiye’den uluslararası koruma talebinde bulunan kişi olarak tanımlanmaktadır (http-11).

Şartlı mültecilik ile mültecilik ifadelerinin ayrıldığı ana nokta coğrafi şarttır. Mültecilik statüsü için Avrupa devletlerinden gelenler baz alınırken, şartlı mültecilik için Avrupa dışındaki devletlerden gelenler baz alınmaktadır (Oruç, 2021).

Her ne kadar konumu nedeniyle şartlı mültecilik statüsüne yakın olsa da Türkiye’de bulunan Suriyelilerin, Suriye devletiyle vatandaşlık bağlarının devam etmesi ve uluslararası koruma türlerine şahsi olarak başvuru yolunun kapalı olmasından dolayı bu kişilerin şartlı mülteci kapsamında değerlendirilmediği ifade edilmektedir. Bu yüzden Türkiye’de bulunan Suriyelilerin durumlarının şartlı mülteci statüsüne uymadığı belirtilmektedir (Fansa, 2021).

#### **4.1.2.2. Geçici Koruma Statüsü**

Uluslararası insan hakları belgelerinde ve BM Genel Kurul Kararları’nda geçici süreliğine kişiye sağlanan temel korumayı ifade eden sığınma kavramının kullanıldığı dikkat çekmektedir. Oysa Türk Hukuku’nda açık biçimde “sığınmacı” ifadesine rastlanılmamakla birlikte bu kavrama karşılık geleceğini düşündüğümüz “geçici korunan ifadesi” tercih edilmiştir. Günlük dilde sığınmacı kavramı kullanılırken, hukukumuzda geçici koruma statüsünün kullanılması bilinçli bir tercihi yansıtmaktadır.

Bu minvalde sığınma geçici bir süreliğine kişiye sağlanan temel korumadır. İnsan Hakları Evrensel Beyannamesine göre herkes, zulüm karşısında başka bir ülkeye sığınma talebinde bulunabilir ve bu haktan faydalanabilir (İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi, 14.m). Birleşmiş Milletler Ülkesel Sığınma Bildirisi, Birleşmiş Milletler Genel Kurulunda 14 Aralık 1967 tarihli 2312 (XXII) kararı ile kabul edilmiştir. Önsöz ve dört maddeden oluşan bildiri, İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi 13. ve 14. maddelerine atıf yapar. Bu bildirinin devletler üzerinde herhangi bir bağlayıcılığı yoktur, tavsiye niteliği taşır (Odman, 1995).

Bildiride 1951 Cenevre Sözleşmesinde yapılan mülteci tanımına ekleme yapılmış ve belli bir toplumsal gruba mensubiyeti nedeniyle gerçekleşmekte olan baskı ve zulüm kriterine ek olarak, insani nedenler ile iltica hakkının tanınması gerektiği belirtilmiştir.

Türk Hukuku'nda tercih edilen geçici koruma 13 Ekim 2014 tarihli Geçici Koruma Yönetmeliğinde düzenlenmiştir. YUKK 91.maddesi çerçevesinde bir düzenleme yapıldığı dikkat çekmektedir. İlgili yönetmelikte geçici koruma (md 3/f) “ülkesinden ayrılmaya zorlanmış, ayrıldığı ülkeye geri dönemeyen, acil ve geçici koruma bulmak amacıyla kitlesel olarak veya bu kitlesel akın döneminde bireysel olarak sınırlarımıza gelen veya sınırlarımızı geçen ve uluslararası korunma talebi bireysel olarak değerlendirmeye alınamayan yabancılara sağlanan korumadır.

#### **4.1.3. Uluslararası Göç Yönetimi**

Uluslararası göçlerin devletler tarafından yönetilmesi gereken bir unsur olarak algılanmasının çeşitli nedenleri vardır. Bu nedenlerin her biri birinci bölümde anlatılan ulus devlet düzeniyle bağlantılıdır. Bunların başında güvenlik gelmektedir. Ulus devlet düzeniyle birlikte ülke içerisindeki vatandaşlar ülkenin asli unsuru olarak görülmekteyken sınırların dışındaki “yabancılar” ise devlet için güvenliği tehdit edici bir unsur olarak algılanmıştır. Bir diğer neden, devletlerin sınırları içerisindeki toplumun, yani ulusun, sosyal yapısını korumak istemesidir. Göçler, bazen bu sosyal dokuyu pekiştirmenin bir aracı olarak kullanılırken bazen de ulusun türdeşliğinin korunması için kontrol edilmesi, engellenmesi gereken bir unsur olarak görülmüştür. Devletin toprağa dayalı bir örgütlenme olması göç yönetimini gerektiren bir başka nedendir. Devletin, sınırları belirli olan toprak üzerindeki örgütlenmesi için nüfusun hesap edilebilir ve ölçülebilir olması gerekmektedir. Bu durum, özellikle kamu hizmetlerinin örgütlenmesi bakımından önemlidir. Sınırlar arası insan hareketliliği hesaplanabilirliğe ve türdeşliğe bir tehdit oluşturmaktadır. Başka bir neden ise kapitalizmin ihtiyaçlarından kaynaklanmaktadır. Devletler, emek açıklarını karşılamak ve ucuz iş gücü sağlamak adına göçlerden faydalanmaktadır.

Sosyal, siyasal ve ekonomik alanda önemli etkiler doğuran ve bu nedenle egemen devletler tarafından kontrol edilmesi, düzenlenmesi arzu edilen uluslararası göçler, bir takım yönetsel zorlukları beraberinde getirmektedir. Bunların başında, devletlerin sınır ötesi insan hareketlerine ilişkin prosedürler belirlemesi ve göç hareketlerinin bu prosedürlere uygun biçimde gerçekleşmesini sağlayacak mekanizmalar geliştirmesi gelmektedir. Bu durum, öncelikle, göç süreçlerini düzenleyen mevzuatı ve bu mevzuata göre göç süreçlerini işletecek idari yapıyı gerektirmektedir. Ulus devletler açısından bu tarz bir mekanizmanın en önemli fonksiyonu, uluslararası göçlerin devletlerin belirlendiği sınırlar çerçevesinde gerçekleşmesinin sağlanması; yabancıların ülkeye giriş, ülkede kalış ve ülkeden çıkış süreçlerinin incelenmesi, değerlendirilmesi ve takibi, yabancıların kayıt ve kimliklendirme işlemleri ile ülkeye giriş ve ülkede kalma hakkı bulunmayanların ayıklanmasıdır.

Uluslararası göçlerin meydana getirdiği bir başka yönetsel zorluk ise ülkede bulunan göçmen varlığıyla ilgilidir. Devletlerin vatandaşları dışında kalan ancak toplumsal yaşamın bir parçası olan bu nüfus eğitim, sağlık, sosyal güvenlik, istihdam, kamu düzeni ve güvenliği gibi toplumsal yaşamın çeşitli alanında varlık göstermekte; üretim ve tüketim süreçlerine ortak olmaktadır. Bu durum, toplumsal hayatın her alanında göçmen-devlet, vatandaş-göçmen ve göçmen-göçmen ilişkilerinin düzenlenmesini; farklı sosyo-kültürel özellikleri olan toplumsal grupların bir arada yaşamasından kaynaklanan toplumsal kaygıların giderilmesini; bu süreçte rol alacak resmi veya gayri resmi aktörlerin koordinasyonunu ve her hâlükârda idarenin tüm bunları etkin bir şekilde yapabilmesine imkân sağlayacak kaynağı (bütçe/fon) gerektirmektedir.

Modern toplumlar, ekonomi, politika, hukuk, bilim, savunma vb. gibi işlevsel özelliklere dayalı olarak farklı âlemler veya alt sistemler halinde organize edilmektedir (Hampshire, 2013). Bu alt sistemlerin bütünü devlet dediğimiz organizasyonu, sistemi meydana getirmektedir. Zaman içerisinde gelişen, değişen ihtiyaçlara bağlı olarak devlet ya da yönetim üst sistemi içerisinde yeni alt sistemler ortaya çıkabilmektedir. Uluslararası göçler, devletlerin egemenlik haklarına bağlı olarak sınırlar arası insan hareketliliğinin kontrol edilmesini, vatandaş olmayanların ülkede kalış koşullarının ve sahip olacakları hakların belirlenmesini beraberinde getirmiştir. Birçok devlet için göç,

hükümet faaliyetinin yeni bir alanıdır ve devletler bu alanda idari altyapılarının yanı sıra yasal çerçevelerini oluşturma veya iyileştirme zorluğuyla karşı karşıyadırlar (Pécoud, 2015). İşte bu durum, uluslararası göç olgusunu bir yönetim konusu haline getirmiş ve göç yönetimi adı verilen yönetim alanının ortaya çıkmasına neden olmuştur (Steiner, 2009).

#### 4.1.3.1. Göç Yönetimi Kurumsal Yapısı

Göç yönetimi kavramı, en basit tabirle yabancıların başka bir ülkeye giriş, kalış ve çıkış koşullarını düzenleyen prosedürler bütünüdür. Zamanla, göç alanında meydana gelen çeşitlenmeyle paralel olarak göç yönetimi kavramının kapsamı da genişlemiştir. Bu bakımdan göç yönetiminin daha kapsamlı bir başka tanımının IOM tarafından yapıldığı görülmektedir. Buna göre göç yönetimi,

*“Devlet sınırları içerisinde yabancıların girişi ve mevcudiyetini, hem de mültecilere ve korunma ihtiyacı bulunan diğer kişilere sağlanan korumayı yönetmek üzere, sınır ötesi göçleri düzenli ve insani bir şekilde yönetmek için ulusal bir sistem içindeki çeşitli devlet kurumlarından oluşan yönetimi” tanımlamaktadır (http-12).”*

Bu tanım International Organization for Migration’ın göç tanımı ile de örtüşür. Göç, International Organization for Migration tarafından; süre, yapı ve neden bakımından fark etmeksizin birinin ya da bir grubun uluslararası sınırı geçmesi şeklinde nitelendirilmiştir (http-12). Göç yönetimi teknik bakımdan yönetim alanı olarak nitelendirilebilir. Göç yönetiminde gerek ulusal gerek ise uluslararası düzenlemeler ve bu düzenlemelere bağlı detaylı prosedürler yer almaktadır.

Göç yönetiminin tanımlaması içerik ve kapsam olarak büyük oranda uluslararası örgütler tarafından şekillendirilmesi sebebi ile uluslararası göçler devletler tarafından nasıl yönetildiğine dair net bir tanımı yoktur. Uluslararası örgütler, göç yönetimi ile alakalı daha “ideal” ve normatif bir çerçeve belirlemektedir. Fakat devletler uluslararası göçleri ulusal faydalarına göre yönetirler. Bunun yanı sıra devletlerin göç yönetimine bakışları, sınırlar arası insan hareketliliğini yönetmek üzere geliştirdikleri araçların zamanın ihtiyaçlarına, uluslararası ilişkiler ve döneme hâkim olan göç yönetimi anlayışına bağlı bir şekilde değiştiği görülür.

Göç yönetimi, ülkeye kaç kişinin girdiği, hangi bölgeden geldikleri ve hangi haklara erişim sağlayabileceklerinin devlet tarafından kontrol etmesine ve politikalara dayanır (Goldin, Cameron ve Balarajan, 2012). Artmakta olan uluslararası nüfus hareketlerine bağlı bir şekilde devletler, göçleri “yönetim” girişiminde kotalar, pasaport ve daha sıkı sınır kısıtlamaları getirmiştir (Goldin, Cameron ve Balarajan, 2012).

19. yüzyılda başlamış olan sınırlar arası hareketliliği kontrol altına alma girişimi I. Dünya Savaşı sonrasında kurumsallaşmaya başlamıştır. 19. yüzyılın sonlarında uluslararası seyahatleri kontrol altına almak için ortaya çıkan ve zaman içerisinde yaygın hale gelen pasaport ve vize I. Dünya Savaşı’yla küreselleşmiştir (Light, 2013). 1929 Dünya Ekonomik Krizi ardından ve II. Dünya Savaşı’ndan önce ve savaş esnasında devletler, sınır ötesi hareketliliği kontrol altına alma girişimlerini daha sert bir hale getirmiştir. Sınır geçişleri sıkı bir şekilde denetlenir hale gelmiştir (Goldin, Cameron ve Balarajan, 2012).

Savaş ve ekonomik buhran zamanlarında ulusal güvenliğin ve ulusal ekonominin korunabilmesi için göç yönetimine kontrolcü paradigma hakim hale gelmiştir. II. Dünya Savaşı’ndan sonra göç yönetimi anlayış bakımından birtakım değişimler göstermiştir. II Dünya Savaşı ardından Batı kapitalizminde meydana gelen iş gücü gereksinimini uluslararası göçler ile karşılanması, kontrolcü paradigmanın gerilemesinde ve göçün yönetilmesini gereken bir unsur olarak ele alınmasında etki eden unsurlardan biri haline gelmiştir. Soğuk Savaş döneminde “özgür dünya” devletleri tarafından vurgulanmakta olan insan hakları, özgürlük ve demokrasi söylemleriyle bu devletler tarafından Sovyet rejiminden kaçmakta olan mültecilere kapıların açık tutulması da göç yönetimi anlayışının gelişimine etki eden unsurlardan biridir.

Uluslararası ilişkiler ve insan hakları alanında yaşanan gelişmelerle uluslararası örgütlerce göç alanında yürütülmekte olan etkinlikler göç yönetiminin şekillenmesi konusunda belirleyicidir. Göç yönetimi terimi 1993 senesinde Birleşmiş Milletler Küresel Yönetim Komisyonu ve İsveç hükümetinin taleplerine binaen Bimal Ghosh tarafından kullanılmıştır. Bu kavramı International Organization for Migration popüler hale getirilmiştir (Geiger ve Pécoud, 2010).



Geiger ve Pécoud'un fikrine göre göç yönetimi kavramı üç deşik eğilimden kaynaklanır: Bunların başında uluslararası aktörlerin göç konusunda artmakta olan müdahaleleri kavramsallaştırma çabası bulunmaktadır. İkinci olarak, göç yönetimi, bu sözcüğü desteklemekte olan kurumlarca gerçekleştirilmiş olan mülteci koruma, insan ticareti ile mücadele çabaları ya da sözde "kapasite geliştirme" etkinlikleri gibi bir dizi uygulamaya atıfta bulunur. Göç yönetiminin üçüncü ayağı, göçün ne ile alakalı olduğu ve hükümetlerce ne şekilde "yönetilmesi" gerektiği ile alakalı söylemlerin üretilmesidir. Bunların birçoğu, göç konusundaki tartışmalara kendi görüşlerini getirmiş olan ve uluslararası tartışmaları göç yönetimi lehine yönlendirmek adına gerekli bilgiyi üretmekte olan uluslararası kuruluşlarca üretilir (Geiger ve Pécoud, 2010).

Göç yönetimi, aslında kişilerin norm ve sapma şeklinde sınıflandırdığı bir tipoloji belirlenir. Ayrıca, göçten bahsedilirken, yönetilmesi gereken bir olgu olarak bahsetmek, devletler tarafından göçün kontrol edilmesi gerektiği ile alakalı anlayışından bir kopuş anlamındadır (Kalm, 2010). Geiger ve Pécoud'a göre göç yönetimi yaklaşımı söylem ve uygulama açısından "post-kontrol" ruhu sergilemekte olduğu söylenebilir. Kalm'ın fikrine göre kontrolcü paradigma ile kıyaslandığında göç yönetimi yaklaşımı göçe daha yumuşak ve daha liberal, gerçekçi ve yapıcı bir yaklaşımı belirtmek amacıyla kullanılır (Kalm, 2010).

Göç yönetimi yaklaşımı, sınırlar arası insan hareketliliğinin kaçınılmazlığını kabul etmektedir. Bunu devlet egemenliğine saygı çerçevesinde uzlaştırmaya çalışır. Bunu düzenli göç modellerini teşvik ederek yapmaktadır (Ghosh, 2000'den akt: Pécoud, 2021). Göç yönetimi yaklaşımına bakılırsa, göç yalnızca devletler ile değil insanlar ile de alakalıdır (Betts, 2011).

Göçmenlerin insan hakkı, göç yönetiminin bir parçası olarak ehemmiyet taşımaktadır. Göçmen haklarına dayanmakta olan bir yaklaşım, Devletin egemenlik yetkisiyle uluslararası insan hakları hukuku gereğince devletin vatandaşı olmayan bireylere karşı mecbur olduğu görevler arasında uygun bir denge kurulmasını hedeflenmektedir. Egemenlik, devletlere sınırları kontrol etme, sınırlarına kabul edemeyeceği insanları belirleme, belli şartlar altında vatandaş olmayanları ülkeden çıkarma ve güvenliğini korumak adına gereken adımları atma yetkisini sağlamaktadır. Fakat göç yönetiminin temelini teşkil eden bu yetki, göçmenlerin uluslararası insan

hakları belgeleriyle korunmakta olan temel insan haklarına sahip olmalarıyla dengelenir (http-13).

İnsan haklarının göç yönetimindeki rolü önemlidir. Göç yönetimi söylemlerinde uluslararası insan hakları hukukuna neredeyse sistematik olarak atıfta bulunmaktadır. Göç yönetimi söylemi, amaç ve hedeflerini insan haklarından ilham alan bir dilde formüle eder. Fakat insan haklarının göç yönetimi söylemindeki merkezi rolüne rağmen şimdiye kadar devletler için etkin ve caydırıcı bir bağlayıcılıktan yoksundur (Geiger ve Pécoud, 2010).

#### **4.1.3.2. Uluslararası Göç Hukuku Kapsamında Düzensiz Göçün Önlenmesine Dair Yaklaşımlar**

Bu alt başlıkta, “Kopenhag Okulu ve Güvenlikleştirme” ile “Galler Ekolü ve Güvenlikleştirme” yaklaşımları ele alınacaktır.

##### **4.1.3.2.1. Kopenhag Okulu ve Güvenlikleştirme**

Güvenlik konusu II. Dünya Savaşı sonrası ilgi çekmeye başlamış, güvenlik ile ilgili akademik çalışmalar bu dönemde yoğunlaşmaya başlamıştır. Soğuk Savaş döneminin askeri ve siyasi rekabete dayanan yapısı konuyu gündemde tutmuş, konunun askerlerin tekelinden çıkıp akademik alana da taşınmasını sağlamıştır. Bu dönem güvenlik çalışmalarının altın çağı olarak adlandırılır (Buzan, Waever ve De Wilde, 1998).

Soğuk Savaş dönemi güvenlik çalışmaları dönemin bir yansımasını oluşturur. Bu dönemde yaşanan askeri ve nükleer rekabet güvenlik çalışmalarına da yansımış, devlet güvenliği bu çalışmaların odak noktası olmuştur. Uluslararası sistemi anarşik bir alan olarak ele alıp, devletleri temelde güç ve çıkar peşinde koşan aktörler olarak tanımlayan ve uluslararası sistemdeki anarşinin ancak güç dengesi ile sağlanacağını ileri süren Realist teorinin bu argümanları güvenlik çalışmalarını da gölgesine almıştır. Bu dönemde yapılan güvenlik çalışmaları devletin güvenliğinin nasıl sağlanacağına

yöneliktir. Bu amaçla da askeri çözümler üzerinde durulmuş, kitle imha silahları ve nükleer anlamda güç elde etmenin caydırıcılık üzerinden güvenliği sağlayacağı argümanları üretilmiştir (Emmers, 2013).

Güvenlik çalışmalarının askeri ve devlet odaklı yapısı çok uzun sürmemiş 1962 Küba Füze Krizi ile değişmeye başlamıştır. Güvenlik çalışmalarının odağının değişmesinde kırılma noktasını Vietnam Savaşı ve Amerikan yenilgisi oluşturmuş, savaşa karşı yükselen kamuoyu güvenlik çalışmalarının eleştirisini de beraberinde getirmiştir. Eleştirel güvenlik çalışmalarının en temel katkısı güvenliğin odağına devlete ek olarak bireyi de yerleştirmek olmuştur. Aktör olarak bireyin çalışmalara konu olması güvenliğin kapsamını genişletmiş güvenliği sosyal, kültürel ve ekonomik alanlara doğru yayarak derinleştirmiştir. Yani güvenlik artık sadece savaşın ya da düşmanlıkların olmaması anlamında negatif bir barış halini değil; bireyin özgürleşmesi önünde engel olarak duran ekonomik, sosyal ve kültürel engellerin ya da yetersizliklerin kaldırılması anlamında pozitif barış hali anlamında algılanmaya başlanmıştır. Güvenliğe yönelik bu algı değişikliğinde Frankfurt Okulu ve Marksist ekolden etkilenen Johan Galtung gibi teorisyenler etkili olmuş Aberyswyth ve Paris Ekolleri bu alanda ufuk açıcı çalışmalar ortaya çıkarmışlardır (Buzan, Waeber ve De Wilde, 1998).

Soğuk Savaş'ın sona ermesi ile güvenlik algılaması bir dönüşüm daha geçirmiş, konstrüktivist bir bakış açısı hâkim olmuştur. Konstrüktivist bakış açısının güvenlik konusuna katkısı güvenlik algılamasının sosyal yapıların içinde ya da tarafından inşa edildiğidir. Konstrüktivist bakış açısından güvenlik tanımlaması 1990 sonrası ilk olarak BM tarafından yapılmaya başlanmıştır. BM güvenlik konusunu realist bakış açısından farklı olarak gıda, sağlık, çevresel, ekonomik, politik, toplumsal ve kişisel güvenlik gibi konulara ayırarak eleştirel güvenlikte olduğu gibi kapsam ve tanımını genişletmiştir. Bunda Soğuk Savaş sonrasında çatışmaların devletlerarasından çıkıp devlet içi aktörler arasında yaşanmaya başlayıp, bunun sonucunda kitlesel kıyım ve etnik temizlik gibi ağır insani suçların yaşanması etkili olmuştur. Başta Afrika olmak üzere belirli bölgelerde yeni devletleşme hareketleri, küreselleşmenin hız kazanması ile yoğunlaşan çevre sorunları ve göç bu algılama değişikliğini doğurmuştur (http-14).

BM'nin Soğuk Savaş sonrası değişen uluslararası yapının getirdiği yeni sorunlar karşısında geliştirdiği insani güvenlik bakış açısı, 1985 yılında Danimarka

Parlamentosu tarafından barış ve güvenlik konuları üzerine çalışmalar yapması için kurulan Kopenhag Barış Araştırmaları Enstitüsü tarafından da benimsenmiştir. Kopenhag Ekolü olarak adlandırılan bu enstitünün en önemli temsilcileri Barry Buzan, Olea Waever ve Jaap De Wilde'dir. Çatışma çözümleri, uluslararası yapıda barışı sağlama, savaş ve etkileri, silahlanma gibi konularda çalışmalar yapan enstitünün güvenlik literatürüne en büyük katkıları geliştirdikleri sektörel güvenlik, bölgesel güvenlik ve güvenikleştirme kuramları olmuştur (Birdiqli, 2019).

Kopenhag Okulu temsilcileri BM'nin güvenliği kategorize etme yöntemine benzer bir şekilde güvenliği askeri güvenlik, politik güvenlik, sosyal güvenlik, ekonomik güvenlik ve çevresel güvenlik olmak üzere beş sektöre ayırarak kategorize etmişlerdir. BM'den farklı olarak askeri güvenliği de kuramlarına dahil eden Kopenhag Okulu, insani güvenliğin yanında devlet güvenliğine de önem vermişlerdir. Sektörel güvenlik kuramını daha sonra geliştirecekleri güvenikleştirme kuramına uyarlayarak güvenliğin konstrüktivist bir bakış açısıyla nasıl inşa edildiğini ortaya koymaya çalışmışlardır (Birdiqli, 2019).

Konstrüktivizmde kimliklerin, normların ve algıların sosyal yapılar içinde inşa edilmesi ve inşa edilen kimlik, norm ya da algıların devletin uluslararası yapıdaki davranışını belirlemesindeki süreç ve sonuç güvenliğe uyarlanmıştır. Güvenikleştirmede de güvenliğin sosyal yapılar içinde inşa edilmesi ve inşa edilen güvenliğin devletin güvenlik algılamasını değiştirerek buna göre tehditlerin belirlenmesi ve belirlenen tehditlere göre güvenlik politikaları geliştirmesi süreci vardır (Sandıklı ve Emeklier, 2012).

Kopenhag Ekolü'nün güvenikleştirme kuramı bir konunun ya da sorunun güvenlik dairesine nasıl alındığı veya bu sorun ve konuların bir güvenlik meselesi olarak nasıl inşa edildiği soruları üzerine kuruludur denilebilir. "İnşa" kelimesi kuramın özü gibidir. Zira güç kullanımını meşrulaştırmak ve devletin bir soruna olağanüstü yöntemlerle müdahale edebilmesinin önünü açmak için gerçekte varoluşsal bir güvenlik tehdidi olmayan sorunun çeşitli aktörlerce varoluşsal bir güvenlik tehdidi olarak tanımlanması ve inşa edilmesi durumu söz konusudur. Bu inşa sürecinde var olmayan bir şeyin varmış gibi gösterilmesi ve buna yönelik algının oluşturulması için en kullanışlı araç olarak söylem ön plana çıkmakta; güvenlik "söz-eylem" olarak tanımlanmaktadır. Sorun önce söz, söylem ya da dil ile bir güvenlik meselesi olarak

inşa edilmekte daha sonra asıl amaç olan kontrol ve denetime yönelik eyleme geçilmektedir (Waever, 1995).

Güvenlikleştirme yöntemi, kontrol ve müdahale yeteneklerinin yasalarla sınırlandırıldığı hukuk devletlerinde yönetici elitler için bu sınırlamaları aşmalarında kullanışlı bir sıçrama tahtası olarak belirmektedir. Amaç burada gerçekte devletin bekasını korumak değil, bireysel hakların sınırlandırılması ve aşınmasını beraberinde getiren aşırı güç kullanımının meşruluk algısının artırılması, güç ya da olağanüstü yöntemlerin kullanılmasının önünün açtırılmasıdır (Buzan, Waever ve De Wilde, 1998). Güvenlikleştirme bu manada somut amaçlar için sosyal bir mühendislik ve dil ile inşa edilen soyut bir olgu olarak ortaya çıkmaktadır. Bir sorunun güvenlik sorunu olarak inşa edilmesi güvenlikleştirme sürecinin son adımıdır. Ancak bu adımdan önce yani inşa süreci bitmeden, inşanın gerçekleştiği aşama ve alan olarak konunun siyasal alanın konusu haline gelmesidir ki bu aşama siyasal alan, güvenlikleştirmenin ön koşulu ve en önemli aşamasıdır. Kamunun sorunun önemi hakkında ikna edildiği alan bu alandır. Güvenlikleştirme aşamalı bir süreç olarak düşünülebilir. İlk kamu ya da toplum nezdinde hiç tartışılmayan, toplumu ilgilendirmeyen bir konu yönetici kesim tarafından siyasal alanın sınırları içine çekilir. Bu aşamada sorun olağan yöntemler kullanılarak kamu politikasının bir elemanı haline getirilir ve siyasallaştırılır. Siyasal alanın konusu olan sorun kamu kaynakları kullanılarak ve güvenlikleştirmede rol alan aktörler tarafından sürekli gündemde tutulup tartışılarak toplumu ilgilendirme anlamında önem derecesi yüksek bir konu haline getirilir (Buzan, Waever ve De Wilde, 1998).

Sorunun bütün toplumu ilgilendiren varoluşsal bir sorun olduğu yönünde oluşturulan bu algıdan sonra güvenlikleştirme aşaması başlar ve bu aşama özellikle sorunun çözümünde kullanılan yöntemlerin içeriği ve türü bakımından siyasallaştırma aşamasından farklılaşır. Bu aşamada sorun artık ontolojik güvenliğin konusudur ve yönetici elit sorunun çözümünde kısıtlayıcı, cebri ve olağanüstü yöntemler kullanmada, daha önceden toplumda oluşturduğu algıdan güç alarak, daha serbest ve rahat davranır. Önem hiyerarşisinde üst sıralara yerleştirilen sorun halledilmesi gereken sorunlar arasında bir öncelik kazandığı gibi kullanılan yöntemlerin olağan yöntemler dışında kalan ve güç içeren yöntemlerle çözülmesi konusunda da bir öncelik kazanır (Booth, 1997). Güvenlikleştirmede, siyaset üstü bir nitelik kazanan konu,

siyaset alanında kullanıldığında normal görülmeyen politikaların normal görülmesi durumu gerçekleşir ve asıl amaç da budur. Güvenlikleştirme de zaten konunun aşırı siyasallaşması olarak adlandırılabilir.

Bir sorunun güvenlikleştirilmesinde sorunun güvenlikleştirme aktörleri tarafından varoluşsal bir tehdit olarak gösterilmesi, başvurulacak kısıtlayıcı ve olağanüstü yöntemlere meşruluk kazandırmada hayati bir ön koşul olarak belirir. Sorunun varoluşsal bir tehdit olduğu iddiası sadece devlet üzerinden değil başka aktörler üzerinden de açıklanmaya çalışılır. Bir sorunun varoluşsal bir tehdit olarak gösterilmesi için kati bir suretle devletin bekasına yönelmiş olması gerekliliği zorunlu değildir. Bunun dışında ulusal bağımsızlık, ulusal kimlik ya da ideoloji, gruplar, ekonomi vb. gibi toplumu yakından ilgilendiren konular da tehdidin yönelebileceği noktalar olarak gösterilebilir. Tehdidin yöneldiği ve varoluşsal bir tehdit algısı oluşturmada kullanıldığı bu birimler referans objeler olarak tanımlanır (Balzacq, 2005). Bu objeler hayatta kalması ya da kurtarılması gereken varlıklar olarak ortaya çıkar ya da öyle gösterilirler. Bu manada kamuyu yakından ilgilendiren hemen hemen bütün konular bir sorunun güvenlikleştirilmesinde tehdidin yöneldiği birim olarak gösterilebilir ve seçilebilir. Hemen hemen her düzeyde konu güvenlikleştirmeye uygun konular olarak belirirken Kopenhag Ekolü temsilcilerine göre en kolay güvenlikleştirilebilen konular orta düzeydeki referans nesnelere aittir. Bu konuda üç düzey referans nesnesi kategorilendirmesi yapan Ekol, birey ya da küçük oluşumları mikro düzeyde; devlet, millet ve bunlara ait kimlik, bağımsızlık gibi konuları orta düzeyde; dünya barışı gibi konuları da makro düzeyde belirler (Rothschild, 1995). Diğer iki düzeyde yer alan referans nesnelere üzerinden güvenlikleştirmenin zor olduğunu iddia eden Ekol temsilcileri bu nedenle çalışmalarını daha çok orta düzey referans nesnelere üzerinden gerçekleştirirler.

Bir sorunun hayati bir mesele olarak ortaya çıkması ya da böyle bir algının oluşturulması tabii ki tek başına ya da kendiliğinden oluşan bir durum değildir. Ya da kendiliğinden bir güvenlik sorunu olarak ortaya çıkan konular var olsa da en azından güvenlikleştirme teorisinin konusu bunlar değildir. Zaten kelime manası itibarıyla da “güvenlikleştirme” yapılan eylemin birileri tarafından gerçekleştirildiği anlamını içermektedir. Bu noktada güvenlikleştirme aktörleri belirir ve bu da güvenlikleştirme sürecinin önemli bir parçasını oluşturur. Devlet ya da hükümet, sivil toplum, lider ve

bürokrat gibi siyasi seçkinler, askeriye, lobiler, siyasi partiler, baskı grupları ve medya gibi aktörler bir konunun aşırı siyasallaştırılıp güvenlikleştirilmesinde rol oynayan en önemli aktörler olarak belirir (Buzan, Waever ve De Wilde, 1998). Konu güvenlikleştirme aşamasına geçtiğinde bu aşamada olağanüstü önlemlere başvuran ve genellikle bu yetkiyi elinde bulunduran tek aktör hemen hemen devlettir. Bahsedilen aktörlerin güvenlikleştirme sürecindeki katkıları konunun siyasallaştırılması aşaması; konunun hayati bir konu olduğu noktasında toplumu ya da kamuyu ikna etme aşamasındadır. Bu aktörler politika dışı bir sorunu ya tek başlarına ya da hükümet de dahil beraber politika alanına taşıyıp, bu alanda tartışıp, kamu nezdinde acilen önlem alınması, başa çıkılması öncelikli ve hayati bir konu olmasını sağlamada rol alırlar. Bütün bu aktörler konunun aşırı siyasallaştırılması aşamasında bu rollerini genel olarak söylemleri ile gerçekleştirirler. Yani söylemsel bir güvenlik algısı inşası söz konusudur. Ancak burada vurgulanması gereken önemli bir nokta mevcuttur; güvenlikleştirici aktörlerin konunun güvenlik alanına dahil olmasındaki başarıları temel olarak söylemlerin yöneldiği kitlenin ikna olmasına bağlıdır (Buzan, Waever ve De Wilde, 1998).

Sorun önce bahsi geçen aktörler tarafından politika alanına çekilir, bu aşamada kamu; konunun önceliği, acilliği ve hayatiyeti konusunda söylemsel bir çaba ve inşa ile ikna edilir ancak bundan sonra konu güvenlikleştirilmiş olur. Kamunun siyasal aşamada ikna olmaması güvenlikleştirme aşamasında sorunun çözümü için kullanılması planlanan olağanüstü yöntemlerin kullanılmasında meşruluk ve benimseme problemlerinin doğmasını beraberinde getirir.

Güvenlikleştirme kuramı açısından önemli olan bir başka husus güvenlikleştirmenin çatışma çözümü konusunda ne kadar tercih edilebilirliği ile ilgilidir. Ekol temsilcileri bu konuda çok iyimser değillerdir. Bu konuyu demokrasi ile güvenlik arasında kurdukları ters orantı üzerinden açıklamaya çalışırlar. Varoluşsal bir tehdit dahilinde güce dayanan güvenlik politikalarının arttırılmasının demokratik hak ve değerleri daha kolay ihlal edilebilir hale getirdiğini iddia ederler. Bu iddialarını da özellikle siyasi elitlerin ya da partilerin iktidar olma mücadelesinde lehte sonuçlar üretecek konuları iç politik amaçları için ya da muhalif kesimlerin hareket alanını kısıtlayıp iktidarlarının sürekliliğini sağlamak için güvenlikleştirebilecekleri savlarına dayandırmaktadırlar (Buzan, Waever ve De Wilde, 1998). Bu nedenle Ekol

temsilcileri sorunların güvenlikleştirilmesinden ya da güvenlik alanında kalmasından yana değildirler. Sorunların politik alanda tartışılarak çözülmesi iktidarın bu tarz manipülatif politikalarının başarıya ulaşmasını engelleyecektir.

#### **4.1.3.2.2. Galler Ekolü (Aberystwyth Ekolü) ve Güvenlikleştirme**

1990'larla beraber uluslararası sorunların değişen niteliği güvenlik kavramının da değişmesini ve genişlemesini beraberinde getirmişti. Bu yeni değişimle beraber gerek BM gibi küresel örgütler gerek Kopenhag Ekolü gibi akademik oluşumlar güvenliği yeni bir boyutta ele almış, askeri konular dışında yeni konular da güvenlik incelemelerinin alanına alınmıştı. Kopenhag Ekolü 'nün güvenliği askeri, siyasi, ekonomik, toplumsal ve çevresel olmak üzere beş sektörde ele aldığı yaklaşım da bu anlamda güvenliğin konu bakımından genişlemesinin akademik bir kanıtı olma niteliği göstermiştir. Kopenhag Ekolü, güvenlik kavramının kapsayıcılığının arttığı bir dönemde konu bakımından gerçekleşen genişlemeyi görüp çalışmalarına yansıtıran, aynı yaklaşımı aktör bazında olan derinleşmede gösterememiştir. Barry Buzan her ne kadar birey güvenliğinin, uluslararası alan ile devlet-altı aktörler arasındaki etkileşimin arttığı gerekçesiyle devletler için önemli hale geldiğini ileri sürse de Buzan ve Ekol 'ün diğer temsilcileri güvenlik konusunda devlet merkezli olmakla eleştirilmişlerdir. Devlet merkezli bakış açısının küreselleşmenin getirdiği yeni dinamiklerin devletler tarafından görülmesini engellediği ve bunun yine bizzat devletlerin güvenliğine zarar verdiği eleştirileri yapılmıştır. Küreselleşme tartışmaları bağlamında devletlerin yeni aktör, sorun ve dinamikler karşısında sadece sınırlarını koruyarak kendi vatandaşlarının güvenliğini sağlamaya yettiği algısının bir yanılısama olduğu, devlet merkezli güvenlik algısı ve yaklaşımlarının bu yanılısamaya kapıldığı ileri sürülmüştür (Deudney, 1995; Mcsweeney, 1999; King ve Murray, 2001).

Galler ekolü özellikle devlet merkezli bir güvenlik yaklaşımının dışına çıkılması anlamında güvenlik çalışmalarına yeni bir bakış açısı kazandırmıştır. Galler Ekolü 'nün önemli temsilcilerinden biri olan Ken Booth, iyi bir güvenliğin nasıl sağlanacağı ve nasıl olacağından çok; güvenliğin kimin için sağlanması gerektiği sorusu ve sorununun önemli olduğunu ileri sürerek güvenlik alanında aktör düzeyinde



bir değişime dikkatleri çekmiştir. Ken Booth ve Richard Wyn Jones, devletin güvenliğinin sağlanması gereken temel aktör ve asıl amaç olmaktan çıkarılıp, bireyin güvenliğini sağlaması gereken bir araca dönüştürülmesi gerektiğini ileri sürerek bireyin, güvenliği sağlanması gereken temel referans noktası olması gerektiğini savunmuşlardır (Booth, 1991).

Devlet çıkarı ve güvenliğinin sağlanmasının ulusu oluşturan toplumun güvenliğini sağlama anlamına geldiği, ulusal güvenlik ile toplumsal güvenliği eşdeğer gören realist anlayış eleştirilmiş, devlet güvenliğinin ya da ulusal güvenliğin sağlanmasının her zaman bütün toplumun güvenliğini sağlamadığı ileri sürülmüştür. Hatta Richard Wyn Jones devletin güvenliği sağlayan bir araç olmaktan çok; uygulamalarıyla neo-liberal uluslararası düzenin de etkisiyle bireyin güvensizliğini arttıran bir oluşum olduğunu dile getirmiştir (Delanty, Wodak ve Jones, 1995). Devlet merkezli bir anlayıştan öte yeni güvenlik anlayışının insancıl bir yaklaşıma sahip olması gerektiği; güvenliğin ancak kadınlar-erkekler, zenginler-fakirler, içeridekiler-dışarıdakiler gibi toplumsal bölünme ve toplumsal hiyerarşik düzenin çarpıklıklarının giderilmesiyle gerçekleştirilebileceği savunulmuştur (Tickner, 1995).

Galler Ekolü 'nün güvenlikte gerçekleştirmek istediği derinleşmeyi sadece bireyin güvenliğinin, güvenlik olgusunun kapsamına alınması olarak ele almak hatalı bir yaklaşıma sebep olur (Bilgin, 2010). Galler Okulu temsilcileri güvenlik kavramını türetilen bir kavram olarak ele aldıkları için aslında güvenliğin kapsamı zaman ve mekâna ya da tehdidi algılayan aktöre göre her zaman değişiklik gösterebilir. Ken Booth'a göre; birey ya da toplumların güvenlik algısı onların siyasi ve felsefi anlayışlarına göre oluşur (Booth, 1997). Bu anlayışa göre güvenliği sabit bazı kavram ve teorilerle belirtmek, güvenliğin toplumda kendini yeniden inşa eden doğasına aykırıdır. Böyle bir girişim ancak bazı çevrelerin çıkarları adına teori ve kavramlar oluşturmasından başka bir şey değildir.

Galler Ekolü 'nün güvenlik konusunun değişmeyen ya da değiştirilmek istenmeyen teorilerle ele alınmasına karşı çıkması Robert Cox'un teoriler ve bilginin taraflı ve teorileri oluşturan çevrelere hizmet eden araçlar olduğu fikriyle paraleldir. Cox problem çözücü teorilerin pozitivist anlayışla hareket ettiklerinden dolayı referans aldıkları nesnenin değişimine olumlu bakmadıklarını bu özellikleriyle hâkim söylemi meşrulaştırıp, uluslararası alanda belirli bir gücün hegemonyasının devam etmesine

hizmet ettiklerini ileri sürer (Cox, 1981; Smith, 1996; Viotti ve Kauppi, 2017). Bunun karşısına konumlandığı eleştirel teorileri ise statik olmayan, gerçek ve tarafsız bilginin peşinde olan teoriler olarak tanımlayıp uluslararası ilişkilerin statik teorilerle ele alınmasına karşı çıkar.

Kopenhag Ekolü sorunların güvenlik alanına çekilmesine, olağanüstü yöntemlerin kullanılmasını haklı ve meşru gösterdiğinden dolayı nasıl karşı çıkıyorsa; Galler Ekolü de güvenliğin statik ve pozitivist teorilerle ele alınmasına, güvenlik algısının hegemonik gücün istekleri ve eylemleri doğrultusunda oluşmasına hizmet ettiğinden dolayı karşı çıkar. Galler Ekolü, özellikle 11 Eylül saldırılarından sonra ABD ve Batı'nın demokrasi, özgürlük ve uluslararası düzen konusunda kendilerini merkeze oturtup, kendileri dışındaki toplumları ötekileştirerek özellikle Müslüman ülkelerin çoğuna küresel terör tehdidi kavramı üzerinden müdahale etmelerini bu şekilde eleştirir (Krause ve Williams, 1997; Birdişli, 2019).

Galler Ekolü'nün güvenlik yaklaşımının en önemli kavramlarından bir diğeri de “özgürleşme” kavramıdır. Frankfurt Okulu temsilcilerinden Horkheimer'in “bireylerin mutsuz olmalarına sebep olan engel ve kaynaklardan kurtulması ve bu sayede mutluluğunun artması” olarak tanımladığı (Horkheimer, 1972) bu kavram daha sonraları Jurgen Habermas tarafından genişletilerek kullanılmıştır. Kamusal alandaki iletişimin devamına toplumdaki çatışmaların son bulmasında büyük bir önem atfeden Habermas da özgürleşmeyi “bireyin ötekileştirme, otorite, acı ve güvensizlik duygularından kurtarılması” şeklinde tanımlayarak Horkheimer'a yakın fikirler ileri sürmüştür (Birdişli, 2019).

#### **4.1.3.3. Türkiye’de Ulusal Göç Mevzuatı**

Türkiye'nin kara ve deniz sınırlarının güvenliğinin etkin şekilde sağlanamaması, düzensiz geçişlerin durmadan artması, göç hukukuna ilişkin düzenlemelerin farklı kanunlarda ve dağınık hükümlerde yer almış olması düzensiz göçle mücadele için stratejilerin belirlenmesini, hukuksal reformlar yapılmasını ve uluslararası iş birliğinin geliştirilmesini zorunlu kılmıştır.

#### 4.1.3.3.1. 6458 Sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu

1994 Yönetmeliği ve diğer düzenlemeler, Türkiye göç hukuku konusunda yeterli ve kapsamlı bir hukuki sistem oluşturamadığı için, İçişleri Bakanlığı bünyesinde faaliyet gösteren İltica ve Göç Bürosu, Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu Tasarısının Taslağı'nı hazırlamaya başlamıştır. 11 Nisan 2013 tarihinde Resmî Gazete 'de yayımlanan YUKK, yürürlük hükmüne göre, yayım tarihinden itibaren bir yıl sonra, yani 2014 yılında yürürlüğe girmiştir (YUKK, m. 125). YUKK'un yürürlüğe girmesiyle, yukarıda bahsedilen Yönetmeliklerin YUKK'la çelişkili hükümleri uygulamadan çıkartılmıştır (YUKK, m. 124).

Türkiye'nin göç alanındaki politikalarını düzenlemek ve göçü daha etkin şekilde yönetmek için, YUKK'un verdiği yetkiyle İçişleri Bakanlığı bünyesinde Göç İdaresi Genel Müdürlüğü kurulmuş ve YUKK'un yürürlüğe girmesi ile aynı tarihte faaliyete başlamıştır. Bu kurumun görevlerinden birisi, aşağıda ayrıntılı olarak anlatılacağı üzere düzensiz göçle ilgili gelişmeleri izlemek, bu gelişmeler çerçevesinde gerekli tedbirleri almak ve uygulamaktır.

Beş kısım ve 126 maddeden oluşan YUKK, Türkiye'nin 1951 Mülteci Sözleşmesi'ni coğrafi sınırlama ile kabul ettiğini göz önünde bulundurarak, uluslararası koruma statülerini mülteci, şartlı mülteci, ikincil koruma ve geçici koruma şeklinde düzenlemiştir.

“Mülteci” statüsü ile ilgili 1951 Mülteci Sözleşmesi ve 1994 Yönetmeliği'ndeki “mülteci” tanımı benimsenerek, Avrupa'da meydana gelen olaylar sebebiyle Türkiye'de sığınma talep edenlere “mülteci” statüsü verilmektedir (YUKK, m. 61). Avrupa dışında meydana gelen olaylar nedeniyle gelenler, 1994 Yönetmeliği'nde “sığınmacı” olarak tanımlanırken (1994 Yönetmeliği, m. 3), YUKK'da ise aynı kişiler için “şartlı mülteci” statüsü öngörülmektedir (YUKK, m. 62). İlk defa YUKK ile tesis edilen “şartlı mülteci” statüsü, güvenli üçüncü ülkeye yerleştirilinceye kadar, sığınmacının geçici olarak Türkiye'de kalmasını temin etmektedir. Zira “şartlı mülteci”, Türkiye'nin uyguladığı coğrafi kısıtlama sebebiyle ortaya çıkan bir terimdir ve uluslararası korumanın, bireyin üçüncü bir ülkeye yerleştirilmesi şartı ile sağlanacağı anlamına gelmektedir.

“İkincil (tamamlayıcı) koruma” statüsü gerek uluslararası hukuk gerekse de AB hukuku çerçevesinde uzun tarihi geçmişe sahiptir. Avrupa devletleri uygulamada, “mülteci” olarak nitelendirilemeyen, ancak uluslararası korumaya ihtiyaç duyan kişilere, “de facto mülteci”, “savaş mültecisi”, “insani sığınmacı” gibi statüler vererek bu kişilere ülkelerinde kalmalarına izin vermektedirler.

İkincil koruma ile, 1951 Mülteci Sözleşmesi ve 1967 Protokolü’nde tanımlanan “mülteci” statüsünün unsurlarına uymayan, ancak kaçtıkları ülkelere dönmelerine ilişkin haklı korkuları bulunan kişilere, geri göndermeme ilkesi gereğince uluslararası koruma sağlanılmaktadır. 1994 Yönetmeliği’nde bir uluslararası koruma statüsü olarak yer almayan “ikincil koruma” statüsü, Türkiye göç hukuku çerçevesinde ilk defa YUKK ile tesis edilmiştir (YUKK, m. 63). YUKK’ta yer alan ikincil koruma statüsü Vasıflık Yönergesi’ndeki ikincil koruma hükmü esas alınmakla düzenlenmiştir. YUKK kapsamında ikincil koruma, Vasıflık Yönergesi’nde öngörülen üç farklı duruma bağlı olarak sağlanmaktadır.

YUKK’ta öngörülen uluslararası koruma statülerinden biri de “geçici koruma” statüsüdür (YUKK, m. 91). İkincil korumadan farklı olarak geçici koruma ile, bireysel olarak statülerin (mültecilik veya şartlı mültecilik) ispat edilmesinin mümkün olmadığı durumlarda, grup tabanlı koruma temin edilmektedir. Başka bir anlatımla, kitlesel akın şeklinde gelen göçmenlerin bireysel olarak uluslararası koruma başvuruları değerlendirilmemektedir (Geçici Koruma Yönetmeliği, m. 1). 1951 Mülteci Sözleşmesi ve 1967 Protokolü’nde düzenlenmemekle birlikte, AB’nin kitlesel akın durumunda geçici koruma statüsünün tanınmasına ilişkin Konsey Direktifinde geçici koruma, “kitlesel akın durumlarında uygulanan istisnai bir usul olarak, geniş çapta sığınma olayları ile baş edilemediğinde gündeme gelecek ve olağan sığınma usulüne hâlel getirmeyecek bir mekanizma” olarak tanımlanmaktadır. Geri göndermeme ilkesinin gereği olarak uygulanan geçici korumanın temel amacı, kişilerin ivedilikle güvenli bir yere ulaşımlarının sağlanması ve temel insan haklarının güvence altına alınmasıdır.

#### 4.1.3.3.2. 5543 Sayılı İskân Kanunu

Arapça kökenli bir kelime olan iskân, sözlük anlamıyla “yurtlandırma”, “yurtlanma” anlamlarına gelmektedir (http-15). Yer değişikliklerinde bulunan insanların iskân alanı için önemli bir konu olduğu gözlemlenmektedir. İskân, devletlerin uyguladığı politikalar ve toplumu yakından ilgilendiren sonuçları açısından önemli bir olgu olarak görülmektedir (İnan, 2016).

Türkiye’de yürürlükte olan 5543 Sayılı İskân Kanununun 3. maddesine göre göçmen, “Türk soyundan ve Türk kültürüne bağlı olup, yerleşmek amacıyla tek başına veya toplu halde Türkiye’ye gelip bu kanun gereğince kabul olunanlardır.” şeklinde tanımlanmaktadır. Yine aynı kanununun 4. maddesine göre göçmen olarak kabul edilmeyenler, “Türk soyundan ve Türk kültürüne bağlı olmayan yabancılar ile Türk soyundan ve Türk kültürüne bağlı bulunup da sınır dışı edilenler ve güvenlik bakımından Türkiye’ye gelmeleri uygun görülmeyenler göçmen olarak kabul edilmezler.” şeklinde belirtilmektedirler. Kimlerin göçmen olarak değerlendirildiği, kimlerin bu kapsama dahil edilmeyeceği kanunda belirtilmektedir.

Ulusal mevzuatın ilgili maddeleri üzerinde incelemeler yapıldığında göçmen kavramının ulus devletler için önemli olduğu anlaşılmaktadır. Göçmenler ait olmadıkları bir başka ülke toprağına yerleşerek varlıklarını bu yeni topraklarda devam ettirmektedirler. Dolayısıyla bu insanların vatandaşı olduğu ülkede varlık göstermeyip artık başka bir ülkede varlık göstermeleri hukuksal düzenlemeler ve devletin politikaları açısından pek çok önemli sonuca yol açmaktadır (Triandafyllidou, 2014).

Türkiye’de bulunan göçmenlerin hukuki statüleri 5543 Sayılı İskân Kanununun getirdiği düzenleme ile “Geçici barındırma, göçmen belgesinin verilmesi ve vatandaşlığa kabul” olarak ifade edilmektedir. İlgili yasanın 8. maddesinin 3. bendince, “Özel kanunlarla yurdumuza getirilen iskânlı göçmenler, sınırlarımızdan yurda girdikten sonra geçici veya kesin iskânları için belirlenen yerlerin, serbest göçmenler ise yerleştikleri yerlerin en büyük mülki amirine müracaatla kendileri ve aile fertleri için "Vatandaşlığa Girme Beyannamesi"ni imzalayarak "Göçmen Belgesi" almaya mecburdur. Göçmen Belgesi, iki yıl için geçerli olup, geçici kimlik belgesi olarak kullanılır. Bu belgede, göçmenin bu Kanununun hangi maddesi uyarınca yurda kabul edildiği belirtilir.” ifadeleri ile göçmenlerin ülke içerisinde tabii olacağı prosedür

açıklanmaktadır. Yine aynı maddenin 4. bendinde ise; “Göçmen olarak kabul edilenler, gerekli işlemlerin ilgili kuruluşlarca tamamlanmasından sonra Cumhurbaşkanı kararıyla vatandaşlığa alınırlar. Küçükler; baba ve annelerine, baba veya anneleri yoksa kan ve kayın hısımlarına bağlı tutulurlar. Kimsesiz gelen küçükler, yaşlarına bakılmaksızın vatandaşlığa alınırlar.” ifadeleri ile göçmenlerin vatandaşlığa alınma süreci hakkında açıklamalarda bulunmaktadır.

2011 yılı itibariyle Suriye’de yaşanan olaylar sonrasında başlayan göç hareketliliği ile Türkiye’ye gelen sığınmacıların, geçici bir süre ile ülkede bulunmalarının kalıcı hale gelmesinden ötürü mevcut statülerinde hukuki düzenlemeye ihtiyaç hasıl olmuştur. Mevcut Türk Hukuk Sistemi’nde göçmenlik statüsü, vatandaşlığa kabul süreci ile devam etmektedir. Vatandaşlık statüsü ise gerek ulus bilinci gerekse de getirdiği hukuki ayrıcalıklar bakımından son derece önemlidir. Bu durumda Türkiye’nin karşı karşıya kaldığı bu kitlesel göç hareketliliği karşısında ülkeye sığınan her insana göçmen statüsü ile yaklaşması mümkün değildir. Daha önce de belirtildiği üzere göçmen statüsünün uzantısı vatandaşlığa kabuldür (Özel, 2020).

#### **4.1.3.3.3. Geri Gönderme Merkezleri Yönetmeliği**

6458 Sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanununun 58 ve 95 inci maddelerine dayanılarak 22 Nisan 2014 tarihinde Göç İdaresi Genel Müdürlüğüne bağlı Kabul ve Barınma Merkezleri ile Geri Gönderme Merkezlerinin Kurulması, Yönetimi, İşletilmesi ve Denetimi Hakkında Yönetmelik çıkartılmıştır.

Ülkemizde yer alan göçmenlerin yüzde yedisi bu yönetmelikle kurulan kabul ve barınma merkezlerinde hayatlarını devam ettirmektedir. Kabul ve barınma merkezleri Göç İdaresi Genel Müdürlüğü tarafından kurulmakta ve valiliklerce (il müdürlüğü) tarafından doğrudan veya dolaylı işletilmektedir. Buralara gönderilen göçmenlerin beslenme, barınma, sağlık, sosyal ve diğer gereksinimlerini gidermektedir (Kabul ve Barınma Merkezleri Yönetmeliği, md.3).

#### 4.1.3.3.4 Türkiye’de Geri Gönderme Merkezlerinin Durumu

G İdareesi Başkanlığı resmi verilerine göre Türkiye’de bulunan geri gönderme merkezlerinin sayısı 30’a yükselirken kapasiteleri ise 20.504’e yükseltilmiştir. Bu merkezlerden sadece 2’si geçici olarak barınma imkânı sağlamaktadır (http-16).

Bu merkezlerin içerisinde sağlanacak imkanlar ise YUKK’un 59. maddesi ve Geri Gönderme Merkezleri Yönetmeliğinin 14. maddeleriyle düzenlenmiştir. Ancak geri gönderme merkezlerinin düzenlemeleri ile ilgili yasal ereve bahsi geçen yasal düzenleme ve yönetmeliğin dışında; Türkiye Cumhuriyeti Anayasası, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi (AİHS) Medeni ve Siyasi Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme (MSHS)’leri de korunmaktadır. Geri gönderme merkezlerinde sağlanan tüm hizmetler “aşağılayıcı muamele yasağı” kapsamında değerlendirilmektedir (Akbulut, 2019).

Bu merkezde sağlanan imkanlar ise YUKK’un 58. maddesinde ifade edilmiştir. Bu imkanlar; temel ve acil sağlık hakkı, eğitim hakkı, gerekli durumlarda hukuki danışmanlık hizmetlerinin sağlanması hakkı, telefon edebilme hakları olarak sıralanmaktadır. Bu haklara ek olarak yabancının kendi ülkesinden yetkilerle görüşme imkânı ve BMMYK görevlisiyle görüşebilme hakları da tanınmıştır. Ayrıca yabancı çocukların merkezlerde barındırılması sırasında ailesi refakatinde olan yabancı çocuklarla refakati olmayan çocuklar, yüksek yararları için ayrı alanlarda barındırılmaktadırlar (Anbarlı Bozatay, 2017).

GERİ GÖNDERME MERKEZİ	
S. NO	İL
1	ADANA
2	ADANA 2
3	AĞRI
4	ANKARA
5	ANTALYA
6	AYDIN
7	BALIKESİR
8	BURSA
9	ÇANAKKALE
10	ÇANKIRI
11	EDİRNE
12	ERZURUM 1
13	ERZURUM 2
14	GAZİANTEP
15	HATAY
16	İSTANBUL (BİNKILIÇ)
17	İSTANBUL (SİLVİRİ)
18	İSTANBUL (Tuzla-Konteyner)
19	İZMİR
20	KAYSERİ
21	KIRKLARELİ
22	KOCAELİ
23	KÜTAHYA
24	MALATYA
25	MUĞLA
26	NİĞDE
27	ŞANLIURFA
28	VAN (KURUBAŞ)
29	İĞDIR*
30	MALATYA*

\*Geçici Geri Gönderme Merkezi

Şekil 1: Geri Gönderme Merkezleri

Kaynak: (http-17)

#### 4.1.3.4. Türkiye'nin Düzensiz Göç/Yasadışı Göç Karşısında Korunma Stratejileri

Son 30 yıl içinde Doğu ve Güneydoğu komşu ülkelerden gelen gerek düzenli gerekse de düzensiz göç hareketlerinde artış yaşanmıştır. Bu ülkelerde yaşanan siyasal, sosyal ve ekonomik karışıklıklar nedeniyle çok sayıda göçmen Türkiye'ye ve Türkiye üzerinden gelişmiş AB ülkelerine göç etmektedir. Dolayısıyla Türkiye, sadece göç veren/kaynak veya göç alan/hedef ülke değil, aynı zamanda transit ülke

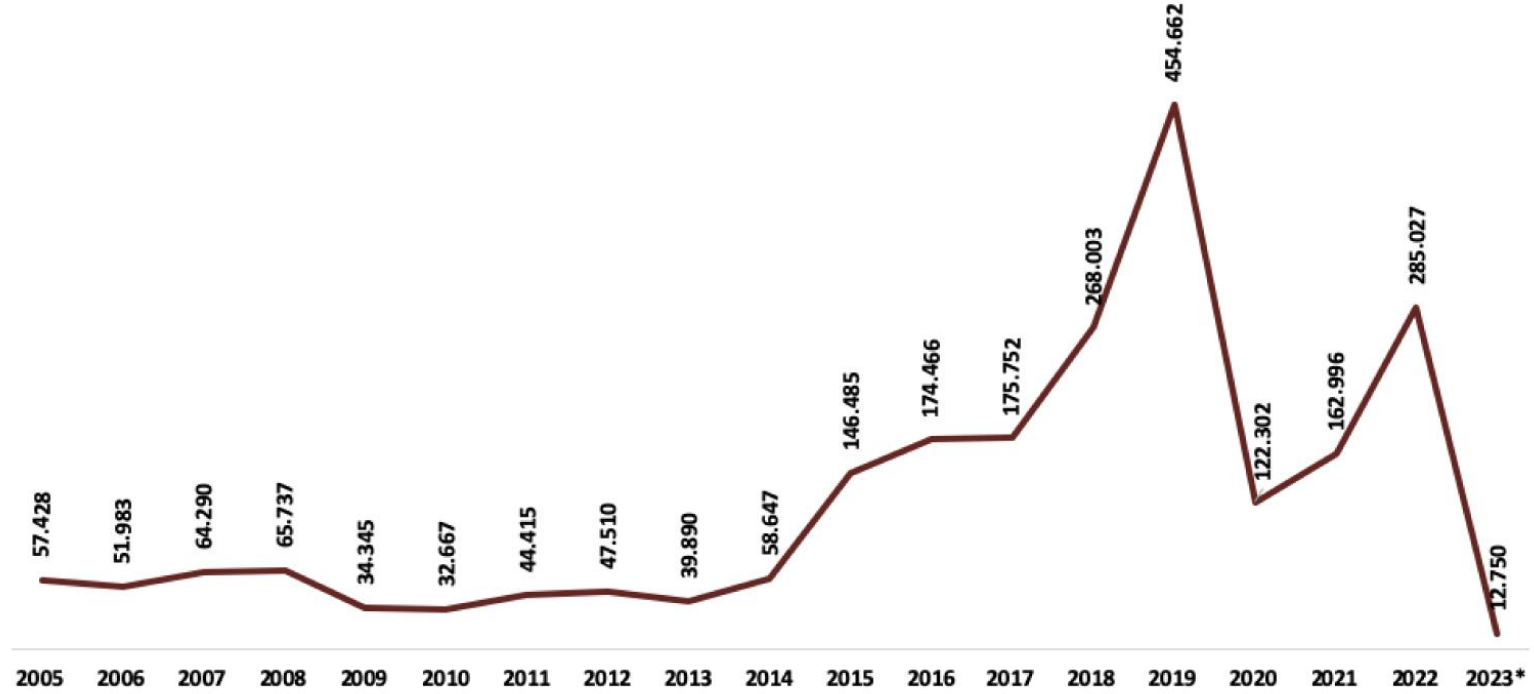


konumundadır. Türkiye’yi transit ülke olarak kullanan göçmenler hem karadan hem de denizden Doğu Akdeniz rotası ile Türkiye üzerinden Yunanistan’a, oradan da diğer AB devletlerine giriş yapmaktadırlar.

Türkiye büyük ölçüde Ortadoğu kaynaklı düzensiz göç hareketlerine maruz kalmaktadır. 1980’lerde İran ve Irak, son yıllarda ise Suriye’den gelen düzensiz göç faaliyetlerinde hem hedef hem de transit ülke konumunda olmuş ve halen de olmaya devam etmektedir. Hiç şüphesiz Ortadoğu’da sürekli yaşanan savaş ve silahlı çatışmalar, insan hakları ihlalleri ve ekonomik krizler Türkiye’yi yasa dışı veya düzensiz göç konusunda giriş ülkesi konumuna getirmektedir. Yasa dışı yollardan Türkiye’ye girenlerin yakalanmasına yönelik gerçekleştirilen denetim ve operasyonlar neticesinde, yakalanan mükerrerlikten arındırılmış düzensiz göçmen sayısı 2021 yılının aynı dönemine göre %76 artışla 231.000 olarak kayıtlara geçmiştir. Öte yandan, 2016 yılından itibaren sınır dışı edilen düzensiz göçmen sayısı ise 445.326’ya ulaşmıştır. Türkiye, 2022 yılı itibari ile geri gönderme merkezlerinin sayısını 30’a, kapasitesini ise 20.540’a yükseltmiştir. Böylece Türkiye, tüm Avrupa ülkelerinde bulunan geri gönderme merkezi kapasitesini geride bırakmıştır. İçişleri Bakanlığı’ndan alınan verilere göre Türkiye, 2022 yılı itibariyle geri gönderme merkezlerinde 107 farklı uyruktan 18.776 yabancıya idari gözetim altında tedbiri uygulamakta olup terke davet kapsamında işlemleri süren 5.675 düzensiz göçmenle birlikte toplamda 24.451 yabancıya sınır dışı işlemlerini devam ettirmektedir ([http-18](http://18)).

Şekil 2’ye bakıldığında Türkiye’nin 2014 yılından başlayarak çok yoğun bir düzensiz göç dalgasına maruz kaldığı görülmektedir.

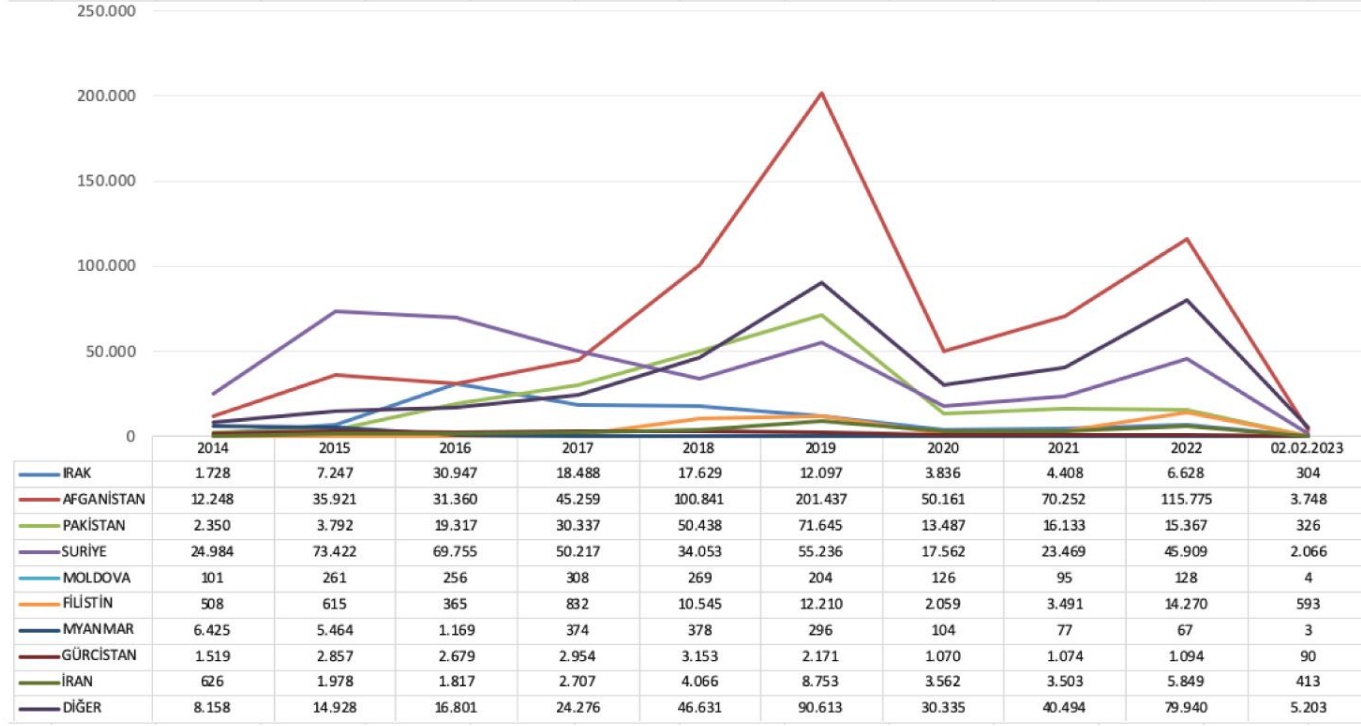
## YILLARA GÖRE YAKALANAN DÜZENSİZ GÖÇMEN SAYISI



Şekil 2: Yıllara Göre Yakalanan Düzensiz Göçmen Sayısı

Kaynak: (http-19)

## YILLARA GÖRE YAKALANAN DÜZENSİZ GÖÇMENLERİN UYRUK DAĞILIMI



Şekil 3: Yıllara Göre Yakalanan Düzensiz Göçmenlerin Uyruk Dağılımı

Kaynak: (http-20)

Şekil 3'te Türkiye'ye yasadışı yollarla giren düzensiz göçmenlerin uyruk dağılımına göre bakıldığında sırasıyla; Afganistan, diğer uyruklar, Suriye, Pakistan, Filistin, Irak, İran, Gürcistan, Moldova ve Myanmar öne çıkmaktadır. Dolayısıyla Türkiye'nin gerek hedef ülke gerekse transit ülke olarak Ortadoğu kaynaklı göçün hedefi haline geldiği dikkat çekmektedir.

Genel olarak Türkiye'ye yönelik düzensiz göçü belirleyen dört temel unsur vardır. Birincisi; yukarıda değinildiği gibi, komşu devletlerde meydana gelen siyasi istikrarsızlık ve çatışmalar, söz konusu devletlerin vatandaşlarının daha güvenli, daha iyi yaşam şartlarının bulunduğu ve zulümden yoksun yerlere gitme isteğini arttırmıştır. İkincisi; Türkiye'nin coğrafi yapısı, gelişmiş Avrupa devletlerine geçiş yapmayı hedefleyen transit göçmenler için ülkeyi çekici kılmaktadır. Üçüncüsü; Avrupa devletlerinin, özellikle AB üyesi devletlerin dış sınırlarda uyguladığı sıkı kontrol ve denetimler Avrupa'ya geçişi zorlaştırdığından, bu göçmenler Türkiye gibi Avrupa'nın çevre ülkelerine yönelmişler. Sonuncu unsur ise Türkiye'nin komşu devletlerle kıyaslandığında ekonomik açıdan daha gelişmiş ülke konumunda olmasıdır (Güzel, 2020).

1979-1987 yıllarını kapsayan ve “fertilizasyon<sup>6</sup>” olarak adlandırılan dönemde oluşan düzensiz göçün temel nedeni 1979 yılında İran'da gerçekleşen rejim değişikliğidir. Bu dönemde gelen düzensiz göçmenlerin çoğu bir süre sonra Avrupa'ya veya Kuzey Amerika'ya gitmişler. 1988-1993 yıllarını kapsayan “olgunlaşma” döneminde gerçekleşen düzensiz göç Irak, Bulgaristan ve Sovyet Cumhuriyetlerinden toplu olarak ekonomik nedenlerle gerçekleştirilmiştir. 1994 yılında sığınma ve iltica konularını düzenleyen yeni bir yönetmeliğin hazırlanmasıyla başlayan ve 2000/2001 yılına kadar devam eden “doğgunluk” döneminde düzensiz göç akınları artarak devam etmiştir. 2001 yılı ve sonrasını kapsayan “dejenerasyon” döneminde düzensiz ve kaçak göç en yüksek orana ulaşmakla birlikte hem ulusal düzeyde hem de uluslararası platformda Türkiye'nin göç sistemleri ve düzensiz göç sorunu gündemin üst sıralarında yer almıştır. Söz konusu dönemde düzensiz göç hareketlerini azaltmak ve

---

<sup>6</sup> Kelimenin tıp literatüründeki anlamı “döllenme” dir. Burada kullanılan kavramın, göçün erken dönemini belirtmek üzerine kullanıldığı düşünülmektedir.

AB müktesebatına uyum sağlamak amacıyla AB devletleri ile iş birliği geliştirilmeye başlanmıştır (Güzel, 2020).

Türkiye’de düzensiz göçmenlerin kullandıkları temel yöntemlerden biri ülkenin kara, deniz ve hava hudut kapılarının dışında sınırın herhangi bir noktasından giriş veya çıkış yapmalarıdır. Diğer temel yöntemlerden biri de ülkenin kara, deniz ve hava hudut kapılarından sahte seyahat belgeleri ile giriş veya çıkış yapılmasıdır. Belge sahteciliği, hedeflenen ülkeye daha hızlı ve daha az can tehlikesi riski ile ulaşma imkânı sağladığı için kullanılmakta ve seyahat belgelerini kontrol eden yetkilileri kandırmak suretiyle gerçekleştirilmekte ve bu avantajından dolayı aynı zamanda göçmen kaçakçılığının da yardımcı unsurlarından biri olarak nitelendirilmektedir. Dolayısıyla belge sahteciliği yoluyla para karşılığında düzensiz göçmenler için sahte kimlik ve sahte pasaport, sahte vizeler hazırlayarak Türkiye’ye girişleri veya Türkiye’den üçüncü ülkeye gitmeleri sağlanmaktadır. Bu bağlamda ülkeye giriş veya çıkışlarda sahte seyahat belgeleri kullandıkları tespit edilenler ülkeden sınır dışı edilmektedir (YUKK, m. 54/1/c).

Türkiye’ye yasa dışı girişlerin %89’u kara sınırlarından – Van, Ağrı, Hatay ve Şırnak illerinden gerçekleşmektedir. Bu geçişlerin %65’i yaya olarak, bir kısmı ise araçlarla yapılmaktadır. Düzensiz göç hareketlerinin %7’i deniz, %4’ü ise hava yoluyla gerçekleşmektedir. Deniz yoluyla gerçekleştirilen düzensiz göç hareketlerinde araç olarak genel olarak İstanbul veya İzmir’e gelen yük ve ticaret gemileri (%4), küçük tekne (%5) ve yat-botlar (%14) kullanılmaktadır. Hava yoluyla yapılan yasa dışı girişler ancak sahte pasaport veya vize ile gerçekleşmektedir ki, bu tür göçmenler de çoğu zaman pasaport kontrol memurlarınca tespit edilmekte ve yakalanmaktadır. Türkiye’ye yönelik düzensiz göç hareketleri büyük ölçüde (%85) göçmen kaçakçılarının yardımı ile gerçekleşmektedir. Bu göçmen kaçakçılarının kullandıkları ulaşım türlerine gelince ise, büyük oranda (%66) karayolunun kullanıldığı, deniz yolunun ise yalnızca %27 oranında kullanıldığı görülmektedir (Çiçekli ve Demir, 2013).

Yasa dışı yollarla ülkeye giriş veya ülkeden çıkış yaptıkları tespit edilen ya da ülkede yasal olarak kalış kurallarını ihlal eden düzensiz göçmenlerin sınır dışı edilmeleri ve gönüllü geri dönüş mekanizmasının işletilmesi, düzensiz göçle mücadele çerçevesinde Türkiye’nin uyguladığı etkili araçlardan biridir Hakkında sınır dışı kararı

alınan göçmenler geldikleri transit ülkeye veya menşe ülkelerine ya da üçüncü ülkeye geri gönderilir (YUKK, m. 52; Geçici Koruma Yönetmeliği, m. 44). Bu göçmenlerin tekrar Türkiye'ye geri dönmelerini engellemek için kalıcı çözüm üretmek adına geri dönüş, uluslararası standartlara uygun ve gönüllülük prensibi temelinde hayata geçirilir. Gönüllü olarak geri dönmek isteyen düzensiz göçmenlere GİGM tarafından gerekli destek sağlanır (YUKK, m. 87; Geçici Koruma Yönetmeliği, m. 42). Gönüllü geri dönüş uygulanırken geri gönderme yasağına uygun davranılmalıdır (Çiçekli ve Demir, 2013).

Türkiye'nin, düzensiz göçle mücadelede başlıca stratejik hedeflerini belirlemek amacıyla Düzensiz Göçle Mücadele Strateji Belgesi ve Ulusal Eylem Planı hazırlanarak yürürlüğe sokulmuştur. 2021-2025 yıllarını kapsayan bu eylem planı ile; düzensiz göçün kaynağında önlenmesine yönelik ulusal ve mekanizmaların ve uluslararası iş birliklerinin güçlendirilmesi, sınır güvenliğinin artırılması ve düzensiz göçle mücadele kapsamında alınan tedbirlerin geliştirilmesi, düzensiz göçmenlere ilişkin işlemlerin uygulanmasında insan haklarının baz alınması, düzensiz göçmenlerin insan haklarına saygılı bir şekilde geri gönderilmesinin sağlanması gibi stratejik önceliklerin hayata geçirilmesi hedeflenmiştir. Düzensiz veya yasa dışı göç hususunda AB müktesebatına uyum kapsamında yeni yasal düzenlemelerin yapılması, göçmen kaçakçılığı gibi suçlara ilişkin cezaların ağırlaştırılması ve sınır denetimlerinin artırılması gibi önlemler alınmasına rağmen ülkenin kara sınırlarının uzunluğu, üç taraftan denizlerle çevrelenmiş olması, sınırların çoğunlukla dağlık alanlara denk gelmesi, komşu olduğu devlet sayısının fazla olması ve bu devletlerin çoğunda istikrarsızlığın söz konusu olması, birçok devlete yönelik kolay vize uygulaması gibi nedenlerden dolayı bu göç hareketleri ile mücadelede başarıya ulaşamamıştır (Çiçekli ve Demir, 2013).

#### **4.1.3.4.1. Cenevre Sözleşmesi ve Türkiye**

1951 Cenevre Sözleşmesinin yürürlüğe girmesi ardından dünyanın farklı ülkelerinde ortaya çıkan göç hareketleri ve bu hareketler neticesinde göç etmek zorunda kalan insanların koşulları yürürlükte olan Cenevre Sözleşmesinin

eksikliklerini ortaya çıkarmıştır. Özellikle sözleşmede yer alan coğrafik ve tarihsel kısıtlama, sözleşme gereği mülteciliğe uygun olan insanları bu haklardan mahrum bırakmıştır. Bunun neticesinde 1951 Cenevre Sözleşmesine ek protokol getirilmiş ve 1967 senesinde yürürlüğe konulmuştur (Ünlü, 2014).

Protokolün 1. maddesinin 2. fıkrası Cenevre Sözleşmesi'nde uygulanan tarihsel çekinceyi ortadan kaldırmıştır. Mülteci tanımına uygun herkesi tarih bağlamında değerlendirmeyip bu statüyü herkese tanımıştır. Coğrafi kısıtlama noktasında ise esnek davranmış ve sözleşmeyi çekince ile imzalayan devletlere takdir yetkisini bırakmıştır. Protokolün 1. maddesinin 3. fıkrasına göre çekince belirten devletler isterlerse çekincelerini devam ettirebileceklerdir (1967 Ek Protokolü, 1.m 2. ve 3. fıkraları).

1967 Ek Protokolü, 1951 Cenevre Sözleşmesi ile bir bütün olmasına rağmen bağımsızdır. Mülteciler için oluşturulan sözleşme ve protokol mültecileri korumayı onların ayrımcılığa uğramamalarını, din ve vicdan özgürlüklerini sağlayabilmeyi, çalışma, barınma, eğitim gibi haklarını savunmayı amaçlar (Urk, 2010).

Türkiye, 1967 Ek Protokolü'nü 1968 yılı 5 Ağustos tarihinde Resmî Gazete 'de yayımlayarak 6/10266 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile onaylamıştır. Türkiye 1951 Cenevre Sözleşmesinde ortaya koyduğu çekinceyi 1967 Ek Protokolü'nde de devam ettirmiştir. Türkiye ile coğrafi kısıtlama uygulayan ülkeler Kongo, Madagaskar ve Monako'dur (Ekşi, 2012).

1951 tarihli Mültecilerin Hukuki Durumuna İlişkin Cenevre Sözleşmesi kendi kapsamını 1951 yılı öncesindeki olaylarla sınırlamaktaydı ve coğrafi olarak "sadece Avrupa'da meydana gelen olaylar" ya da "Avrupa'da veya başka bir yerde meydana gelen olaylar" tanımlarından hangisinin tercih edileceği imzacı devletin inisiyatifine bırakılmıştı. 1951 Cenevre Sözleşmesi 1967'de "Mültecilerin Hukuk Statüsüne İlişkin 1967 Protokolü" ile güncellenmiş, böylece mültecilik hususunda süre ve bölge kısıtlamaları kaldırılmıştır.

#### 4.1.3.4.2. Geri Gönderme Anlaşmaları ve Türkiye

Düzensiz göç ile mücadelede ve politikaların oluşturulmasında son dönemlerde geliştirilen en önemli araçlardan biri de geri kabul anlaşmalarıdır. Geri kabul anlaşmaları “bir ülkede düzensiz olarak bulunan kişilerin anlaşma yapılmış kaynak ülkeye veya en son transit geçiş yaptıkları ülkeye yapılan anlaşmada belirlenen şartlar ve kurallar çerçevesinde güvenli bir şekilde geri gönderilmesini sağlayan anlaşmalardır (http-21; http-22). Türkiye bu çerçevede 2001’den itibaren bazı transit ve kaynak ülkelerle geri kabul anlaşmaları imzalamıştır. Bunlar; Suriye, Yunanistan, Kırgızistan, Romanya, Ukrayna, Pakistan, Rusya, Nijerya, Bosna-Hersek, Yemen, Moldova, Belarus, Karadağ, Kosova, Norveç ve Avrupa Birliği’dir (http-21).

Bu anlaşmalarda ilk akla gelen şey; göçmeni ülkesine geri kabul eden ülkenin, özellikle son transit ülkenin bu anlaşmadaki dezavantajlı durumudur. Son transit ülke hedef ülkenin göç yükünü üzerine almayı taahhüt ettiği için bu anlaşma türünde genellikle yükü kabul eden geri kabul ülkesine, hedef ülke tarafından özellikle ekonomik yönden destekler sunulmaktadır. Başta ekonomik destekler olmak üzere diğer alanlarda sunulan destekler ile geri kabul ülkesinin yükü hafifletilmeye çalışılarak, dezavantajları azaltılmaya çalışılmakta, bir anlamda; bu yükü almaya ikna edilmektedir. Zira hiçbir ülke çeşitli teşvik ve destekler olmadan, bu yükü ya da dezavantajlı tek taraflı anlaşmaları kabul etmeye razı olmayacaktır.

Bu bağlamda Türkiye’nin geri kabul anlaşmalarındaki durumuna bakıldığında AB ile imzaladığı geri kabul anlaşması ön plana çıkmaktadır. Türkiye-AB Geri Kabul Anlaşması’ndaki en önemli teşvik ise vize muafiyetidir. Bu kapsamda AB ile Türkiye arasında 16 Aralık 2013 tarihinde Vize Serbestisi Diyalogu Mutabakat Metni ve Geri Kabul Anlaşması imzalanmıştır (http-23). Türkiye-AB Geri Kabul Anlaşması 1 Ekim 2014 tarihinde tarafların kendi vatandaşlarının geri kabulü ve transit geçiş hükümleri açısından yürürlüğe girmiştir. Anlaşmada yer alan üçüncü ülke vatandaşlarının geri kabulüne ilişkin hükümlerin ise anlaşmanın yürürlüğe girmesinden üç yıl sonra uygulanmaya başlanması kabul edilmiştir (http-21). Türkiye üzerinden AB’ye geçen üçüncü ülke vatandaşlarının Türkiye tarafından kabulü için, anlaşmanın yürürlüğe girmesinden itibaren üç yıllık bir geçiş dönemi belirlenmiş, Türkiye bu geçiş döneminden sonra üçüncü ülke vatandaşlarını kabul etmeyi taahhüt etmiştir.



Ancak 2015 yılının ortalarından itibaren Suriye İç Savaşı'ndan dolayı göç konusu büyük bir sorun haline gelmeye başlayınca üç yıllık geçiş dönemi iki yıla indirilmiştir. Yani aslında Türkiye üzerinden Avrupa'ya geçen üçüncü ülke vatandaşları 2017 yılında kabul edilecekken, bu tarih 1 Haziran 2016 olarak belirlenip öne çekilmiştir (European Parliament, 2019). Türkiye de bunun karşılığında AB'den vize muafiyeti sürecinin hızlandırılması teşviğini elde etmiştir. Zaten vize muafiyeti de AB'nin doğruya doğru genişleyen sınırlarını koruyacak şekilde tasarladığı ve bu korumayı sağlamak için belirlediği stratejik planın, komşu ülkeler tarafından kabul edilmesini sağlamak için geliştirdiği teşvik edici bir dış politika aracıdır (http-23).

Bu süreci daha da hızlandırmak ve anlaşmanın uygulanabilirliğini arttırmak adına 18 Mart 2016'da yeni bir mutabakata varılmıştır. Bu mutabakatta Türkiye'ye daha önce tahsis edilmesi kararlaştırılan 3 milyar avroluk mali destek paketinin verilmesinin hızlandırılması, AB Sığınmacı Mali İmkânı kapsamında 2018'in sonuna kadar yeni bir 3 milyar avroluk desteğin Türkiye'ye verilmesi ve İrlanda, Danimarka hariç bütün AB ülkelerinin Haziran 2016 sonuna kadar Vize Serbestisi Yol Haritasını yerine getirmesinin hızlandırılması kararlaştırılmıştır (http-23).

Bütün bu anlaşma ve mutabakatlara rağmen AB, Türkiye'nin vize muafiyetinin sağlanması konusunda belirlenen şartlara uymadığını gerekçe göstererek Türkiye'ye vize muafiyetini sağlamamıştır. Burada bir noktanın aydınlatılmasında fayda var; vize muafiyetinin sağlanması sadece Türkiye'nin geri kabul anlaşmasına bağlı değildir. AB Terörle Mücadele Yasası'nın değiştirilmesini de içeren beş temel kriterin de yerine getirilmesini talep etmekte, toplamda Türkiye'den belirlenen 72 kriterin gerçekleştirilmesi beklenmektedir (European Parliament, 2019). Türkiye AB'yi, bu konuda iki yüzlü davranıp verdiği sözleri tutmamakla eleştirirken, AB de kriterlerin Türkiye tarafından yerine getirilmediğini öne sürmektedir. Sürecin tıkanması ve karşılıklı anlaşmazlıklar, vize muafiyeti ve geri kabul anlaşmasını sekteye uğratmış, Türkiye Temmuz 2019'da geri kabul anlaşmasını askıya aldığını duyurmuştur.

AB ile yapılması planlanan geri kabul anlaşması sekteye uğramış olsa da Türkiye'nin göç konusundaki kurumsallaşmasını etkilemiştir. Diğer şartların da yerine getirilmesi sonucu anlaşmanın kabulü durumunda, Türkiye'nin vize politikasından sınır güvenliğine kadar geniş bir alanı köklü bir şekilde değiştireceği aşikardır. Vize serbestiyeti karşılığında göç ve yabancılar konusunda geliştirilecek politika

Türkiye'ye ne kadar uyacaktır bunu da şimdiden söylemek belirsizdir. Ancak başka bir açıdan bakıldığında; Türkiye'nin AB üyeliğini politika odağı ve politika hiyerarşisinde en üst sıralara koyup, birçok alanı AB'nin taleplerine göre düzenlemesi uzun vadede Türkiye için çeşitli sorunlar çıkarma potansiyeline sahiptir. Özellikle göç konusu bu şekildedir. Türkiye'nin jeopolitik konumu düşünüldüğünde; AB'nin çeşitli teşvikler karşısında dışsallaştırdığı ve göç yükünü dış sınırlarına yüklemeye çalıştığı bu politikası uzun vadede Türkiye'nin göç yükünü sorun oluşturacak derecede arttırabilir. AB üyeliği hedefi, her ne kadar Türkiye'nin göç ve yabancılar konusundaki yasal ve kurumsal kapasitesini arttırsa da üyelik öncesi şart olarak sunduğu bazı konuların Türkiye'nin jeopolitik gerçekliklerinin göz önünde bulundurularak müzakere edilmesi gereklidir.

Düzensiz göç hareketlerine karşı Türkiye'nin uluslararası sistemde kullandığı en önemli araçlardan bir tanesi de geri kabul anlaşmalarıdır.

*“AB-Türkiye Geri Kabul Anlaşması Vize Serbestisi Diyaloğunun başlamasına paralel olarak 16 Aralık 2013 tarihinde imzalandı. AB-Türkiye Geri Kabul Anlaşması'nın temel hedefi mütakabiliyet çerçevesinde, her bir tarafın diğer tarafın topraklarına giriş, topraklarında bulunma ya da ikamet etme koşullarını yerine getirmeyen kişilerin hızlı ve sistemli bir şekilde geri kabulüne ilişkin usulleri belirlemektir. Bu anlaşma bir tarafın topraklarından diğer tarafın topraklarına doğrudan giriş yapan ya da bu topraklarda kalan hem AB üye ülkeleri ile Türk vatandaşlarının geri kabulüne hem de üçüncü ülke vatandaşları ve vatansız kişiler dâhil olmak üzere diğer tüm kişilere ilişkin hükümleri kapsamaktadır (http- 24).”*

2014 yılında yayımlanan Geri Kabul Anlaşması Genelgesi'ne göre Türkiye, yaptığı anlaşma ile düzensiz göç hareketleri karşısında ülke olarak üzerine düşen yükümlülükleri gerçekleştirdiğini ve AB'ne üyelik için gereken koşulları sağladığını vurgulamıştır. 6458 Sayılı YUKK ile kurulan ve İçişleri Bakanlığı'na bağlı olan Göç İdaresi Genel Merkezleri'nin etkin ve koordineli çalışarak anlaşmanın uygulanabilir olması açısından son derece önemli bir konuma sahip olduğu görülmektedir. Türkiye'deki düzensiz göçle mücadele kapsamında geri gönderme merkezlerinin açılması ve halihazırda olanların etkinliklerinin arttırılması, AB ülkelerince gönderilen kabuller için gerekli olan tüm detayların AB kuruluşunca fonlanması, kabul anlaşması olmayan ülkeler ile yeni anlaşmaların imzalanması ve mevcut anlaşmalar için gereken işlemlerin Dışişleri Bakanlığı aracılığıyla yürütülmesi gerekmektedir. Düzensiz göç

kapsamında ÷lkeye kabul aşamasından sınır dışı edilme aşamasına kadar geçen tüm bu süreçlerin hızlı, etkin ve koordineli bir şekilde yürütülmesi esas teşkil etmektedir (Anbarlı Bozatay, 2017).

#### **4.1.3.4.3. Sınır Güvenliğinin Sağlanması**

Düzensiz göçle mücadelede veya düzensiz göçün kontrol ve yönetiminde göçmenlerin ÷lkeye geçiş noktası olan sınırların güvenliğinin sağlanması hiç şüphesiz mühimdir. Ulus devletin egemenliğinin başladığı nokta olan hudut güvenliğinin korunması adına; yeterliliğinden şüphe edilmeyen bir teşkilat, bu teşkilatın her türlü teknolojik imkânı ve uzman personelle donatılması çağın gerekliliği olarak gör÷lmektedir. Bu anlamda hudutlardan sorumlu entegre sınır yönetimi; egemen bir devletin kendi iç güvenliğinin başladığı yer olan sınırdaki insan, mal ve eşyaların geçişinde başta sınır güvenliği olmak üzere diğer yasalar ve idari tedbirlerin eksiksiz olarak uygulanması şeklinde tarif edilmektedir (http-25). Entegre sınır yönetimi, bir başka tanımla sınırların her türlü tehdit ve tehlikelere rağmen etkin kontrolünün sağlandığı kurum ve kurallar bütünüdür hâkim kılınmasıdır (Akçadağ, 2012). Göç-iltica alanında düzensiz göçle mücadelede kapsamında başvuru alan entegre sınır yönetimi ulus devletin sınır ve iç güvenliğinin sağlam temellere dayandırılması kadar gerçek sığınmacı ve mağdur yabancıların tespiti bakımından gereklidir. Nitekim dayanaksız sığınma başvurularının ayıklanarak sığınmacıların hızlı ve doğru tespitiyle acil ve hızlı koruma sağlanması gerekse göçmen kaçakçılığı ve insan ticareti suçlarının ÷lkeye girişinden önce önlenmesinde entegre sınır yönetimi önemli bir koruma mekanizmasıdır.

Türkiye’de hâlihazırda sınır güvenliği ve yönetimi yıllardır çeşitli güvenlik birimlerine havale edilerek yerine getirilmeye çalışılmaktadır. Bütüncül ve sivil bir yapıdan uzak parçalı ve güvenlikçi bir görüntüye sahip sınır yönetiminde görevli kurumlar çalışmalarını yürüttükleri farklı yasal altyapı, farklı eğitim ve eğilime sahip personel yapısının getirdiği uyumsuzluklarıyla dikkat çekmektedir (Kaya, 2019).

Sınır güvenliği ve yönetiminde görevli kurumlar; İçişleri Bakanlığı (Emniyet Genel Müdürlüğü, Jandarma Genel Komutanlığı ve Sahil Güvenlik Komutanlığı),

Kara Kuvvetleri Komutanlığına bağlı hudut birlikleri ile Ticaret Bakanlığına bağlı Gümrük teşkilatıdır. Emniyet Genel Müdürlüğü sınır kapılarından insan giriş ve çıkışların (pasaport ve vize) kontrolü ve yasa dışı göçmenlerin sınır dışı kararlarının uygulanması, Ticaret Bakanlığı teşkilatı mal (emtia) giriş-çıkışlarını, Kara Kuvvetleri Komutanlığı sınır kapıları dışındaki kara sınırların korunması, Sahil Güvenlik Komutanlığı ise deniz sınırlarının korunmasından sorumludur. Ayrıca sınır kapılarında ve deniz sınırlarındaki insan sağlığına ilişkin kontrol görevi Sağlık Bakanlığı, veterinerlik, bitki sağlığı, gıda ve yem güvenliği alanındaki kontrollerde Tarım ve Orman Bakanlığı teşkilat ve personelleri tarafından yapılmaktadır. Ancak sınır güvenliği perspektifinden Türkiye’de sınır güvenliğinin idaresinden sorumlu otoritenin İçişleri Bakanlığı olduğu anlaşılmaktadır. Bakanlık bu görevini pratikte taşrada valiler ve kaymakamlara bağlı güvenlik birimleri aracılığıyla yerine getirmektedir. Ancak sınır makamları olan mülki idare amirlerinin kara sınırlarının güvenliğinden ve korunmasından sorumlu olan kara kuvvetlerine bağlı sınır birlikleri ile sahil güvenlik unsurları üzerinde doğrudan amirlik yetkileri bulunmamaktadır. Bu durum sınır yönetiminde var olan parçalı yapıya bir de çok başlılık ve koordinasyon sorunu eklemektedir (Savaşeri, 2014).

#### **4.1.3.4.4. Yasadışı Göçmenlerin İdari Gözetim Altında Tutulması**

Düzensiz göçmenlerin ülke içindeki tespitinden sonra belli merkezlerde tutulmaktadır (Goldin, Cameron ve Balarajan, 2012). Bu uygulama bir tutuklama ya da cezalandırma olmayıp “idari gözetim” ismini taşımaktadır. Düzensiz göçmenlerin tutuldukları bu merkezlere gözaltı merkezi ya da geri gönderme merkezi ismi verilmektedir (Pécoud, 2021).

Düzensiz göçmenler için uygulanan idari gözetim uygulamalarına yönelik temel sorun alanlarının başında gelen gözaltı uygulaması, ilgili kanunlara dayalı ve cezalandırma sağından uzak olmalıdır. Gözetim merkezlerinde tutulması gereken düzensiz göçmenlerin, bu merkezlerdeki bulunma sürelerinin kısaltılması için bir düzenleme tedbiri gerekliliği dikkat çeken önemli bir nokta olarak karşımıza çıkmaktadır (Anbarlı Bozatay, 2020).

#### **4.1.3.4.5. Ülkeden Uzaklaştırma**

Uzaklaştırma ve beraberindeki terimlerin kullanılmasında çok büyük bir karmaşanın söz konusu olduğu belirtilmektedir. “İdari uzaklaştırma” (administrative removal) terimi kullanıldığı zaman sınır dışı nedenleri olarak kullanılan sebeplerle uzaklaştırmaya işaret edilmektedir. Bu, onu yasa dışı giriş yapanların ve girişi reddedilenlerin uzaklaştırılmasından ayırmaktadır. İdari uzaklaştırmanın diğer bir kullanımı, ülkeden uzaklaştırma işlemlerinin tamamına işaret etmektedir ve idari terimin kullanılması devam eden hukuki sonuçları olan sınır dışından ayırt etmek içindir. Nihayet sınır dışı dahil tüm zorunlu gidişler ülkeden uzaklaştırma ile sonuçlanmaktadır (Ergül, 2012).

İdari bir tedbir olarak sınır dışı etme, Türk yetkili mercilerin ulusal hukuk kurallarını dayanak alarak tek taraflı ve kısmen takdir yetkisini barındıran işlem ile, Türkiye'deki mevzuata göre uygunluğu bulunan yabancıların ülke sınırlarının dışında herhangi bir yere gönderilmesi olarak tanımlanmıştır. Geri göndermeme (non-refoulement) ilkesi, yalnızca kişi yaşamının veya özgürlüğünün tehdit altında olduğu kaynak ülkesine değil, güvenli olmayan üçüncü ülkelere gönderilme durumunu da yasaklamaktadır. Bu nedenle bu ilke gereğince devletler, sığınmacı ve mülteci kapsamında değerlendirilenlerin yaşamlarının ya da özgürlüklerinin tehlike altında olduğu ülkelere doğrudan ya da dolaylı olarak teslim edilmesi sonucunu ortaya çıkaran gerek devletin ülkesi sınırları içinde gerek ülke sınırları dışında yapılan tüm ülkeden uzaklaştırma prosedürlerini kapsamaktadır. Egemen Demir'e göre geri göndermeme ilkesinin, uluslararası koruma statüsüne sahip kişilerin ülkeden uzaklaştırılması sonucuna ulaştıran tüm işlemlerde etkili olduğunu vurgulamaktadır (Egemen Demir, 2015).

#### **4.1.3.4.6. Sınır Dışı Etme**

Sınır dışı etme, göç yönetiminin, sembolik olduğu kadar pragmatik işlemlere de hizmet eden parçasıdır. Sınır dışı etme devletler bakımından pragmatik olarsa bir ülkede yasal olarak kalabilme hakkı bulunmayanları geri gönderme işlevi görerek göç yönetimi sisteminin güvenlik ve etkinliğini sürdürmede bir araçtır (Schweitzer, 2017).

Yakalanmış olan düzensiz göçmenlerin gönüllü bir şekilde ülkeden ayrılmaları durumunda eğer ülkede durmalarına sebep olacak farklı bir durum yoksa sınır dışı prosedürleri işletilmektedir (Steiner, 2009).

Sınır dışı etme, sadece yabancıların düzensiz giriş, kalış ve izinsiz çalışmaları ile sınırlı değildir. Devletler, kamu düzeni, kamu güvenliği ve kamu sağlığı benzeri nedenler ile yabancıları sınır dışı edebilirler. Üçüncü bir ülkeden gelmekte olan yabancılar, vatandaşı oldukları ülkeye sınır dışı edilememeleri halinde geldikleri ülkeye sınır dışı edilebilir.

#### **4.1.3.5. Türkiye’de İktidar ve Muhalefet Partilerinin Düzensiz Göçe Dair Bakış Açıları**

Türkiye, 2011 yılında Suriye’de gerçekleşen iç savaş sonrası ortaya çıkan göç hareketliliği ile karşı karşıya kalan ülkeler arasındadır. Bu göç hareketliliği başlarda pek çok çevre tarafından “misafirperverlik”, “insanlık sınavı” gibi söylemlerle karşılanarak yaşanan bu insani kriz karşısında güvenlik-dışılaştırıcı bir yaklaşım ortaya konulmuştur. Çalışmanın bu kısmında 2011 yılından bu yana artarak devam eden göç hareketleri karşısında Türkiye’deki iktidar ve muhalefet partilerinin oluşturdukları parti programları, göç komisyon raporları, iktidar olmaları halindeki olası eylem planları ve parti liderleri ve üyelerinin söylemleri üzerinden değerlendirilmiştir. Bu değerlendirme yapılırken mevcut tüm partilerin bu konudaki stratejileri alınmamış, dolayısıyla belirli siyasal partilerin program, rapor, beyanatları değerlendirilmiştir. Çalışmada, Adalet ve Kalkınma Partisi (AK Parti), Cumhuriyet Halk Partisi (CHP), Milliyetçi Hareket Partisi (MHP), İyi Parti incelenmiştir. Zafer Partisi ise bu hususta kamuoyunda yankı uyandıran göçmen politikaları nedeniyle teze dahil edilmiştir.

##### **4.1.3.5.1. Adalet ve Kalkınma Partisi**

İktidar partisi olan AK Parti 2011 yılında ortaya çıkan göç hareketliliği karşısında “insani hak” kavramından yola çıkarak “*Açık Kapı, Açık Sınır Politikası*”

izlemiştir. Bu doğrultuda sınırlar savaştan kaçan sığınmacılara açılmıştır. *Bir İnsan Hakkı Olarak Sığınma Hakkı Kitapçığı*nda yer alan, Cumhurbaşkanı ve Ak Parti Genel Başkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın "Suriyeli kardeşlerimiz muhacir oldular. Mecburiyet içerisinde yurtlarını terk ettiler. Bizler de ensar olduk ve imkânlarımızı seferber ettik. Kim ne derse desin sizler bize asla yük değilsiniz." sözü, konu ile alakalı insancıl yaklaşımı ortaya koymuştur (http-26).

Hürriyet'in 20 Haziran 2022 tarihli haberinde; Küresel Parlamenter Göç Konferansı'na videolu mesaj ile katılan Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan,

*"Hemen her gün Yunan güvenlik güçleri tarafından zulmedilen, soyulan, darp edilen hatta katledilen mültecilerin dramlarına şahit oluyoruz. Göç ve mülteciler meselesinde asıl yükü sesi çok çıkan gelişmiş toplumlar değil, kriz bölgelerine komşu bizim gibi ülkeler çekmektedir" dedi. Cumhurbaşkanı Erdoğan, "Kabul ettikleri birkaç yüz mülteciyi reklam malzemesi olarak kullananlar derinleşen insani krizler karşısında hiçbir sorumluluk üstlenmiyor (http-27)."*

sözleri ile uluslararası göç karşısında sorumluluk almayan ülkeleri sert bir dille eleştirerek Türkiye'nin bu konudaki takındığı tutuma vurgu yapmıştır.

Ak Parti Sözcüsü Ömer Çelik, partisinin Merkez Karar ve Yönetim Kurulu Toplantısı sonrası yaptığı açıklamalarda; Türkiye'nin bir göçmen kampı olmadığı vurgusu yaparken, ülkenin daha fazla yükü kaldıramayacağına değinmiştir (http-28).

Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan, İdlib'de yapılacak konutların tamamlanmasının ardından ülkemizde bulunan 1 milyon Suriyelinin geri dönüşünün gerçekleşeceği ve bu dönüşün gönüllülük esasında gerçekleştirileceğinin altını çizmiştir (http-29).

Giderek artan göç hareketleri beraberinde pek çok sorun alanı ortaya çıkarmıştır. Kamusal kaynaklarda, kamusal hizmetlerde ve kamusal alanlarda yaşanan sıkıntılar beraberinde gerek toplum içerisinde gerekse de siyasi çevrelerde bir sorun alanı olarak görülmeye başlanmıştır. Bu yaşanan sorunlar karşısında iktidar partisinin son dönemde yaptığı açıklamalarda göçmenlerin ülkelere geri dönüşü üzerine politikalar geliştirerek "gönüllük" esaslı vurgusu dikkatleri çekmektedir (Mandacı ve Özerim, 2013).

#### 4.1.3.5.2. Cumhuriyet Halk Partisi

CHP göç hareketleri karşısında 2018 yılında parti bünyesinde 2015 yılında kurulan CHP Göç ve Göçmen Sorunlarını İnceleme Komisyonu aracılığıyla “*Mülteci Raporu*” isimli bir çalışma yayımlamıştır. CHP'nin hazırladığı “*Mülteci Raporu*”nda düzensiz göçün bir güvenlik sorunu oluşturduğu vurgulanmıştır. Ayrıca devletin güvenliğine yönelik bir tehdit unsuru olarak algılandığı ve böylece teröristler için ülkeye giriş imkânı sağladığı ifade edilmiştir. CHP'nin parti programında son dönemde karşı karşıya kalınan göçler karşısındaki idari yapılanmanın yetersizliğine vurgu yaparak konunun bakanlık düzeyinde ele alınmasına ve bu bağlamda göç ile doğrudan ilgili ayrı bir bakanlık kurulması gerektiğine dikkat çekmiştir (http-30).

Diplomasi ve Siyaset Akademisi’nde konuşan CHP lideri Kemal Kılıçdaroğlu, “CHP olarak biz en geç iki yıl içinde bütün Suriyeli kardeşlerimizi kendi bölgelerine özgür iradeleri ile göndereceğimizi söyledik (http-31).” şeklinde demeç vermiştir. Kılıçdaroğlu’nun Türkiye’nin göçmen sorununa ilişkin açıklamalarında parti programı ve komisyon raporunda odaklanılan “*insani kriz ve entegrasyon*” noktasından uzaklaşarak demeçlerinde daha keskin bir söylem kullandığı görülmektedir.

23 Nisan 2015’te CHP Mersin Milletvekili Adayları Tanıtım Toplantısı’nda konuşma yapan Kılıçdaroğlu, “Suriyeli kardeşlerimizi de geri göndereceğiz. Kusura bakma diyeceğiz. Git kendi ülkene.” açıklamalarını yapmıştır (http-32).

10 Mayıs 2022 tarihinde CHP grup toplantısında konuşan Kılıçdaroğlu, “İnsanlarımızın mahalleleri gitti, gerginlik artıyor. Gettolar oluşmaya başladı. Buralar bomba gibi her an ne olacağı belli değil. Bunu sağduyu ve akılcı politikalarla çözmek zorundayız.” şeklinde açıklamalarda bulunmuştur (http-33). CHP’nin söylemleri büyük ölçüde geçmiş yıllardaki söylemleriyle tutarlı olsa da son dönemde, ülkedeki göçmen/sığınmacı/mültecilerin sayılarında yaşanan artış ve beraberinde yaşanan toplumsal sorunlar nedeniyle sorunun büyüklüğü ve ciddiyeti CHP tarafından daha fazla dillendirilmeye başlanmıştır.

İktidarın Suriye politikasını eleştiren CHP, her fırsatta Suriyelilerden kaynaklı ortaya çıkan sorunlara ve bu sorunların acil bir şekilde çözülmesi gerekliliğine vurgu yapmaktadır. CHP’nin Suriyeliler konusunda olumlu söylemleri ve faaliyetleri bulunmaktadır. Fakat bu olumlu söylem ve faaliyetler kamuoyuna yapılan



güvenlikleştirme doğrultusundaki açıklamaların yanında gölgede kaldığı söylenebilir. Kitlesel göç, göç alan ülkeler bakımından birtakım olumsuz etkiler ortaya çıkarmaktadır. Bu çeşitli olumsuz etkiler, söz-edim aracılığıyla güvenlik zemininde değerlendirilmesi mümkündür. Güvenlikleştirme sadece iktidar değil, muhalefet saflarında yer alan siyasi liderler aracılığıyla da gerçekleştirilebilir ve güvenlikleştirmeden beklentilerin değişebildiği görülmektedir. Böylelikle belirli bir amaç doğrultusunda belirli bir kamuoyu oluşturulması hedeflenebilir. Bu kapsamda CHP'nin Suriyeliler konusundaki söylemleri güvenlikleştirme kapsamında değerlendirilebilir. Özellikle CHP'nin Suriyelilere yönelik olarak devlete, topluma ve toplumsal kimliğe zarar verdiği söylemleri ve bu göç sorununun acilen çözüme kavuşturulması gerekliliğe dair gerçekleştirilen söylemlere örnek olarak gösterilebilir (Ekici ve Acar, 2021).

#### **4.1.3.5.3. Milliyetçi Hareket Partisi**

MHP parti programında göç hareketlerini, küreselleşmenin bir olumsuz sonucu olarak değerlendirmektedir. MHP'nin yayımladığı raporda, “entegrasyon” ve “gönüllü geri dönüş” kalıcı çözüm önerileri olarak sunulmuştur. Fakat uygulanması bakımından zorluğuna dikkat çekilen entegrasyonun, sığınmacılara ev sahipliği yapan ülke bakımından uzun yıllar çözümü mümkün görünmeyen sosyal, ekonomik ve güvenlik sorunlarının özükseneceği endişesi vurgulanmaktadır (http-34).

Entegrasyon sürecinde, ev sahipliği yapan toplum ile göçmenlerin “algıları” entegrasyonun sosyal boyutunu belirleme potansiyeline sahiptir. Hem Avrupa hem Türkiye merkezli yapılan araştırmaların, “ev sahipliği yapan toplumlar ile göçmenlerin arasındaki mesafenin açıldığını” gösterdiği ifade edilmiştir. Bu durumun Avrupa'da kendisini göçmen karşıtlığı ve güvenlikleştirme yaklaşımıyla bilinen siyasi hareketlerin yükselmesiyle birlikte kendisini siyasi zeminde gösterirken, Türkiye'de göçmen karşıtlığı söylemler siyasi zeminde Avrupa'da olduğu kadar yüksek perdelerden seslendirilmemektedir. Buna karşın Türkiye'de toplum ile göçmenler arasında daha mesafeli bir yaklaşım benimsendiği görülmektedir (http-35).

MHP'nin yayımladığı raporda “*entegrasyon ve gönüllü geri dönüş*” çizgisi vurgusu dikkati çekerken, parti lideri Devlet Bahçeli'nin, 31 Ağustos 2021 (http-36) tarihinde yaptığı; “Bayram için gidenlerin geri dönmelerine lüzum yoktur.” açıklamasıyla göç konusunda daha keskin bir dil kullandığı açıkça görülmektedir.

Partisinin grup toplantısında konuşan Devlet Bahçeli, düzensiz göçü “*Adı konmamış bir istila*” olarak değerlendirirken ülkenin ilerleyen yıllardaki nüfus yapısının tehlike altına girmesi ihtimalinin değerlendirilmesi gerektiğini söylemiştir. Bahçeli konuşmasında “stratejik akıl” ve “milli çıkar” vurgusunda bulunmuştur (http-37).

#### **4.1.3.5.4. İyi Parti**

İyi Parti, parti programında uluslararası göçlerin bir güvenlik sorunu olduğu vurgusunu yapmakta ve yaşanan göç olaylarının hukuki çerçevede önlenmesi gerekliliğinin altını çizmektedir. Parti programında, yaşanan göçler karşısında Türk toplumunun temel dinamiklerinin etkilenmesine yönelik endişelerle göçe dair önleyici tedbirlerin gerekliliğine vurgu yapılmıştır (http-38).

İyi Parti lideri Meral Akşener'in TBMM'de gerçekleştirdiği grup toplantısında; göç ve sığınmacıların sorunlarına partiler üstü bir konu olarak yaklaşım göstermekte ve çözüm yerinin de TBMM olduğunun vurgusunu yapmaktadır. 11 Mayıs 2021 tarihli Hürriyet Gazetesi'nde yer alan haberin devamında ise Akşener, iktidara göç ve sığınmacı sorunları ile ilgili gerekli uyarılarda bulduklarını ifade etmiştir (http-39).

Akşener'in 27 Ağustos 2021 tarihinde Memleket Gezileri kapsamında bulunduğu Sinop'ta Türkiye'nin Avrupa'ya geçmeye çalışan göçmenlerin geçişini yapamaması durumunda, ülkede kaldıklarını ve bu durumun ülkeyi bir hendek haline getirdiği yönünde açıklaması ile çözüm yolu için diplomasiye işaret etmiştir (http-40).

6 Eylül 2022 tarihinde yayımlanan “*Strateji Belgesi ve Eylem Planı: Milli Göç Doktrini*” isimli raporda aktarılan verilere bakıldığında, ülke içerisindeki artan Suriyeli sığınmacıların nüfusuna vurgu yapılarak önümüzdeki yıllarda Türk milli

kimliğinin ciddi risklerle karşı karşıya kalacağına dair çıkarımlarda bulunulmuştur (http-41).

İyi Parti lideri Meral Akşener; “*Kararlı ve Planlı Geri Dönüşe Az Kaldı*” isimli sloganla partisinin sığınmacılara yönelik ortaya koyacağı politikaları sunduğu programın tanıtımı sırasında “1 Eylül 2026’da tüm Suriyeli sığınmacıları memleketlerine kavuşturmuş olacağız” diyerek ülkenin bir “*göçmen deposu*”na dönüştüğünün altını çizmiştir. Akşener’in açıklamaları, parti programı ve partinin yayımladığı raporlarda yaptığı “ulus kimliği, güvenlik” gibi vurgular partinin göç hareketleri karşısındaki tutumunu net bir şekilde ortaya koymaktadır (http-42).

#### **4.1.3.5.5. Zafer Partisi ve Anadolu Kalesi Projesi**

Zafer Partisi’nin düzensiz göçle mücadele konusundaki tutumu parti programında bir güvenlik meselesi olarak ele alınmaktadır. Zafer Partisi bu mücadeleyi bir varlık problemi olarak gördüğünü parti programında açıkça ifade etmektedir. Partinin, düzensiz göç konusunda diğer muhalefet partileri ile aynı çizgiye yaklaştığı söylenebilir. Ancak, Zafer Partisi’ni diğer partilerden ayıran önemli görüş farklılıkları da bulunmaktadır.

Parti programında bahsi geçen düzensiz göçlerin ciddi bir güvenlik sorunu olduğu vurgusu yapılırken “*stratejik göç mühendisliği*” ile ülkenin demografik yapısında meydana gelebilecek olan değişimlerin hayati sonuçları olacağını savunmaktadır. Düzensiz göçün kalıcı hale gelmesi durumunda başta güvenlik olmak üzere kamusal hizmet alanlarında, ekonomide ve sosyal alanlarda yol açtığı ve açacağı sorunlara dair endişelere programda rastlanmaktadır. Bu bağlamda göçle ilgili konularda keskin tedbirlerin gerekliliği yine parti programında ifade edilmiştir.

Zafer Partisi oluşabilecek yeni göç dalgalarını ve mevcutta ülke içerisinde bulunan sığınmacıların ülkelerine dönüşünü sağlamak adına “*Anadolu Kalesi*” adını verdiği projeyi yürürlüğe koymayı istemektedir. Bu projede geçici koruma altında bulunan Suriyelilerin, ülkelerine güvenli geri dönüşlerinin ulusal mevzuat ve uluslararası hukuk dikkate alınarak gerçekleştirileceği ifade edilmektedir (http-43).

Parti programı dışında Zafer Partisi Çalıştayını kapsamında Anadolu Kalesi Projesi, düzensiz göçe dair tespit ve çözüm önerileri ile dikkat çekmektedir. Sözü edilen çalıştay ile ilgili bilgi ve belgeler Zafer Partisi Genel Merkezi görevlilerince tarafımıza gönderilmiş olup, bu minvalde açıklamalar yapılmıştır. Zafer Partisi, Parti Programı ve çalıştay kapsamındaki Anadolu Kalesi Projesi temelinde aşağıdaki bilgilere ulaşılmıştır (http-44; Anadolu Kalesi Projesi):

Zafer Partisi, Suriyelilerin ülkelerine güvenli dönüşleri için uygulayacakları politikaları bir Cumhurbaşkanlığı kararnamesi ile gerçekleştirmeyi hedeflemektedir. İlgili kararnamede, geri dönüş sürecinin GİGM çatısı altında yapılması planlandığı ifade edilmektedir. Bu doğrultuda GİGM ile bir arada çalışması gereken kamu kurum ve kuruluşlarının görev ve sorumluluk alanlarının düzenlenmesi de gerçekleştirilecektir. Ülkede kayıt altında olmayan Suriyelilerin “kaçak prosedürü” ne tâbi tutulacakları aktarılmaktadır. Prosedüre göre ilgili süreç, sınır dışı etme ve cezai yaptırımları içermektedir. Suriyeli sığınmacıların ülkelerine dönüşü nasıl gerçekleştirmelerine gerektiğine yönelik duyurular, kamu spotu gibi uygulamalarından faydalanılacaktır. Olası göç hareketliliğinin önüne geçmek için farklı ülkelere Türk devleti tarafından görevlendirilen yetkililer gönderilerek yıldırıcı bir göç propagandası yapması sağlanacağı bilgisi paylaşılmıştır. Geçici koruma statüsünde bulunan yabancılara vatandaşlık verilmemesi yönünde karar alınarak duyurusunun yapılacağı söylenmektedir. Suriyelilerin ülkelerine dönüşünde Şam hükümeti ile resmi temaslar başlatılarak Rusya ile güvenlik konusunda denetlemeler yapmak için adımlar atılması konusunda çalışmaların başlatılacağı belirtilmiştir.

Türkiye, AB’den alınacak finansal desteklerle Suriye’nin inşasında etkin bir rol oynayacak ve Suriyelilerin kendi ülkelerindeki istihdamlarına yönelik teşvik edici kanunlar çıkararak geri dönüş için uygun zemini hazırlamaya çalışacaktır. Türkiye’de bulunan tüm illerde denetimler arttırılarak kaçak olarak yakalananların gerekli işlemlerden sonra derhal sınır dışı edilmesi planlanmaktadır. Ülkede Suriyelilere yönelik bedava sağlık uygulamalarına son vererek, eğitim alanında da ülkelerine dönüş sağladıklarında adaptasyon sorunu oluşmaması adına Suriyeli öğrencilere destek sağlanması planlanan diğer uygulamalardandır. Türkiye Devleti yasaları gereğince suç işleyen sığınmacılar ise yasa gereğince cezalandırılarak, cezanın bitişinde derhal sınır dışı edilecek şekilde ilgili düzenlemelerde bulunulması planlanmaktadır.

Anadolu Kalesi Projesi kapsamında kurulacak olan ve Cumhurbaşkanı yardımcısına bağlı olarak çalışması planlanan ‘‘Yabancı İşlemleri Yüksek Kurulu’’ nun temel görevleri; kaçak veya geçici korumaya tabii yabancuların sınır dışı edilme işlemleri ve ülkelerine dönüş konusundaki düzenlenmelerini yapmak olarak sıralanmıştır. Projede dikkat çeken bir detay olarak işlemlerin ivedilikle, uzman personelle ve kurumlardan bazılarının 7/24 esasıyla çalışmasının vurgusunun yapılmasıdır.

27 Kasım 2022 tarihli Cumhuriyet Gazetesi haberinde, Zafer Partisi Genel Başkanı mit zdağ’ın ‘‘Sığınmacıları gerekirse zorla yollayacağız (http-45).’’ söylemi, parti liderinin düzensiz göç hareketleri karşısındaki keskin tutumunu gözler önüne sermektedir.

## 5. SONUÇLAR VE ÖNERİLER

### 5.1. Sonuçlar

İnsanlık tarihi varoluşundan bu yana konjonktürel anlamda sürekli bir göç hareketine maruz kalmaktadır. Bu göç hareketleri gönüllü ya da zorunlu olmak üzere iki temel kategoriye sınıflandırılabilir. Ne yazık ki bu göçlerin büyük çoğunluğunu zorunlu göçler oluşturmaktadır. Dünya ölçeğinde ilk büyük göç dalgası Asya'dan başlayıp Avrupa'ya kadar uzanan adeta bir domino taşı etkisi yaratan “Kavimler Göçü”dür. Miladi takvime göre 4. yüzyılın son yarısından itibaren meydana gelen bu gelişme, bugünkü Avrupa'da yaşayan milletlerin temelini atması açısından da önem arz eder. Bir çağın kapanıp yeni bir çağın açılmasına sebep olan bu gelişme küresel anlamda birçok medeniyeti de etkilemiştir.

Ulus devletlerin temellerinin atıldığı 17. yüzyıldan itibaren dünya siyasi sisteminde yükselişe geçtiği 20. yüzyıl, aynı zamanda göç olgusunun da yeni bir yapılanma içerisine girdiği bir dönem olarak ele alınmalıdır. Coğrafi keşiflerle yeni kıtaların bulunması, Sanayi Devrimi, Aydınlanma Çağı bütün bunlar “Modern Çağ” olarak nitelendirdiğimiz dönemin de yapı taşları olmaktadır. Bu süreçte değişen ekonomi anlayışı ile kapitalizmin öne çıkması ve bunun sömürgecilikle eş anlamlı tutulması göç hareketlerini şekillendiren önemli sonuçlar doğurmuştur. Nitekim 19. ve 20. yüzyılda ve bilhassa günümüzde artan göç hareketlerinin nedeni kapitalizmin sosyal hayata yansımaları olarak da okunabilir. Kapitalizmin ilk şekli olarak görülen ticari kapitalizm birçok insanın yerini yurdunu bırakarak keşfedilen yeni coğrafyalara göç ettirilmesine neden olurken; sonrasında Sanayi Devrimi ile dönüşen kapitalizmin temel mantığı sömürgecilikle aynı olmuştur. Orta çağın kendine yeten üretim tarzı yerini dünya pazarlarının yarıştığı bir sömürge düzenine bırakmıştır. Sadece yeni bulunan kıtalar değil Asya ve Afrika kıtalarındaki insanlar da bu sömürü düzenine

mecbur edilmişlerdir. Bu insanlar, yoksulluk, savaşlar, daha insancıl yaşama umudu ile sürekli olarak göçe maruz kalmışlardır.

Görüldüğü üzere tarihsel süreç ele alındığında uluslararası göçlerin ulus devletlerin oluşmasında önemli bir etken olduğu görülmektedir. Bugün gelinen noktada ise Orta Doğu, Asya ve Afrika gibi bölgelerdeki karışıklıkların yol açtığı uluslararası düzensiz göçler ulus devletlerin devamlılığı açısından önemli bir tehdit meydana getirmektedir. Bugün bahsi geçen bölgelerden kaçmaya çalışan insanların büyük kısmının ya hedef ya da transit yer olarak gördüğü Türkiye de bu tehditle karşı karşıya kalmış durumdadır. Türkiye'nin düzensiz göç hareketleri karşısında insan hakları ve uluslararası antlaşmalara bağlı kalarak aldığı önlem ve tedbirler toplumun önemli bir kesimi tarafından yeterli görülmemektedir.

Türkiye'nin coğrafi konumundan kaynaklı uzun deniz ve kara sınırları etrafındaki uzak ve yakın komşu ülkelerin sınırları koruma konusunda kayıtsızlığı ve bölgesindeki sosyal ve siyasi istikrarsızlığın sıklıkla vuku bulması nedeniyle her zaman korunması güç sınırlara sahiptir. Türkiye 2.875 km'lik kara sınır ve 6808 km'lik deniz sınırı uzunluğun bulunduğu alanda 183 hudut kapısında sınır güvenliğini sağlamaya çalışmaktadır. Türkiye'nin uzun sınırlarına ilaveten kara sınırlarındaki engebeli arazi yapısı yıllardır süregelen terör ve kaçakçılık sorununa uygun ortam sağlamaktadır. Yakın tarihi geçmişte kitlesel sığınmalara yol açan 1980-1988 İran-İrak Savaşı, 1991'de I. Körfez ve 2003'te II. Körfez Savaşıyla Irak'ın ABD tarafından işgali ve son olarak 2011 Suriye krizinde olduğu gibi güney sınırlarımızda ulusal güvenliğimizi tehdit eden terör yapılanmaları eksik olmamıştır. Türkiye'nin sınır yönetimini zorlaştıran coğrafi şartlar (doğal nedenler) dışında farklı yasal altyapıda çalışan çeşitli kurumların varlığı dağınık ve karmaşıklığı (yapısal sorunlar) sınır yönetimindeki sorunları artırdığından entegre sınır yönetim ihtiyacı ortadadır.

Gelişen düzensiz göç hareketlerinin ulus devlet yapısı üzerinde bozulmalar meydana getirdiği varsayımı, doğru kabul edilmektedir. Ulus devlet küreselleşme, teknolojik değişim, göç vb. gelişmelerle birlikte değişim sürecine girmiş ve doğal olarak yapısında da bozulmalar meydana gelmiştir. Artan göçler kitlesel bir hale geldiğinde göç ile karşılaşan ulus devlet için ciddi bir sorun oluşturabilmektedir. Ulus devletin mevcut nüfusu içerisinde göçle gelen kitlenin sürekli artış göstermesi ciddi bir tehdit olarak görülmektedir. Küreselleşmeyle birlikte sınırların ortadan kalkması,

ulus devleti tehdit eden unsurlardan biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Serbest piyasa ekonomisinin de devletler arasında karşılıklı bağımlılıklar yaratması sonucunda ulus devlet düzeninde aşınmalar oluşturmaya başladığı görülmektedir. Ulus devlet düzenini bozan bir diğer unsur ise BM ve sonrasında hızlı bir şekilde yayılan uluslararası kuruluşlar olmuştur. Bu kuruluşlar, ulus devletin işlevselliğini tartışmaya açan gelişmelerin temeli denilebilir. Küreselleşen dünyada bölgeselleşmenin de etkisiyle ulus devletin otorite alanı etkilenmektedir. Ulus devlet, varlıklarını tehdit eden bölgeselleşmeye karşı önlemler alarak korumacı bir tavır sergileme ihtiyacı hissetmektedir.

Göç hareketlerinin göç alan ülkeler açısından güvenlik problemlerini de beraberinde getirdiği varsayımı, doğru kabul edilmektedir. Ulus devlet yapısında, ülkenin vatandaşları bağlı bulunduğu ülkenin asli unsuru olurken çeşitli sebeplerle başka ülkelere gelen yabancı kimseler, devletin güvenliğini tehdit eden bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır. Devletin sosyal yapıyı koruyabilmesi, sağlıklı bir şekilde örgütlenebilmesi gibi faktörler devlet güvenliği için önem arz etmektedir. Bu nedenle sınır ötesi insan hareketliliği göç alan ülkenin yapısını bozmaya yönelik tehdit oluşturmaktadır. Uluslararası göçlerin sonucunda göç alan ülkenin sosyal yapısı bozulabileceği gibi ekonomik yapısında da birtakım bozulmalar meydana gelme riski taşımaktadır. Bir devleti ayakta tutan en önemli unsurların başında ülke ekonomisinin geldiği göz önüne alındığında, ülke ekonomisinin bozulması devletin güvenliğini tehdit eder hale gelebilmektedir.

Bayır ve Aksu (2020), Türkiye'nin insani değerler ile güvenlik politikaları arasında bir denge gözetmek zorunda olduğunu ve insan haklarını göz önünde bulundurmamak koşuluyla ulusal çıkarlar bağlamında güvenlik bakımından sorun yaratmayacak seçeneklerin değerlendirilmesi gerekliliğine vurgu yapmıştır.

Türkiye'de sayısı milyonları aşan kayıtlı sığınmacıların kendi vatanına dönüşlerini teşvik edebilecek veya bu dönüşlerde kolaylık sağlayabilecek politikaların belirlenmesi noktasında henüz pek bir mesafe katedilmediği görülmektedir. Milyonlarca sığınmacının geri dönüşlerinin sağlıklı bir şekilde gerçekleştirilebilmesi, yalnızca Türkiye'nin gayretleriyle mümkün görünmemektedir. Aksine Suriye ve diğer uluslararası aktörler ile Türkiye arasında iş birliği yoluna gidilmesi gerekliliği inkâr edilemez (Bayır ve Aksu, 2020).



Göç hareketleri karşısında sert tutum takınarak olası göçleri engellemeye çalışan ülkeler, sorunun erken dönemde kendilerinden uzak kalmasını sağlayabilmekte iken ilerleyen süreçlerde sadece güvenlik alanı ile sınırlı kalmayarak pek çok alanda sorunla karşı karşıya kalabilmektedirler. Güvenlikleştirilen göç, konunun siyasi alandan güvenlik alanına geçişinde sadece bulunduğu yerlerde tehlikeli olmaktan çıkarak, küresel çapta tehditlere yol açabilmektedir. Kitleli göç hareketleri sadece belirli bir bölgenin sorunu olarak ele alınmamalı, küresel çapta bir sorun olduğu gerçeğiyle ülkeler arası iş birliği yoluna gidilmelidir. Uluslararası bir sorun alanı olan göçün çözümü noktasında süreçler ve tanımlamalar son derece önemli olmaktadır. Göçün tüm külfetleri küresel olarak paylaşarak sorunun çözümüne katkı sağlanması, konunun güvenlik alanından siyasi alana geri alınarak insani boyutları çözümlenmesi gerekmektedir (Battır, 2018).

Son yıllarda insanları göçe iten nedenlerin başında buldukları yerde güvende olmayışları ve bunun üzerine güvensiz alanı terk ettikleri gerçeği yatmaktadır. Devletler bu oluşan bu göç hareketliliği karşısında kendi güvenliği adına sınırlarını korumaya yönelik faaliyetlerde bulunmaktadır. Oysa göç hareketliliğinin başladığı yerlerdeki güvenlik endişeleri giderilebilse ve öncelenen politika alanları burası olsa göçler uluslararası düzeyde bir sorun olmaktan çıkabileceklerdir. Bu yaklaşım ile uluslararası alanda önde gelen tüm kurum ve organizasyonlar ortak bir plan dahilinde çalışabildiği takdirde göçler durdurulabilir ve geriye doğru göçler yaşanabilir (Arslan, 2021).

Devletlerin karşı karşıya kaldığı göç hareketleri karşısında uyguladıkları politikalarda değişikliklere gidebileceği varsayımı, doğru kabul edilmektedir. Gerçekleşen göç hareketlerinin toplumsal yapıyı bozmaya yönelik birer güvenlik tehdidi olarak görülmesi; ekonomi ve sosyal yapı başta olmak üzere pek çok alanda gözetilen dengelerin bozulmasına yönelik endişeleri içermekle birlikte ulus devletler için ciddi bir tehdit alanı oluşturabilmektedir. Ulus devletler karşılaştıkları göç hareketleri karşısında uyguladıkları politikalarda ihtiyaçlar doğrultusunda gerekli düzenlemeleri yapabilmektedirler. Devletler aldıkları yoğun göçler sonucunda ulusal mevzuat, uluslararası anlaşmalar, göç stratejisi gibi birçok alanda değişikliğe gitmektedir. Kişilerin ülkeye kabul edilmesi, geri gönderilmesi, entegrasyon süreci vb. birçok kriter devletleri politika değişikliği yapmaya itmektedir. Türkiye, göçle gelen

kişilerin hukuki statüleri başta olmak üzere pek çok alanda kurumlar ve mevzuatları ihtiyaca yönelik düzenlemek durumunda kalmıştır. Ulus devlet, yapısı gereği millet unsuruna dayanması nedeniyle aldığı yoğun göç sonucunda, yabancıların ülkeye girişinden elde edeceği haklara kadar birçok alanda düzenleme yapma yoluna gitmektedir. Ayrıca ülkede bulunan sığınmacı/göçmen/mültecilerin sayıları, eğitim durumları, sosyolojik etkileri göz önüne alındığında devletlerin politika değişikliklerine gitmesi kaçınılmaz görünmektedir. Türkiye, karşı karşıya kaldığı kitlesel göç hareketlerinin erken döneminde izlediği “açık kapı politikası” adı verilen politikada değişikliğe gitme ihtiyacı hissederek özellikle sınırlarda daha korunaklı bir mekanizmaya dönüşü gerçekleştirmek durumunda kalmıştır. Düzensiz göçe karşı Türkiye’de uygulanan yasal düzenlemeler ve uygulamalara bakacak olursak; 6458 Sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu’nu, 5543 Sayılı İskân Kanunu’nu, karşı karşıya kalınan göç hareketliliğinin kontrolünü sağlamak amacıyla oluşturulan kurumlardaki değişimleri, Türkiye Cumhuriyeti Devleti’nin kendisini koruması kapsamında imzaladığı uluslararası sözleşmeler ve anlaşmaları, sınır güvenliğinin sağlanması için alınan tedbirleri, yasadışı göçmenlerin idari gözetim altında tutulmasını, ülkeden uzaklaştırma ve sınır dışı etme işlemlerinin uygulandığı bilinmektedir.

Türkiye AB Geri Kabul Anlaşmaları ile Türkiye’nin geri kabul ettiği bir kişinin suçlu veya terörle ilişkisi durumunda bile geri göndermemesi çerçevesinde geri gönderilemediği ve ilgili kişinin idari gözetim altında tutulması da olanaklı olmadığından Türkiye’nin çok büyük bir güvenlik sorunu ile karşı karşıya kalması muhtemel hale gelebileceğinden Türkiye, zorunlu göçe kaynaklık eden ülkelerle bir an evvel geri kabul anlaşmalarını tamamlayarak yürürlük kazandırmalıdır (Arıkan, 2020).

Göç hareketleri, göç alan ülkelerde toplumdaki algılanış ve tepkiler doğrultusunda siyasal partilerin politikalarına ve söylemlerine yansıdığı varsayımı, büyük ölçüde doğru kabul edilebilir. Suriye krizinin patlak verdiği ilk dönemde, Türkiye’ye gelen Suriyelileri Türk halkı hoşgörüsüyle karşılamıştır. İlerleyen zamanlarda, ekonominin kötüye gitmesi, kamu hizmetlerinde yavaşlama, eğitim, sağlık gibi alanlarda yetersizliklerin baş göstermesiyle birlikte Türk halkı şikayetlerini daha üst perdeden dile getirmeye başlamıştır. Türkiye, 2011 ile 2015 yılları arasında

Suriyeli sığınmacılar konusunu güvenlik dışılaştırma yoluna giderken 2015'den sonra Suriyelilerin nüfusunun gitgide artmasının ardından yaşanan sorunlar ve bu durum karşısında Türk halkının verdiği tepkiler nedeniyle konunun güvenlikleştirilmesi sonucu ortaya çıkmıştır. Suriyeli sığınmacılar konusu, Kopenhag Ekolü yaklaşımları doğrultusunda değerlendirildiğinde Türkiye'de bulunan Suriyelilerin eğitimden sağlığa, ekonomiden güvenliğe birçok siyasi ve toplumsal sorunlar ile ilişkilendirilerek söz edimleri yoluyla güvenlikleştirildiği görülmektedir (Tosun, 2022). Konunun güvenlikleştirilmesi sonrasında, halkın tepkilerinin de etkisiyle siyasal partilerin, politikalarında ve söylemlerinde değişikliklere gittikleri görülmektedir. Devletler, artan göç hareketleri sonrasında bu göçleri kontrol altına alabilmek amacıyla göç yönetimi konusunda, kota, pasaport gibi daha katı sınır kısıtlamaları yoluna gitmişlerdir.

## 5.2. Öneriler

Tarih boyunca var olan göç hareketlerinin pek çok ulus devletin ortaya çıkışına katkısı olurken, bugün gelinen noktada gerçekleşen kitlesel göç hareketlerin ulus devletler için birer tehdit unsuru olduğu görülmektedir.

Gelişen göç hareketleri karşısında devletler kendi varlıklarını korumak isterken konunun insani bağlamdan çıkarılmadan değerlendirilmesi ve bu doğrultuda düzenlemelerin gerçekleştirilmesi gerekmektedir. Göçün tüm külfetlerini sadece göç alan ülkelerce karşılanması pek çok açıdan sorunu ortaya çıkarmaktadır. Bu bağlamda külfetin uluslararası düzeyde bölüşümü son derece önemlidir. Gerçekleşen göçler karşısında sert yaklaşım gösteren ülkeler kısa vadede sorunu kendisinde uzaklaştırmayı başarsa dahi ilerleyen süreçlerde ertelenen bu sorunla karşı karşıya kalabilmektedir. Sorunun çözümü noktasında uluslararası düzeyde kavramlar ve yaklaşımlar geliştirmek konuya dair bir bütünlük yakalayabilmek önemlidir. Göç eden insanları göçe zorlayan şartların ortadan kaldırılması ve kendi ülkelerindeki yaşanabilir alanların temini ise sorunun kaynağına işaret eden bir yöntem olabilmektedir.

Türkiye, 2011 yılında karşı karşıya kaldığı göç dalgalarına yönelik olarak başlarda ılımlı bir politika izlemiştir. Artan göç hareketleri, başlangıçta güvenlik problemi olarak ele alınmamıştır. Ancak ilerleyen süreçte Türkiye; siyasi partiler, medya ve kamuoyu nezdinde göçmenlere yönelik ortaya çıkan tepkiler nedeniyle konuya güvenlik eksenli bir tavırla yaklaşmak durumunda kalmıştır.

Göç hareketleri sadece devletler nezdinde değil, ülkede bulunan siyasal partilerin üzerinde çalışmalar yürüttüğü bir alan olmaktadır. Özellikle toplumdan gelen tepkiler üzerine son dönemde siyasal partilerin göç konusu üzerinde artan çalışmalarını ve değişen yaklaşımlarını gözlemlemek mümkündür. Göç konusu bir güvenlik meselesi olarak tanımlandığında olağan dışı önlemlerle karşılaşılması mümkündür. Konunun esas çözüm alanı olan siyasete dahil edilerek insan hakları çerçevesinde çözümlenmesi bir başka gerekliliktir.

Türkiye'nin coğrafi konumu itibari ile sınır güvenliği noktasında ciddi sorunlar yaşıyor olması ve güvenliğin tesisi ile ilgili birimlerin farklılıklar göstermesi entegre bir sınır güvenliğine olan ihtiyacın gerektiği kanaatini doğurmaktadır. Sınır güvenliğinin parçalı yapısı idare ve koordinasyon noktalarında da sorunlar çıkarmaktadır. Özellikle entegre sınır yönetimi alanında; teknolojik imkanlar ve donanımlı personeller ile güvenlik tahsis edilmelidir. Sınırların her türlü tehdit ve tehlikeye karşı hazır olmasının önemi gün geçtikçe artan bir öneme sahiptir. Bu düzenlemeler ile sadece devletlerin değil, göç etmek durumunda kalan insanların güvenlikleri de hızlı ve etkin bir şekilde sağlanabilmektedir.

Türkiye'nin karşı karşıya kaldığı düzensiz göç hareketiyle mücadelesinde tek başına çabasının yeterli olmayacağı görülmektedir. Sorunun çözümü noktasında, başta Suriye ve uluslararası aktörlerle iş birliğinin gerekliliği yadsınamaz bir gerçektir.

Türkiye'nin AB Geri Kabul Anlaşmaları kapsamında suç işleyen ya da terör faaliyetlerinde bulunan kişilerin geri gönderme işlemlerini gerçekleştirememesi ve bu kişilere idari gözetim uygulayamaması noktasındaki eksiklikler ciddi güvenlik açıklarını da beraberinde getirebilmektedir. Bu kapsamda geri kabul anlaşmalarının hızlı bir şekilde tamamlanması önem kazanmaktadır.

Türkiye'nin AB ile adaylık ve müzakere sürecinde düzensiz göçün engellenmesi ve düzensiz göçle mücadele alanında uyum çalışmaları kapsamında 2002

yılında ‘İltica, Göç ve Dış Sınırların Görev Gücü’ birimi kurularak entegre sınır yönetimi üç başlıktan birisi olarak belirlenmiştir. Görev Gücü ilk olarak 2003 yılında Dış Sınırların Korunmasına Yönelik Strateji Belgesini hazırlamış ve hükümet tarafından bu hususlar strateji belgesi olarak ilan edilmiştir. Strateji belgesi tüm sınırların asker olmayan, profesyonel ve sivil bir gözetim birimi tarafından yönetimi ve denetiminin sağlanmasını önermektedir. Dış sınırların ihtisaslaşmış sivil bir teşkilat marifetiyle yönetimi, Türkiye’nin AB’ye üyelik perspektifiyle hazırladığı ulusal programlarda da teyit edilerek reformun getireceği külfetin AB’nin siyasi ve mali desteğiyle aşılması düşünülmektedir. ‘Türkiye’nin Entegre Sınır Yönetimi Stratejisinin Uygulanmasına Yönelik Ulusal Eylem Planı’ kapsamında 2014 yılına kadar AB müktesebatına uyumun tamamlanması ve yeni kurulacak olan sivil sınır yönetim teşkilatının tek yetkili otorite olarak faaliyete geçmesi öngörülmüştür. Bu anlamda 2008 yılındaki ulusal programda 2011 yılına kadar yasal altyapının tamamlanması hedefi tekrar edilmiştir. 2009 yılına gelindiğinde ‘Türkiye’nin Entegre Sınır Yönetimi Ulusal Eylem Planının Uygulanmasına Yönelik Taslak Yol Haritası’ hazırlanması çalışmalarına, entegre sınır yönetimi ile ilgili kurum ve kuruluşların temsilcilerinin katılımıyla yeniden oluşturulan Dış Sınırlar Görev Gücü öncülüğünde çalışmalar tamamlanmıştır. Ayrıca yeni kurulacak olan sınırlardan sorumlu kolluk teşkilatının kurulmasına yönelik çalışmalar halen devam etmektedir. Bu oluşturulması planlanan yeni yapının sınır güvenliği açısından önemli bir kurum haline geleceği düşünülmektedir.

Sonuç olarak; sınırsızlaştırıldığı iddia edilen dünyanın, giderek sınırlarını daha da kalınlaştırmak durumunda olduğu bir zamanda, ulus devletin ana varlık nedeni giderek güvenlik meselesine odaklanmaktadır. Bu tezde, ulus devlete tehdit unsuru olan düzensiz göç karşısında devletin temel aktör olma vasfından hareketle, aldığı tedbirler değerlendirilmiştir. Bu tedbirlere ilaveten alınacak en önemli önlemin, diplomasi ve iş birliği olduğu gözden uzak tutulmamalıdır. Zira, ulus devlet tek başına bu süreci yürütebilecek durumda değildir. Güçlü ulusal politikalar ve uluslararası iş birliği nezdinde başarı sağlanabilecektir. Bu noktada göçün güvenleştirilmesinin, siyasal otoritelerce kitlelere “varoluşsal bir tehdit” olarak sunulması, konunun siyasal sahadan güvenlik alanına evrilmesi ile ilerleyecektir. Ulus devletin elbette kendini koruyacak tedbirleri alması varlık nedeninin ana kaynağıdır. Dolayısıyla düzensiz göç

teması, gerek ulusal/ uluslararası düzenlemelerle gerekse de insan hakları bağlamlı açıklamalar ile sürece yön verecektir.

## KAYNAKÇA

- Ak, G. ve Akarçay, P. (2018). Sosyolojik, psikolojik ve kuramsal açıdan göç olgusu: Küreselleşmenin insani ve vicdani yüzü. *Kesit Akademi Dergisi*, (14), 188-202.
- Akan, Y. ve Arslan, İ. (2008). *Göç ekonomisi*. Bursa: Ekin Yayınevi.
- Akbulut, M. (2019). Geri gönderme merkezlerindeki fiziki koşullara karşı başvuru yolları. *Public and Private International Law Bulletin*, 39 (1), 1-32.
- Akca, Z. (2005). *Ulus-devlet ve küreselleşme ilişkisi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Sivas: Cumhuriyet Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Akçadağ, E. (2012). *Yasa dışı göç ve Türkiye*. Ankara: Bilge Adamlar Stratejik Araştırmalar Merkezi Rapor No:42.
- Akıncı, A. (2012). Modern ulus devletlerin doğuşu. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (34), 71-82.
- Aktaş, T. M. (2015). Ücret odaklı uluslararası iş gücü hareketliliğinin iş gücü piyasalarına etkileri. *Tesam Akademi Dergisi*, 2 (2), 197-219.
- Alağuş, S. (2018). *Küreselleşme ve ulus-devlet ilişkisinin yerelleşme ve bölgeleşme üzerine etkileri*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Niğde: Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Altın, C. (2014). *Mevsimlik göç ve yoksulluk: Ankara- Polatlı mevsimlik tarım işçileri örneği*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Anbarlı Bozatay, Ş. (2017). Türkiye'de geri gönderme merkezlerinin göç yönetimi açısından kurumsal ve işlevsel yönleriyle değerlendirilmesi. *Karaman: Kayfor 17*, 1163- 1194.
- Anbarlı Bozatay, Ş. (2020) Türkiye'de yasa dışı/düzensiz göçmenlerin idari gözetim altında tutulması: Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi temel hükümleri bağlamında bir değerlendirme. *TURAN-SAM 12*, (46), 85-89.
- Anbarlı, Ş. (2004). Küreselleşme karşısında ulus devletin yeni konumu: Türkiye için bir perspektif. *Polis ve Sosyal Bilimler Dergisi*, (1), 127-146.
- Anderson, B. (2017). *Hayali cemaatler: Milliyetçiliğin kökenleri ve sınırları* (9. Baskı). (Çev: İ. Savaşır). İstanbul: Metis Yayınları.
- Arıkan, G. (2020). *Göç hukukunda yabancıya sağlanan uluslararası, bölgesel ve ulusal koruma*. İstanbul: Onikilevha Yayınları.
- Arslan, E. (2021). Göçü harekete geçiren bir dinamik olarak güvenlik: Suriye'nin devlet kapasitesi ve kırılğan devlet niteliği üzerine bir değerlendirme. E. Arslan (Ed.), *Yerel ve küresel eksende uluslararası göç üzerine incelemeler içinde* (s. 1-25). Ankara: Nobel Bilimsel Eserler.
- Atajanova, A. (2022). *Uluslararası göçün ekonomiye olan etkisi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Kırıkkale: Kırıkkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

- Aydemir, S. ve Şahin, S. C. (2017). Tek tanrılı dinlerde göçe sosyolojik bir yaklaşım: Göç teorileri açısından bir analiz. *Journal of Islamic Research*, 28 (3), 359-371.
- Baharççek, A. (2015). Uluslararası kuruluşların işlevleri. *TC Başbakanlık Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu*, 229, 229-241.
- Balibar, E. ve Wallersteinin, I. (1995). *Irk, ulus, sınıf*. İstanbul: Metis Yayınları.
- Balzacq, T. (2005). The three faces of securitization: Political agency, audience and context. *European Journal of International Relations*, 11 (2), 171-201.
- Barry, N. (2012). *Modern siyaset teorisi* (3. Baskı) (Çev: E. Mustafa ve Ş. Yusuf). Ankara: Liberte Yayınları.
- Battır, O. (2018). Küreselleşme sürecinde güvenlik sorununa evrilen kitlesel göç hareketleri. L. Yiğittepe ve Y. A. Güzelipek (Ed.), *Küresel güvensizlik içinde* (s. 234-262). İstanbul: Yalın Yayıncılık.
- Bauman, Z. (1999). *Çalışma, tüketicilik ve yeni yoksulluk* (Çev: Ümit Ökten). İstanbul: Sarmal Yayınevi.
- Bauman, Z. ve Bordoni, C. (2018). *Kriz hali ve devleti* (1. Baskı) (Çev: Yavuz Alogan). İstanbul: İthaki Yayınlar.
- Bayar, F. (2008). Küreselleşme kavramı ve küreselleşme sürecinde Türkiye. *Uluslararası Ekonomik Sorunlar Dergisi*, 32 (4), 25-34.
- Bayır, D. ve Aksu, F. (2020). Açık kapı politikasından güvenlik tehdidine Türkiye’de Suriyeli sığınmacılar olgusu. *Marmara Üniversitesi Siyasal Bilimler Dergisi*, 8 (2), 324-356.
- Bayraklı, C. (2007). *Dış göçün sosyo-ekonomik etkileri: görece göçmen konutlarında (İzmir) yaşayan Bulgaristan göçmenleri örneği*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Aydın: Adnan Menderes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Beriş, H. E. (2008). *Moderniteden postmoderniteye siyaset* (2. Baskı). Ankara: Lotus Yayınevi.
- Betts, A. (2011). Introduction: Global migration governance. A. Betts (Ed.), *Global Migration Governance* içinde (s. 1-33). UK: Oxford University Press.
- Bilgin, N. (2001). Teoriden pratiğe modelden temsile yurttaşlık. *Türkiye Günlüğü*, 67, 44-80.
- Bilgin, P. (2010). Güvenlik çalışmalarında yeni açılımlar: Yeni güvenlik çalışmaları. *Stratejik Araştırmalar*, 8 (14), 30-53.
- Birdişi, F. (2019). *Teori ve pratikte uluslararası güvenlik kavram-teori-uygulama*. Ankara: Seçkin Yayınları.
- Booth, K. (1991). Security and emancipation. *Review of international studies*, 17 (4), 313-326.
- Booth, K. (1997). *Security and self: reflections of a fallen realist*. <https://yorkspace.library.yorku.ca/xmlui/bitstream/handle/10315/1414/YC10073.pdf?sequence=1> (Erişim Tarihi: 03.01.2022).



- Bozbeyoğlu, E. (2015). Mülteciler ve insan hakları. *Hacettepe Üniversitesi İletişim Fakültesi Kültürel Çalışmalar Dergisi*, 2 (1), 61-80.
- Bozkurt, Y. ve Ayfer, R. (2018). Göçün kentleşme üzerindeki etkisi: Kütahya il örneği. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (57), 144-162.
- Brettell, C. B. and Hollifield, J. (2014). *Migration theory talking across discipline*. New York and London: Routledge.
- Buzan, B., Waever, O. and De Wilde, J. (1998). *Security: A new framework for analysis*. London: Lynne Rienner Publishers.
- Bülbül, K. (2007) *Küreselleşme, kültür medeniyet: Yerel kimliklerden stratejilere* (2. Baskı). Ankara: Orient Yayınları.
- Büyüktarakçı, S. (2009). Mevsimlik İşler ve kampanya işlerinde belirli süreli iş sözleşmesi. *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 11 (Özel Sayı), s. 1071-1110.
- Calhoun, C. (2012). *Milliyetçilik* (3. Baskı) (Çev: B. Sütçüoğlu). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Castles, S. and Miller, M. J. (2008). *Göçler çağı: modern dünyada uluslararası göç hareketleri* (Çev: B. U. Bal, İ. Akbulut). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Coşkun, B. ve Eşki Çaylak, Ş. (2021). Avrupa yerel yönetimler özerklik şartı ve ek protokol bağlamında Türkiye'deki yerel yönetimler üzerine bir değerlendirme. Mustafa Lütfi Şen (Ed.), *Sessiz gemi* içinde (s. 125-142). İstanbul: Marmara Belediyeler Birliği Kültür Yayınları.
- Coşkun, İ. (1997). *Modern devletin doğuşu*. İstanbul: Der Yayınları.
- Cox, R. (1981). Social forces, states and world orders: Beyond international relations theory. *Millennium Journal of International Studies*, 10 (2), 126-154.
- Csepeli, G. and Örkény, A. (2002). Avrupa'daki milli marşların bir tasviri. *Türkiye ve siyaset*, Ocak-Şubat, 82-88.
- Çağlayan, S. (2006). Göç kuramları, göç ve göçmen ilişkisi. *Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 17, 67-91.
- Çam, E. (2005). *Siyaset bilimine giriş* (9. Baskı). İstanbul: Der Yayıncılık.
- Çiçekli, B. (2014). *Yabancılar ve mülteci hukuku*. Ankara: Seçkin Hukuk.
- Çiçekli, B. ve Demir, O. Ö. (2013). *Türkiye koridorunda yasadışı göçmenler*. Ankara: Karınca Yay.
- Delanty, G., Jones, P. and Wodak, R. (2008). Introduction. G. Delanty, R. Wodak and P. Jones (Eds.), In *Identity, belonging and migration* (s. 1-18). Liverpool: Liverpool University Press.
- Demir, O. Ö. ve Erdal, H. (2010). Yasadışı göç ile ilgili kavramların doğru anlaşılabilmesi sorunu ve yazılı basında çıkan haberler üzerine bir inceleme. *Polis Bilimleri Dergisi*, 12 (1), 29-54.
- Demirci, N. (2018). *Uluslararası boyutuyla göçmenlerin temel hak ve özgürlükleri, tartışma metinleri*. İstanbul: İstanbul Ticaret Üniversitesi Dış Ticaret Enstitüsü.

- Deniz, T. (2014). Uluslararası göç sorunu perspektifinde Türkiye. *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 18 (1), 175-204.
- Deudney, D. (1995). Political fission: State structure, civil society and nuclear security politics in the United States. R. Lipschutz (Ed.), *On Security* içinde (s. 87-123). New York: Columbia University Press.
- Develi, E. S. (2017). 21. yüzyılda göç olgusu: uluslararası göç teorilerinin ekonomi politiği. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 22, 1343-1353.
- Dönmez, K. ve Canan, Ö. (2015). *Göç bağlamında uluslararası iş birliği ve Türkiye'nin politikaları*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Çanakkale: Çanakkale On Sekiz Mart Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Duman, Z. M. (2011). Neo liberal küreselleşmenin zaferi. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, 8 (1), 667-700.
- Durdu, Z. (2009). *Türkiye'de küreselleşmenin siyasal-kültürel etkileri: Çokkültürcülük-ulusal kültür*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. İzmir: Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Egemen Demir, I. (2015). Yukk kapsamında uluslararası koruma statüsü sahiplerinin ve sığınmacıların ülkeden uzaklaştırılması. *Maltepe Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*. 14 (2), 37-64.
- Ekici, S. ve Acar, A. (2021). Göç ve güvenlik: Cumhuriyet Halk Partisi'nin Suriyeli göçmenler konusundaki söylemlerinin güvenlikleştirme perspektifinden değerlendirilmesi. *Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (27), 276-291.
- Ekşi, N. (2012). *Yabancılar hukukuna ilişkin temel konular*. İstanbul: Beta Yayınları.
- Emmers, R. (2013). *Güvenlikleştirme* (Çev: N. Uslu). İstanbul: Röle Akademik Yayıncılık.
- Erdoğan, M. (2015). *Türkiye'deki Suriyeliler: toplumsal kabul ve uyum*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Ergül, E. (2012) *Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Türk Hukuku'nda sınır dışı etme geri gönderme ve geri verme*. Ankara: Yetkin Yayınları.
- Erkal, E. M., Baloğlu, B. ve Baloğlu, F. (1997). *Ansiklopedik sosyoloji sözlüğü*. İstanbul: Der Yayınları.
- Erözden, O. (1997). *Ulus-devlet*. Ankara: Dost Kitabevi Yayınları.
- Ertan, K. ve Akkoyunlu, B. E. (2017). Türkiye'nin göç politikası. *Türkiye ve Orta Doğu Amme İdaresi Enstitüsü*, 1 (2), 7-39.
- Ertan, K. ve Ertan, B. (2018). Türkiye'nin göç politikası. *Yeditepe Üniversitesi İİBF Dergisi*, 1 (2), 7-39.
- Etgü, M. A. (2018). *Kozmopolisten küreselleşen dünyanın devletine: Küresel devlet*. İstanbul: On İki Levha Yayıncılık.
- European Parliament. (2019). Legislative train schedule towards a new policy on migration. *Journal of World of Turks*, 6 (2), 37-53.

- Falk, R. (2001). *Yırtıcı küreselleşme: Bir eleştiri*. İstanbul: Küre Yayınları.
- Fansa, M. (2021). Kimim ben? Göçmen, sığınmacı, mülteci, yabancı, vatansız ve geçici koruma: Türkiye'deki Suriyeliler. *Antakiyat*, 4 (2), 289-306.
- Geiger, M. and Pécoud, A. (2010). The Politics of International Migration Management. M. Geiger, and A. Pécoud (Ed.), In *The Politics of International Migration Management* (s. 1-20). New York: Palgrave Macmillan.
- Gellner, E. (2008). *Uluslar ve ulusçuluk* (2. Baskı) (Çev: B. Ersanlı ve G. G. Özdoğan). İstanbul: Hil Yayın.
- Gezgin, M. F. (1991). İşgücü göçü teorileri. *Sosyoloji Konferansları Dergisi*, 23, 31-50.
- Giddens, A. (2008). *Ulus Devlet ve Şiddet* (Çev: C. Atay). İstanbul: Kalkedon Yayınları.
- Giddens, A. (2012). *Sosyoloji* (1. Baskı). Cemal Güzel (Ed.). İstanbul: Kırmızı Yayınları.
- Goldin, I., Cameron, G. and Balarajan, M. (2012). *Exceptional people: How migration shaped our world and will define our future*. USA: Princeton University Press.
- Güllüpınar, F. (2012). Göç olgusunun ekonomi-politiği ve uluslararası göç kuramları üzerine bir değerlendirme. *Yalova Sosyal Bilimler Dergisi*, 2 (4), 53-85.
- Güneş, B. (2015). *Uluslararası örgütler hukuku birleşmiş milletler sistemi*. Ankara: Siyasal Kitapevi.
- Güzel, B. (2020). *Türkiye-Gürcistan sınırında düzensiz göç hareketleri: Doğu Karadeniz örneğinde göçmen deneyimleri*. Ankara: Sonçağ Akademi.
- Haas, H., Czaika, M., Flahaux, M. L., Mahendra, E., Natter, K., Vezzoli, S. and Villares Varela, M. (2019). International migration: Trends, determinants, and policy effects. *Population and Development Review*, 45 (4), 885-922.
- Habermas, J. (2002). *Küreselleşme ve milli devletlerin akıbeti*. İstanbul: Bakış Yayınları.
- Haddad, E. (2003). The refugee: The individual between sovereigns. *Global Society*, 17 (3), 297-322.
- Hampshire, J. (2013). *The politics of immigration: Contradictions of the liberal state*. Cambridge: Polity Press.
- Hasgüler, M. ve Uludağ, M. (2015). *Devletlerarası ve hükümetler dışı uluslararası örgütler*. <https://acikders.ankara.edu.tr/course/view.php?id=1481> (Erişim Tarihi: 12.01.2022).
- Hicks, J. R. (1932). *The theory of wages*. UK: University of Oxford.
- Hisarlıoğlu, F. (2019). Güvenlikleştirme. *Güvenlik Yazıları Serisi*, 24, 1-7.
- Hobbes, T. (2007). *Leviathan*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Hobbes, T. (2013). *Leviathan* (Çev: S. Lim). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Hobsbawm, E. J. (2017). *Milletler ve milliyetçilik* (6. Baskı) (Çev: Osman Akınhay). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

- Horkheimer, M. (1972), *Critical theory: Selected essays* (Çev: M. J. O'Connell). New York: Seabury Press.
- İçli, G. (2002). Türk modernleşme sürecinin günümüzdeki yönelimi. *Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 26 (2), 245-254.
- İlhan, A. (2003). *Hangi küreselleşme*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- İnan, C. E. (2016). Türkiye'de göç politikaları: İskân Kanunları üzerinden bir inceleme. *Göç Araştırmaları Dergisi*, 2 (3), 10-33.
- İnliceliler, D. N. (2019). *1923 yılından bugüne Türkiye'nin uluslararası göç politikaları ve sosyal- ekonomik etkileri*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: Maltepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Kalm, S. (2010). Liberalizing movements? The political rationality of global migration management. M. Geiger, and A. Pécout (Eds.), In *The Politics of International Migration Management* (s. 21-44). New York: Palgrave Macmillan.
- Kalyoncu, Ş. ve Yücel, G. (2019). Soğuk savaş sonrası Kosova'da yükselen etnik milliyetçilik ve balkan güvenliği. *Akademik Hassasiyetler*, 6 (12), 251-267.
- Kapani, M. (1995). *Politika bilimine giriş*. Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Karabulut, B. (2016). *Uluslararası ilişkiler: kavramlar-teoriler-kurumlar*. Ankara: Barış Yayınevi.
- Kaya, M. (2005). Beyin bolluğu/ saçılması/ taşması. *Üniversite ve Toplum Dergisi*, 6 (2).
- Kaya, Ö. S. (2019). *Geçici koruma statüsünde bulunan Suriyeli üniversite öğrencilerinin göç sürecindeki uyum yaşantıları*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Hacettepe Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Keleş, R. ve Erbay, Y. (1999). Avrupa Konseyi'nin bölge olgusuna bakışı. *Çağdaş Yerel Yönelimler*, 8 (4), 3-29.
- Kerestecioğlu, İ. Ö. (2013). *Milliyetçilik uyuyan güzeli uyandıran prensten Frankeştayn'ın canavarına*. Birsen Örs (Ed.), *19. yüzyıldan 20. yüzyıla modern siyasal ideolojiler içinde* (s. 307-351). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Kılınç, A. (2018). Sınır aşan göçler: Mülteci sorunu ve göç yönetimi. *Ombudsman Akademik Dergisi*, 4 (8), 75-102.
- King, G. and Murray, C. (2001). Rethinking human security. *Political Science Quarterly*. 16 (4), 585-610.
- Koçak, Y. ve Terzi, E. (2012). Türkiye'de göç olgusu, göç edenlerin kentlere olan etkileri ve çözüm önerileri. *Kafkas Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Dergisi*, 3 (3), 169-175.
- Koser, K. (2007). *International migration: A very short introduction*. Oxford: Oxford University Press.
- Kösoğlu, N. (2001). Milli kimlik, etnik grup ve mozaik kültür. *Türkiye ve Siyaset*, 3, 41-50.
- Kösoğlu, N. (2002). *Küreselleşme ve milli hayat*. İstanbul: Ötüken Neşriyat.

- Krause, K. and Williams, M. C. (1997). From strategy to security: Foundations of critical security studies. K. Krause and M. Williams (Ed.), In *Critical Security Studies* (p. 33-60). Minnesota: University of Minnesota Press.
- Kurtuluş, B. (1999). *Amerika Birleşik Devletleri'ne Türk beyin göçü*. İstanbul: Alfa Yayıncılık.
- Kürkçü Dumanlı, D. (2013) Küreselleşme kavramı ve küreselleşmeye yönelik yaklaşımlar. *Turkish Online Journal of Design Art and Communication*, 3 (2), 1-11.
- Lacarrieu, M. (2015). Küreselleşme çerçevesinde yerel imgelerin ve kültürel kimliklerin oluşumu. E. Négrier ve L. Bonet (Ed.), *Ulusal kültürlerin sonu mu? Çeşitlilik sınavında kültür politikaları* içinde (s. 25-44). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Leca, J. (1998). Neden söz ediyoruz? L. Jean (Ed.), *Uluslar ve Milliyetçilikler* içinde (s. 11-20). İstanbul: Metis Yayınları.
- Lentini, E. (1985). The definition of refugee in international law: Proposals for the future. *Boston College Third World Law Journal*. 5 (2), 183-198.
- Levoy, M. and Geddie, E. (2010). Irregular migration: Challenges, limits and remedies. *Refugee Survey Quarterly*, 28 (4), 87-113.
- Light, M. (2013). Regulation, recruitment, and control of immigration. S. Gold and S. Nawyn (Eds.), In *Routledge International Handbook of Migration Studies* (s. 345- 354). New York: Routledge.
- Mandacı, N. ve Özerim, G. (2013). Uluslararası göçlerin bir güvenlik konusuna dönüşümü: Avrupa'da radikal sağ partiler ve göçün güvenleleştirilmesi. *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, 10 (39), 105-130.
- Mardani, A. (2018). *Göç hikayeleri*. Yayımlanmamış Sanatta Yeterlik Tezi. Ankara: Hacettepe Üniversitesi, Güzel Sanatlar Enstitüsü.
- Massey, D. S., Arango J., Hugo, G., Kouaouci, A., Pellegrino, A. and Taylor, J. E. (2013). Theories of international migration: A review and appraisal. *Population and Development Review*, 19 (3), 431-466.
- Mcsweeney, B. (1999). *Security, identity and interest: A sociology of international relations*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Morley, D. and Robins, K. (1997). *Kimlik mekanları* (Çev: E. Zeybekoğlu). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Mutluer, M. (2003). *Uluslararası göçler ve Türkiye*. İstanbul: Çantay Kitabevi.
- Nalbant, A. (1997). *Üniter devlet: Bölgeselleşmeden küreselleşmeye*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Norman, B. (2012). *Modern siyaset teorisi*. Ankara: Liberte Yayınları.
- Nye, J. and Welch, D. (2010). *Küresel çatışmayı ve işbirliğini anlamak* (Çev: Renan Akman). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Odman, T. (1995). *Mülteci hukuku*. Ankara: A.Ü. SBF İnsan Hakları Merkezi.

- Oruç, M. (2021). Türkiye’ de bulunan Suriyelilerin hukuki statüleri ve sahip oldukları haklar. M. Karakaş ve D. Çak (Ed.), *Göç ve etkileri içinde* (s. 274-281). Ankara: Pegem Akademi.
- Özcan, E. D. (2016). Çağdaş göç teorileri üzerine bir değerlendirme, *İş ve Hayat Dergisi*, 2 (4), 183-215.
- Özdal, B. (2018). *Uluslararası göç ve nüfus hareketleri bağlamında Türkiye*. Bursa: Dora Basımevi.
- Özdek, B. (2017). *Göç ve pazarlama ilişkisi: Suriye göçünün işletmelerin pazarlama uygulamaları üzerindeki etkilerinin Gaziantep’li işletmeler üzerinden araştırılması*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Bursa: Bahçeşehir Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Özdemir, H. (2012). Ulus devlet ve ulusçuluğun küreselleşmeyle etkileşimi: Vazgeçilmeyen ulus devlet, yükselen ulusçuluk. *Sosyal Bilimler Dergisi*, 14 (1), 39-59.
- Özdemir, V. (2018). *Rusya’nın kodları: Türkiye’de Rusya’yı ararken Rusya’da Türkiye’yi bulmak* (1. Baskı). İstanbul: Kırmızı Kedi Yayınevi.
- Özel, S. (2020). Türkiye’deki Suriyelilerin hukuki statüsü. *Yeditepe Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 17 (2), 709-734.
- Özgez, S. (2019). *Küreselleşme ve ulus-devletin egemenliği sorunu*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: İstanbul Arel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Özgöker, U. ve Doğan, G. (2019). *Uluslararası göç ve mülteci krizi*. İstanbul: Der Kitabevi.
- Özkan, I. (2013). *Göç, iltica ve sığınma hukuku*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Özvar, A. (2007) *Küreselleşme sürecinde ulus-devlet olgusu ve Türkiye*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: İstanbul Ticaret Üniversitesi, Sosyal Bilimleri Enstitüsü.
- Özyakışır, D. (2012). *İç göç hareketleri ve geriye (tersine) göçün belirleyicileri: Tra 2 bölgesinden (Ağrı, Kars, Iğdır, Ardahan) İstanbul’a gerçekleşen göç üzerine bir saha araştırması*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Erzurum: Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Özyurt, C. (2017). *Küreselleşme sürecinde kimlik ve farklılaşma*. İstanbul: Açılım Kitap.
- Pazarcı, H. (2014). *Uluslararası hukuk dersleri: I. kitap*. Ankara: Turhan Yayıncılık.
- Pécoud, A. (2015). *Depoliticising migration: Global governance and international migration narratives*. London: Palgrave Macmillan.
- Pécoud, A. (2021). Philosophies of migration governance in a globalizing world. *Globalizations*, 18 (1), 103-119.
- Pierson, C. (2000). *Modern devlet*. İstanbul: Çiviyazıları.
- Poggi, G. (2016). *Modern devletin gelişimi* (8. Baskı) (Çev: Ş. Kut ve B. Toprak). İstanbul: Bilgi Üniversite Yayınları.

- Ritzer, G. (2012). *Modern sosyoloji kuramları*. Ankara: De Ki Yayınları.
- Robertson, R. (1999). *Küreselleşme*. Ankara: Bilim ve Sanat Kitabevi.
- Rothschild, E. (1995). What is security? *Daedalus*, 124 (3), 53-98.
- Sandıklı, A. ve Emeklier, B. (2012). *Güvenlik yaklaşımlarında değişim ve dönüşüm*. İstanbul: Bilge Adamlar Stratejik Araştırma Merkezi Yayınları.
- Santamaria, Y. (1998). *Ulus-devlet: Bir modelin tarihi*. İstanbul: Metis Kitap.
- Savaşeri, İ. U. (2014). *AB entegre sınır yönetiminin Türkiye'nin sınır güvenliğine etkisi ve yeniden yapılandırma çalışmaları*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: Harp Akademileri Komutanlığı, Stratejik Araştırmalar Enstitüsü.
- Sayın, Y., Usanmaz, A. ve Aslangir, F. (2016). Uluslararası göç olgusu ve yol açtığı etkiler: Suriye göçü örneği. *KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 18 (31), 2-13.
- Schweitzer, R. (2017). *The micro-management of migrant irregularity and its control: A qualitative study of the intersection of public service provision with immigration enforcement in London and Barcelona*. Unpublished Doctoral Thesis. Brighton: University of Sussex.
- Sert, D. Ş. (2016). Küreselleşme çağında göç: Kavramlar, tartışmalar. S. G. Ihlamur-Öner ve N. A. Şirin Öner (Ed.). *Uluslararası göç yazınında bütünleyici bir kurama doğru içinde* (s. 29-47). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Smith, A. (2002). *Küreselleşme çağında milliyetçilik*. İstanbul: Everest Yayınları.
- Smith, S. (1996). Positivism and beyond. S. Smith, K. Booth and M. Zalewski (Ed.), In *International Theory: Positivism and Beyond* (p. 11-44). Cambridge: Cambridge University Press.
- Solimano, A. (2010). *International migration in the age of crisis and globalization: Historical and recent experiences*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Steiner, N. (2009). *International migration and citizenship today*. New York: Routledge.
- Stouffer, A. S. (1940). Intervening opportunities: A theory relating mobility and distance. *American Sociological Review*, 5 (6), 845-867.
- Şahin, C. (2001). Yurt dışı göçün bireyin psikolojik sağlığı üzerindeki etkisine ilişkin kuramsal bir inceleme. *Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 21 (2), 57-67.
- Şahin, H. (2016). Tarihsel süreçte savaşların devletin oluşumu ve dönüşümündeki rolü. *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 54, 368-386.
- Şahin, K. (2009). *Küreselleşme tartışmaları ışığında ulus devlet*. İstanbul: YeniYüzyıl Yayınları.
- Şaylan, G. (2016). *Değişim küreselleşme ve devletin yeni işlevi*. Ankara: İmge Kitabevi.
- Şemşit, S. (2018). Avrupa Birliği politikaları bağlamında uluslararası göç olgusu ve türleri: kavramsal bakış. *Yönetim ve Ekonomi Dergisi*, 25 (1), 269-289.
- Taşcı, F. (2009). Bir sosyal politika sorunu olarak göç. *Kamu-İş Dergisi*, (4), 177- 204.

- Tekeli, İ. ve İlkin, S. (2000). Küreselleşme ulus devlet etkileşimi bağlamında AB Türkiye ilişkilerinin yorumlanması. *Doğu-Batı*, 10, 91-116.
- Tickner, J. A. (1995). *Re-visioning security*. K. Booth and S. Smith (Ed.), In *International Relations Theory Today* (p.175-197). Cambridge: Polity.
- Toksöz, G. (2006). *Uluslararası emek göçü* (1. Baskı). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınlar.
- Tomlinson, J. (2004). *Küreselleşme ve kültür* (Çev: Arzu Eker). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Topçuoğlu, R. A. (2012). Düzensiz göç: küreselleşmede kısıtlanan insan hareketliliği. G. S. İhlamur-Öner, A. N. Şirin Öner (Ed.). *Küreselleşme çağında göç: kavramlar, tartışmalar* (1. Baskı) içinde (s. 501-518). İstanbul: İletişim Yayıncılık.
- Tosun, E. (2022). *Türkiye'nin uluslararası göç yönetimine güvenlik bağlamında bir bakış*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Muğla: Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Töre, N. (2016). *Uluslararası göç hukuku*. Ankara: Turhan Kitabevi.
- Triandafyllidou, A. (2014). Kültürel çeşitlilik, çoğul milliyetçilik ve Avrupa kimliği. A. Kaya (Ed.), *Farklılıkların birlikteliği Türkiye ve Avrupa'da birarada yaşama tartışmaları* içinde (s. 41-57). İstanbul: Hiperlink Yayınları.
- Uğuz, H. ve Saygılı, R. (2016) Küresel dünyada ulus devlet. *Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 16 (32), 127-147.
- UNHCR. (2016). *Mülteci ve göçmen*. [https://www.unhcr.org/cy/wp-content/uploads/sites/41/2018/02/UNHCR\\_Refugee\\_or\\_Migrant\\_TR.pdf](https://www.unhcr.org/cy/wp-content/uploads/sites/41/2018/02/UNHCR_Refugee_or_Migrant_TR.pdf) (Erişim tarihi: 02.01.2022)
- Urk, M. (2010). Göç ve insan hakları. *MSGSÜ Sosyal Bilimler*, (2) , 108-119.
- Uzun, E. (2012). Geri göndermeme (non-refoulement) ilkesinin uluslararası hukuktaki konumu üzerine bir değerlendirme. *Uluslararası Hukuk ve Politika*, (30), 25-58.
- Ünlü, B. (2014). Türklük Sözleşmesi'nin imzalanışı (1915-1925). *Mülkiye Dergisi*, 38 (3), 47-82.
- Varol, E. ve Varol, M. (2019). Kavram ve kuramlarıyla Marshall McLuhan'a bakış: günümüzün egemen medya araçları ekseninde bir değerlendirme. *Uluslararası Kültürel ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 5 (1), 137-158.
- Viotti, P. R. ve Kauppi, M. V. (2017). *Uluslararası ilişkiler ve dünya siyaseti* (Çev: Ayşe Özbay Erozan). Ankara: Nobel Yayınları.
- Vural, G. (2018). 2009-2017 tarihleri arasında Avrupa'ya giden göçmenlerin göç rotalarının CBS kullanılarak görsel analizi. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: İstanbul Teknik Üniversitesi, Bilişim Enstitüsü.
- Waever, O. (1995). Securitization and desecuritization. <https://www.libraryofsocialscience.com/assets/pdf/Waever-Securitization.pdf> (Erişim tarihi: 01.02.2022).



- Wallerstein, I. (1999). States? Sovereignty? The Dilemma of Capitalists Is an Age of Transition. D. A. Smith, D. J. Sollinger and S. C. Topik (Eds), In *States and Sovereignty in the Global Economy* (p. 20-34 ). London: Routledge.
- Walters, M. (1995). *Globalization*. New York: Routledge.
- Weber, M. (2012). *Bürokrasi ve otorite* (Çev: Bahadır Akın). Ankara: Adres Yayınları.
- Yahyagil, M. Y. (2019). *Küreselleşme girdabında kültür*. İstanbul: Yeditepe Üniversitesi Yayınevi.
- Yıldırımoglu, H. (2005). Uluslararası emek göçü: Almanya'ya Türk emek göçü. *Kamu-İş Dergisi*, 8 (1), 1-24.
- Yıldız, İ. (2018). *Türkiye 'ye uluslararası göçler ve Türkiye 'nin göç politikası*. Ankara: Kırmızı Çatı Yayınevi.
- Yılmaz, A. (1996). *Modernden postmoderne siyasal arayışlar*. Ankara: Vadi Yayınları
- Zhanadilova, A. (2018). Farklı kuramlar çerçevesinde uluslararası göç sorunu. *Muhakeme Dergisi*, 1 (2).
- Ziya, O. (2012). Mülteci- göçmen belirsizliğinde iklim mültecileri. *Türkiye Barolar ve Birliği Dergisi*, (147), 230-240.
- http-1:** <https://sozluk.gov.tr/> (Erişim Tarihi: 05.01.2022).
- http-2:** <https://sozluk.gov.tr/> (Erişim Tarihi: 05. 01.2022).
- http-3:** <https://www.goc.gov.tr/duzensiz-goc-hakkinda> (Erişim Tarihi: 15. 01.2022).
- http-4:** <https://www.goc.gov.tr/sartli-multeci> (Erişim Tarihi: 15. 01.2022).
- http-5:** <https://sozluk.gov.tr/> (Erişim Tarihi: 05. 01.2022 ).
- http-6:** <https://www.goc.gov.tr/duzensiz-goc-hakkinda> (Erişim Tarihi: 15. 01.2022).
- http-7:** <https://sozluk.gov.tr/> (Erişim Tarihi: 05. 01.2022).
- http-8:** <https://sozluk.gov.tr/> (Erişim Tarihi: 05. 01.2022).
- http-9:** [https://www.unhcr.org/cy/wp-content/uploads/sites/41/2018/02/UNHCR\\_Refugee\\_or\\_Migrant\\_TR.pdf](https://www.unhcr.org/cy/wp-content/uploads/sites/41/2018/02/UNHCR_Refugee_or_Migrant_TR.pdf) (Erişim Tarihi: 15. 01.2022).
- http-10:** <https://turkiye.iom.int/tr/veri-ve-kaynaklar> (Erişim Tarihi: 15. 01.2022).
- http-11:** <https://www.goc.gov.tr/sartli-multeci> (Erişim Tarihi: 15. 01.2022).
- http-12:** [https://publications.iom.int/system/files/pdf/iml31\\_turkish\\_2ndedition.pdf](https://publications.iom.int/system/files/pdf/iml31_turkish_2ndedition.pdf) (Erişim Tarihi: 15. 01.2022).
- http-13:** <https://www.iom.int/trafficking-persons-and-exploitation-migrants-ensuring-protection-human-rights-2009> (Erişim Tarihi: 15. 01.2022).
- http-14:** <https://hdr.undp.org/content/human-development-report-1994> (Erişim Tarihi: 15. 01.2022).
- http-15:** <https://sozluk.gov.tr/> (Erişim Tarihi: 15. 01.2022).
- http-16:** <https://www.goc.gov.tr/geri-gonderme-merkezleri33> (Erişim Tarihi: 15. 01.2022).

- http-17:** <https://www.goc.gov.tr/geri-gonderme-merkezleri33> (Erişim Tarihi: 05. 02.2023).
- http-18:** <https://www.goc.gov.tr/sinir-disi-119817> (Erişim Tarihi: 05. 02.2023).
- http-19:** <https://www.goc.gov.tr/duzensiz-goc-istatistikler> (Erişim Tarihi: 05. 02.2023).
- http-20:** <https://www.goc.gov.tr/duzensiz-goc-istatistikler> (Erişim Tarihi: 05. 02.2023).
- http-21:** <https://www.goc.gov.tr/turkiyenin-duzensiz-gocle-mucadelesi> (Erişim Tarihi: 05. 02.2023).
- http-22:** [https://publications.iom.int/system/files/pdf/iml31\\_turkish\\_2ndedition.pdf](https://publications.iom.int/system/files/pdf/iml31_turkish_2ndedition.pdf) (Erişim Tarihi: 05. 02.2023).
- http-23:** <https://www.mfa.gov.tr/turkiye-ile-ab-arasinda-vize-serbestisi-diyalogu-mutabakat-metni-ve-geri-kabul-anlasmasi-imzalandi.tr.mfa> (Erişim Tarihi: 09. 01.2022).
- http-24:** [https://www.ab.gov.tr/ab-ile-yurutulen-vize-serbestisi-diyalogu\\_51819.html](https://www.ab.gov.tr/ab-ile-yurutulen-vize-serbestisi-diyalogu_51819.html) (Erişim Tarihi: 09.01.2022).
- http-25:** <https://turkiye.iom.int/tr/goc-ve-sinir-yonetimi> (Erişim Tarihi: 09. 01.2022).
- http-26:** <https://www.akparti.org.tr/media/275669/suriyeliler-kitapcik-1.pdf> (Erişim Tarihi: 09. 01.2022).
- http-27:** <https://www.hurriyet.com.tr/gundem/son-dakika-cumhurbaskani-erdogandan-yunanistana-gocmen-tepkisi-42087367> (Erişim Tarihi: 09. 01.2022).
- http-28:** <https://www.sozcu.com.tr/2021/gundem/akp-sozcusu-omer-celik-turkiye-daha-fazla-goc-yukunu-kaldiracak-durumda-degil-6584234/> (Erişim Tarihi: 09. 01.2022).
- http-29:** <https://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-61307585> (Erişim Tarihi: 09. 01.2022).
- http-30:** <http://www.madde14.org/images/7/7e/CHPSinirlarArasinda2016tur.pdf> (Erişim Tarihi: 09. 01.2022).
- http-31:** <https://www.cumhuriyet.com.tr/turkiye/kilicdaroglu-gocler-konusunda-ciddi-sorunlar-yasayan-bir-ulkeyiz-1935611> (Erişim Tarihi: 09. 01.2022).
- http-32:** <https://www.sabah.com.tr/gundem/2015/04/23/kilicdaroglundan-suriyelileri-gonderme-vaadi> (Erişim Tarihi: 09. 01.2022).
- http-33:** <https://www.ntv.com.tr/turkiye/kilicdarogluturkiyeyi-gocmen-hapishanesi-yaptilar,xwFSMw5hAEeuvq2Ym1ibA> (Erişim Tarihi: 09. 01.2022).
- http-34:** [https://www.mhp.org.tr/usr\\_img/mhpweb/kitaplar/sinirasan\\_gocler\\_komisyonu\\_rapo\\_ru.pdf](https://www.mhp.org.tr/usr_img/mhpweb/kitaplar/sinirasan_gocler_komisyonu_rapo_ru.pdf) (Erişim Tarihi: 09. 01.2022).
- http-35:** [https://www.mhp.org.tr/usr\\_img/mhpweb/kitaplar/sinirasan\\_gocler\\_komisyonu\\_rapo\\_ru.pdf](https://www.mhp.org.tr/usr_img/mhpweb/kitaplar/sinirasan_gocler_komisyonu_rapo_ru.pdf) (Erişim Tarihi: 09. 01.2022).

- http-36:** <https://www.cumhuriyet.com.tr/siyaset/bahceli-partisinin-grup-toplantisinda-konusuyor-1927341> (Erişim Tarihi: 01.01.2022).
- http-37:** <https://www.yenicaggazetesi.com.tr/mhp-genel-baskani-devlet-bahceli-duzensiz-goc-adi-konmamis-bir-istiladir-533102h.htm> (Erişim Tarihi: 01.01.2022).
- http-38:** <https://iyiparti.org.tr/storage/img/doc/iyi-parti-guncel-parti-program.pdf> (Erişim Tarihi: 09. 01.2022).
- http-39:** <https://www.hurriyet.com.tr/gundem/aksener-siginmaci-sorununun-cozulecegi-yer-tbmmdir-42060474> (Erişim Tarihi: 01.01.2022).
- http-40:** <https://www.yenicaggazetesi.com.tr/meral-aksener-siginmaci-konusunda-mujdeyi-verdi-470752h.htm> (Erişim Tarihi: 01.01.2022).
- http-41:** <https://iyiparti.org.tr/goc-doktrini-ve-stratejik-eylem-plani> (Erişim Tarihi: 01.01.2022).
- http-42:** <https://www.yenicaggazetesi.com.tr/meral-aksener-siginmaci-konusunda-mujdeyi-verdi-470752h.htm> (Erişim Tarihi: 01.01.2022).
- http-43:** <https://zaferpartisi.org.tr/parti-programi/> (Erişim Tarihi: 09. 01.2022).
- http-44:** <https://zaferpartisi.org.tr/parti-programi/> (Erişim Tarihi: 09. 01.2022).
- http-45:** <https://www.cumhuriyet.com.tr/siyaset/zafer-partisi-genel-baskani-umit-ozdag-siginmacilari-gerekirse-zorla-yollayacagiz-2006698>. (Erişim Tarihi: 11. 01.2022).

